

Dostál, Bořivoj

Drobná pohřebiště a rozptýlené hroby z Břeclavi-Pohanska

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1982, vol. 31, iss. E27, pp. [135]-201

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109592>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BOŘIVOJ DOSTÁL

DROBNÁ POHŘEBIŠTĚ A ROZPTÝLENÉ HROBY Z BŘECLAVI-POHANSKA

Kromě kostelního hřbitova se 407 hroby¹ se v průběhu více než dvacetiletých výzkumů v Břeclavi-Pohansku objevilo na vlastním hradisku a na severovýchodním předhradí několik drobných pohřebišť a rozptýlených hrobů čítajících celkem 153 pohřbů, které jsou předmětem této studie. Dalších 198 hrobů zjištěných buď ojediněle nebo na menších pohřebištích na jižním předhradí² bude zpracováno jinde.

Z výše uvedených 153 hrobů bylo prozkoumáno 32 v areálu žárového pohřebiště (v letech 1967, 1968, 1972, 1973), 32 na ploše bývalé lesní školky (v letech 1968, 1969, 1974, 1976, 1978, 1979), k nimž lze připočítat 13 hrobů zjištěných při výzkumu valu v severovýchodní části hradiska, a to na jeho vnitřní straně (řez XI/1966, XIV/1975, XV/1976 a ve čtverci B 68—59 z roku 1977), dále 5 hrobů pod valem v jižní části hradiska (řez I/1962—3), 8 hrobů na tzv. pohřebišti II poblíž velmožského dvorce,³ 13 ojedinělých hrobů zjištěných v areálu dvorce (8 z roku 1961)⁴ v lesní školce (1 z roku 1961), poblíž valu ve východní části hradiska (2 z roku 1969) a jinde uvnitř hradiska (2 z roku 1962) a konečně 50 hrobů na severovýchodním předhradí (v letech 1960, 1968, 1970, 1971, 1972, 1975), k nimž lze připočítat i 1 hrob pod vnější stranou valu v řezu III/1965.

Vzhledem k tomu, že číslování hrobů v každém zkoumaném úseku počínalo vždy od jedničky a bylo by nyní vzhledem k záznamům v inventáři a v jiných druhých dokumentace příliš složité je ujednotit, jsou čísla hrobů z jednotlivých úseků označena indexy, aby nedošlo k záměně. Jako indexy posloužila počáteční písmena názvu úseku, v němž byly hroby objeveny: ŽP — žárové pohřebiště, LŠ — lesní školka, SP — severovýchodní předhradí. Hroby zjištěné pod valem

¹ F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I. Velkomoravské pohřebiště u kostela. Brno 1971.

² J. Vignatiová, Břeclav-Pohansko — jihozápadní předhradí (výzkum 1960—1962). Kostrové hroby. SPFFBU E 22/23, 1977/78, 135—154, tab. XIII—XIV; *táž.*, Předběžná zpráva o výsledcích záchranného výzkumu jihozápadního předhradí Břeclavi-Pohanska za léta 1975—1977, SPFFBU E 24, 1979, 98—99, tab. XVIII—XIX, XXII : 2.

³ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno 1975, 334—337, obr. 34—35, plán 1.

⁴ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 338—341, obr. 36, plán 1.

jsou označeny indexem V (val) a římskou číslicí příslušného řezu, tedy V—I, V—XIV, V—XV, hroby z pohřebiště II mají index II a ojedinelé hroby index OH.

Hroby již publikované (hr. 1—8/II, 4—11/OH, 1—18/SP) v této studii nepopisuji, avšak uvádím je v přehledu I, pracuji s nimi při rozboru a ukázky z nich uvádím ve fototabulkách.

I když analýzu jednotlivých znaků pohřebního ritu a inventáře uvedených hrobů provedu celkově, bude přesto nutné stále přihlížet i k tomu, že se nacházely v různých částech hradiska a severovýchodního předhradí, ve větších či menších vzdálenostech, v souvislosti s funkčně i časově rozmanitými sídlištními komplexy či aglomeracemi a že tudíž i jejich společenská a chronologická pozice může být aspoň do jisté míry odlišná. Budu proto nejdříve věnovat pozornost rozmístění a popisu hrobů podle jednotlivých úseků a upozorním na zvláštnosti jejich půdorysné dispozice a stratigrafických vztahů k sídlištním objektům a dále na některé demografické momenty.

ROZMÍSTĚNÍ A POPIS HROBŮ V JEDNOTLIVÝCH ÚSECÍCH

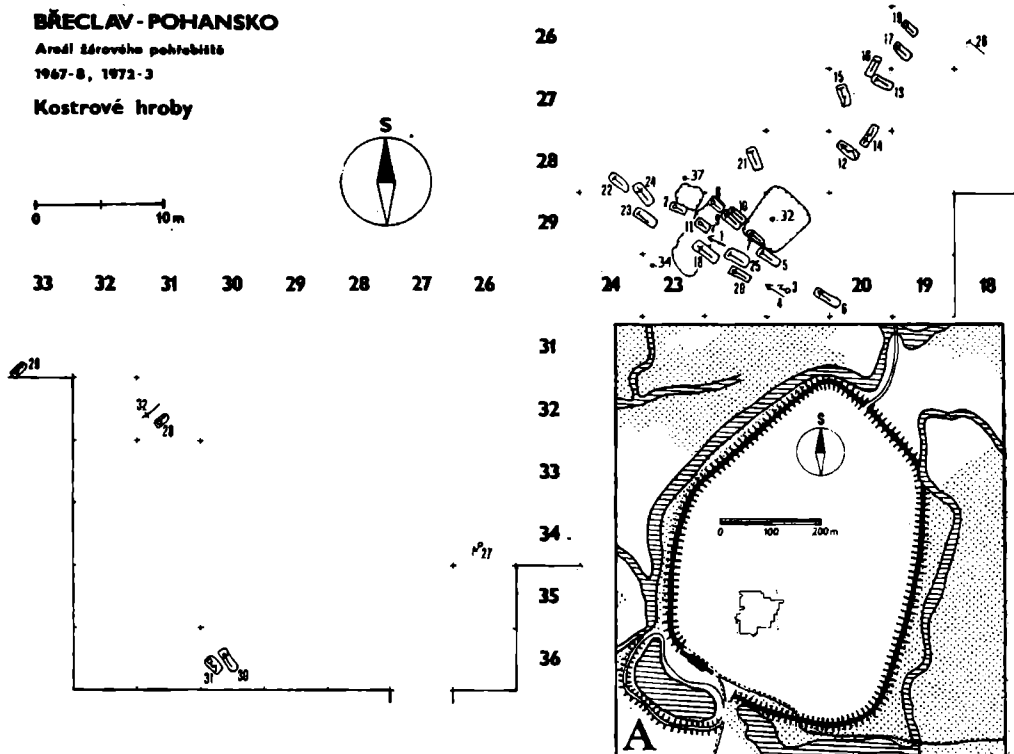
Areál zárového pohřebiště

Jde o polohu v jižní polovině původně nezalesněné části hradiska (obr. 1A), kde se od roku 1961 začaly zkoumat zárové hroby 6.—8. století a později i velkomoravské sídlištní objekty, které zřejmě část zárového pohřebiště narušily. Kostrové hroby se koncentrovaly při východní straně výkopu z let 1967/68 (26 hrobů) a dalších 6 hrobů bylo rozptýleno v jihozápadní části výkopu z let 1972/73.

Kostrové hroby z výzkumu v letech 1967/68 vytvářely dvě skupiny (obr. 1). Prvá, protáhla ve směru SZ—JV, obsahovala 17 hrobů (hr. 1—11, 18, 20, 22 až 25) a značná část překrývala nebo byla přímo zahloubena do starších středohradištních objektů. Objekt 34 porušovaly hroby 11 a 18, objekt 32 hrob 7 a protáhlý objekt 37 hroby 8—10.⁵ Tento fakt jakož i jednotná orientace uvedené skupiny hrobů, nepatrné vybavení a jejich případná návaznost na kultovní objekt 28, shodný tvarově s obdobným objektem v blízkosti velmožského dvorce,⁶ naznačuje, že jde o hroby mladší než hroby z druhé skupiny. Druhá skupina protažená ve směru JZ—SV obsahovala jen 9 hrobů (hr. 12—17, 19, 21, 26) a ležela na prázdné ploše mezi okrajovými středohradištními objekty. Hroby byly různě orientovány, tři byly v pokrčené poloze, dva obsahovaly keramiku a v jednom byl vedle středohradištního inventáře i předmět předvelkomoravského původu. To vše nasvědčuje, že druhá skupina hrobů byla starší. Dalších 6 hrobů (hr. 27—32) z let 1972/73 bylo rozptýleno a pozoruhodné je snad jen to, že tam byly dvě nápadné dvojice hrobů, v jednom případě žena a dítě (hr. 28 a 32), v druhém muž a dítě (hr. 30 a 31).

⁵ B. Dostál, Dvacet let archeologického výzkumu Břeclavi-Pohanska 1968—1978, VVM 30, 1978, 133, obr. 3.

⁶ B. Dostál, Slovanské kultovní místo na Pohansku u Břeclavi? VVM 20, 1968, 8, 24, pozn. 8.

Obr. 1. Břeclav-Pohansko. Plán rozmístění kostrových hrobů v areálu zárového pohřebiště a jeho poloha v rámci hradiška (A). (Kresba Dostál—Šindelář.)

Hrob 1/ŽP (C 22—29); obr. 2: 1

Jáma $195 \times 65 \times 5(50)$.⁷ Orientace SZ—JV.⁸ Kostra (d 165; muž, sen., 60 a více let)⁹ v poloze naznak, s lebkou vyvrácenou dozadu, s čelistmi rozevřenými, s levým předloktím přes okraj pánve.¹⁰ Poměrně dobře zachována, chybí levé chodidlo. Pod levou pánví nůž (1), při levém kotníku zlomek ostruhy (2), nad levou kyčlí zlomek nože (3).

⁷ Rozměry hrobových jam jsou uváděny v centimetrech. Prvé číslo označuje délku, na druhém místě je uváděna šířka (v případě lichoběžníkovitého půdorysu je uváděna šířka v nohách a šířka u lebky, např. 50—70), na třetím místě je zkoumaná hloubka a v závorce hloubka pod současným povrchem.

⁸ U orientace je na prvním místě uváděna poloha lebky, na druhém místě poloha chodidel.

⁹ Antropologický rozbor laskavě provedla doc. dr. A. Lorencová, CSc. Antropologický materiál je uložen v depozitářích Antropologického ústavu přírodovědecké fakulty UJEP v Brně.

1. Železný nůž s rovným k hrotu skoseným hřbetem a s rovným k hrotu obloukovitě zvednutým ostřím. Krátký trojúhelníkový řap je od čepele oboustranně skosen. D 10; max. š 1,4;¹¹ inv. č. 77.457; obr. 3: 1.

2. Tři zlomky ramene železné ostruhy s ploténkou zdobenou štvorcovitým výstupkem a opatřenou žlábkem pro tři nůty v horní části. D 3,5; š 1,4; inv. č. 77.458; obr. 3: 2.

3. Zlomek čepele železného nože s přirezavělým dalším fragmentem. D 3,4; š 1,5; inv. č. 77.461; obr. 3: 3.

Hrob 2/ŽP (C 23—29); obr. 2: 2

Jáma asi 140 × 50 × 10(55). Orientace ZSZ—VJV. Kostra (d 106; dítě, inf. I, 5—6 let) v poloze naznak, s lebkou na týlu, mírně pootočenou vlevo, s čelistmi sevřenými, s pažemi směřujícími poněkud od těla. Zachována částečně, a to jen lebka, dlouhé kosti, několik obratlů, žeber a zlomky pánve. Bez nálezů.

Hrob 3/ŽP (C 21—30); obr. 2: 3; tab. XXVII: 5

Jáma nerozlišena, hl 48. Orientace JV—SZ. Kostra (d 130; dítě, inf. II, asi 14 let) v pokrčené poloze na pravém boku, s levou paží nataženou ke kolenům, s pravou paží pokrčenou a s dlaní pod lebkou. Zachována částečně, a to lebka, dlouhé kosti, část žeber a obratlů. Bez nálezů.

Hrob 4/ŽP (C 21—30); obr. 2: 4

Jáma nerozlišena, hl 47. Orientace SZ—JV. Kostra (d 173; muž, věk neurčen) v poloze naznak, s lebkou na týlu, mírně pootočenou vpravo, s čelistmi slabě pootevřenými. Poměrně dobře zachována, chybí jen část žeber. Na pravém předloktí byl uložen nůž (1) a pod ním břitva (2). Pod pravou rukou se našla přezka (3), ústěp (4) a šídlo (5).

1. Železný nůž s rovným hřbetem a s esovitě prohnutým ostřím. Řap od čepele oboustranně skosen, skloněn dolů a zčásti odlomen. D 10,7; max. š. 1,8; inv. č. 77.459; obr. 3: 8; tab. XXIX: 2.

2. Železná břitva s plechovými postranicemi. Čepel má rovný k hrotu skosený hřbet a mírně prohnuté k hrotu obloukovitě zvednuté ostří. D 12; max. š 3,1; inv. č. 77.463; obr. 3: 5; tab. XXIX: 1.

3. Plochý rámeček železné přezky v podobě písmene D. D 3,8; š 2,9; inv. č. 77.460; obr. 3: 7; tab. XXIX: 5.

4. Světly křemencový ústěp trojúhelníkovitého průřezu. D 2,3; š 1,3; inv. č. 77.461; obr. 3: 6; tab. XXIX: 4.

5. Železná hraněná šídla (d 6,4) s trnem kruhového průřezu zasazeným ve válcovité rukojeti z duté kosti (d 6,6; p 1,6 × 1,9). Inv. č. 77.462; obr. 3: 9, 10; tab. XXIX: 3.

Hrob 5/ŽP (C 21/22—29/30); obr. 2: 5

Jáma jen zčásti rozlišitelná, asi 200 × 70 × 15(56). Orientace SZ—JV. Kostra vzrostlého jedince (d 170; pohlaví a věk nezjištěny) v poloze naznak, celkově prohnutá vlevo, s lebkou na levém spánku, s dlaněmi přes horní části femurů. Dobře zachována. Pod pravou rukou proplétáček (1).

1. Kostěný proplétáček s plochým hrotem. Část kloubní hlavice odpadlá. D 8,9; inv. č. 77.464; obr. 3: 4; tab. XXIX: 6.

¹⁰ Popisují jen odchylky od normální polohy, kdy kostra leží naznak, s lebkou položenou na týlu a neodchýlenou od podélné osy, s pažemi podél těla a s nohama nataženými vedle sebe.

¹¹ Rozměry jsou uváděny v centimetrech. Zkratky: d — délka š — šířka, hl — hloubka, v — výška — u nádob: p — průměr okraje, pv — průměr výdutě, pd — průměr dna.

Hrob 6/ŽP (C 20/21—30); obr. 2: 6

Jáma 200 × 56 × 20(65). Orientace SZ—JV. Kostra (d 162; muž, sen., 60 a více let) v poloze naznak, s lebkou vyvrácenou, s čelistmi silně rozevřenými, s levým předloktím položeným do pánve. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 7/ŽP (C 22—29); obr. 2: 7

Jáma zahloubená do výplně zemnice 32 měřila asi 140 × 50 × 45(95) a měla na severozápadní straně zbytky kamenného obložení. Orientace SZ—JV. Kostra (d 120; dítě, inf. I, 4 roky) byla silně dislokována, původně však ležela naznak. Kostí dobře zachovány. Bez nálezů.

Hrob 8/ŽP (C 22—29); obr. 2: 8

Jáma 110 × 55 × 30(75) splývala s výplní objektu 37. Orientace SZ—JV. Kostra (d 70; dítě, inf. I, 2—2,5 roku) ležela naznak s lebkou slabě pootočenou vlevo. Dobře zachována. Na prstním článku pravé ruky bronzový páskový prsten, který se zcela rozpadl.

Hrob 9/ŽP (C 22—29); obr. 2: 9

Jáma 200 × 60 × 37(90) přiléhala k paralelnímu hrobu 10. Orientace SZ—JV. Kostra (d 145; žena, iuv., asi 18 let) ležela naznak, s lebkou na týlu, s čelistmi sevřenými. Dobře zachována, obratle a žebra dislokovány. Bez nálezů.

Hrob 10/ŽP (C 22—29); obr. 2: 10

Jáma 200 × 65 × 42(95) splývala s rovnoběžným hrobem 9. Orientace SZ—JV. Kostra (d 150; žena, sen., nad 60 let) ležela naznak, s lebkou na pravém spánku, s odpadlou a vlevo otočenou spodní čelistí, s předloktími směřujícími do pánve. Dobře zachována, ale silně dislokována, zejména hrudník a holeně. Pod pravou rukou byl nůž (1).

1. Dva zlomky železného nože: Čepel má rovný k hrotu skosený hřbet a mírně obloukovité ostří. Krátký řap je od podélné osy zvednut nahoru. D 8,5; max. š 1,4; inv. č. 77.473; obr. 3: 11.

Hrob 11/ŽP (C 22/23—29); obr. 2: 11; tab. XXVIII: 8

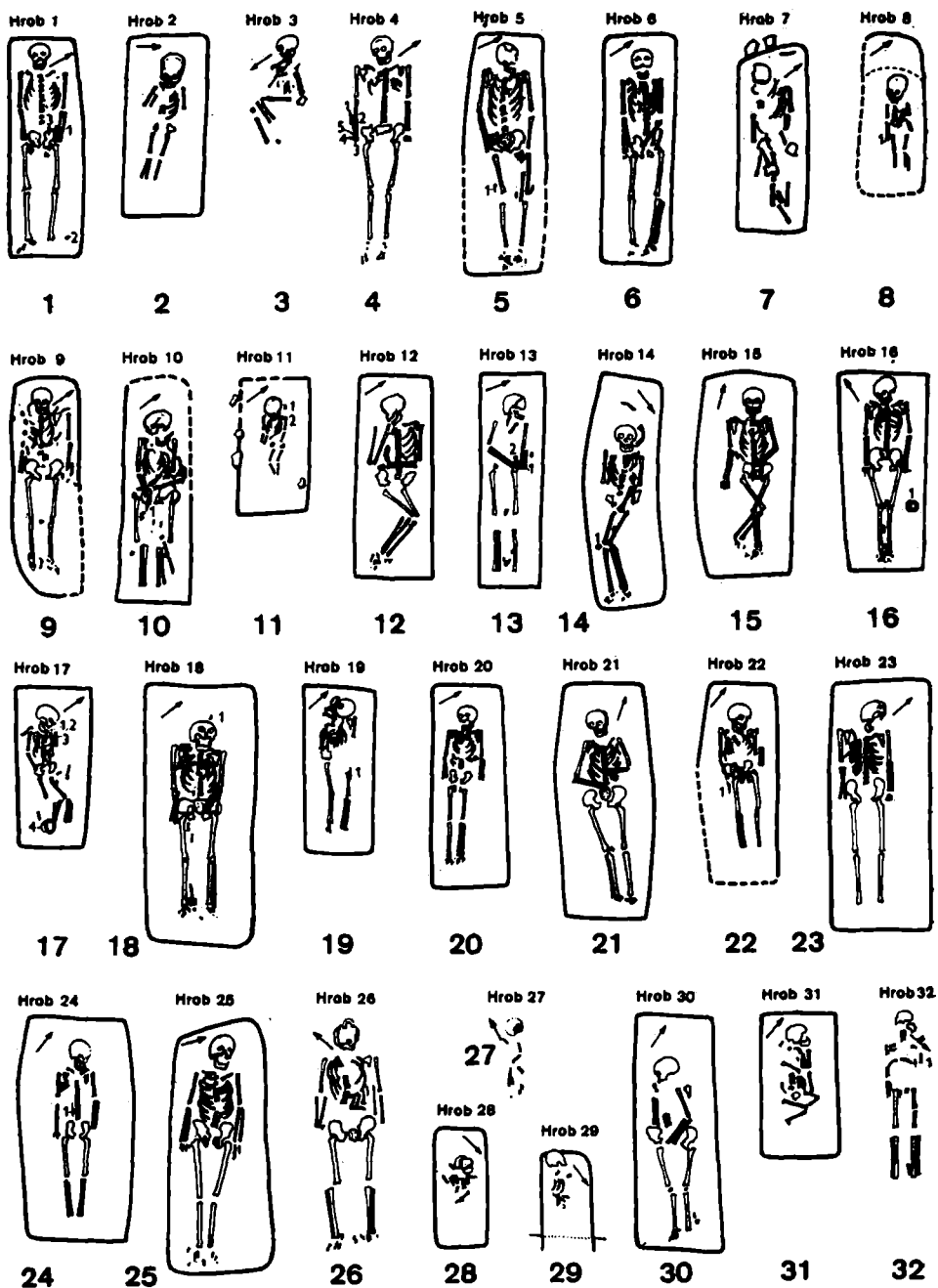
Jáma 110 × 60 × 28(70) byla zahloubena do výplně objektu 34. Po stranách a u chodidel byla obložena kameny. Orientace SZ—JV. Kostra (d 65; dítě, inf. I, kolem 2 let) ležela naznak, s lebkou na týlu a pootočenou vpravo, s čelistmi sevřenými s nohama mírně pokrčenými v kolénou vpravo. Dobře zachována, kosti předloktí dislokovány. U levého spánku náušnice (1), u levé klíční kosti přeslen (2).

1. Dva zlomky bronzové náušnice z drátu kruhového průřezu. Dolní oblouk ukončen hladkými uzlíčky a uprostřed je závěsek svinutý z plechu ve dvakrát zaškrncenou trubici. P 1,3; v 2; inv. č. 77.471; obr. 3: 16; tab. XXIX: 9.

2. Dvoukónický, na povrchu vyhlazený, světlehnědý přeslen z jemně plavené hlíny. P 2,5; v 1,7; p otvoru 0,8; inv. č. 77.472; obr. 3: 17.

Hrob 12/ŽP (C 20—28); obr. 2: 12; tab. XXVII: 9

Jáma 170 × 60 × 7(60). Orientace SZ—JV. Kostra (d 140; muž, mat.— sen., kolem 60 let) ležela na zádech, s lebkou na pravém spánku a s čelistmi sevřenými, s pravou paží ohnutou v ostrém úhlu v lokti a s dlaní u úst, s levým předloktím položeným přes břicho a s nohama pokrčenými směrem nahoru vlevo. Dobře zachována. Bez nálezů.

Obr. 2. Břeclav-Pohansko. Areál zárovňého pohřebiště.
Plánky kostrových hrobů. Velikost 1 : 60. (Kresba Dostál – Šik.)

Hrob 13/ŽP (C 20—27); obr. 2: 13

Jáma 170 × 50 × 10(60). Orientace SZ—JV. Kostra dospělého (d 145; pohlaví a věk neurčeny) v poloze nznak, s lebkou na levém spánku, i s čelistmi sevřenými, s pravým předloktím směřujícím do klína. Zachovány jen dlouhé, kosti a rozdrčená lebka. U levého zápěstí ocílka (1) a úštěp (2).

1. Železná trojúhelníkovitá ocílka s konci ramen stočenými v očka. D 6,5; v 3,7; inv. č. 77.474; obr. 3 : 12; tab. XXIX : 8.

2. Světlehnědý plochý průsvitný úštěp z křemene. D 2; š 1,5; inv. č. 77.475; obr. 3: 13; tab. XXIX: 7.

Hrob 14/ŽP (C 20—28); obr. 2: 14; tab. XXVII: 7

Jáma 220 × 100 × 25(75) porušovala starší sídlištní objekt (neočíslovaný). Kostra (d 150; žena, iuv. 13—15 let) ležela na zádech, s lebkou na týlu, s čelistmi slabě rozevřenými, s pravou paží ohnutou v lokti v ostrém úhlu a s dlaní pod čelistí, s levým předloktím směřujícím do klína, s nohama pokrčenými v kolenou vpravo. Dobře zachována, žebra poněkud dislokována. Nad kolény kostry byl přeslen (1). V zásypu střepy a mazanice z porušeného objektu.

1. Bochánkovitý tmavošedý přeslen z pálené hlíny s plochou základnou, válcovitou střední a kónickou horní částí. P 3,2; v 1,8; inv. č. 77.477; obr. 3: 15.

Hrob 15/ŽP (C 20—27); obr. 2: 15; tab. XXVII: 8

Jáma 160 × 70 × 10(60). Orientace SZ—JV. Kostra (d 140; pohlaví neurčitelné; iuv., 14—16 let) ležela na zádech, s lebkou na týlu, s čelistmi rozevřenými, s pravým předloktím odkloněným od těla, s levou paží pokrčenou v lokti a s dlaní na břiše, s pravou nohou pokrčenou v koleni a přeloženou přes levé koleno. Dobře zachována. Bez nálezů, pouze v zásypu 2 střepy z kulturní vrstvy.

Hrob 16/ŽP (C 20—26/27); obr. 2: 16

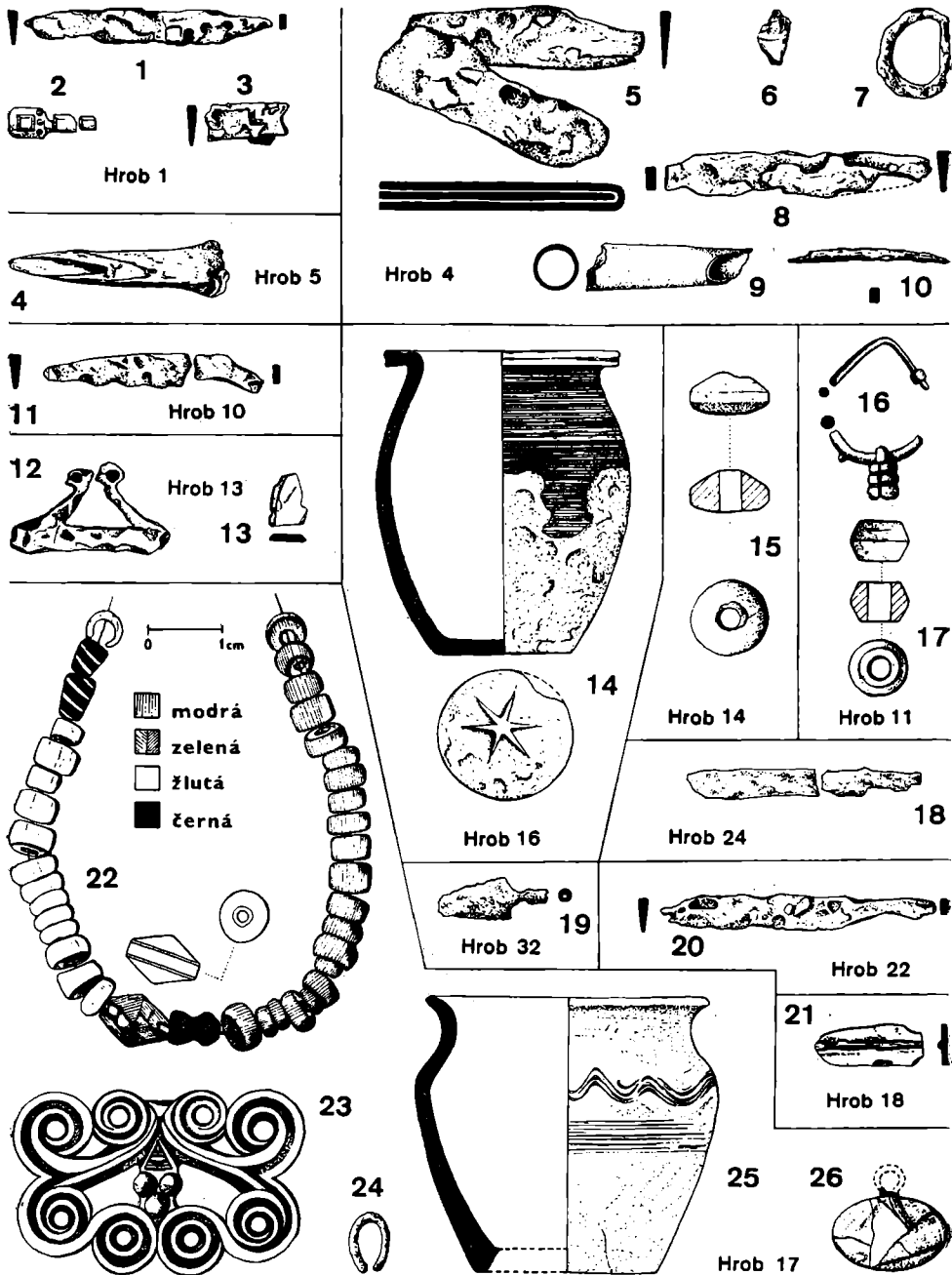
Jáma 160 × 70 × 30(80). Orientace SV—JZ. Kostra vzrostlého jedince (d 138; pohlaví a věk nezjištěny) ležela nznak, s lebkou potočenou k pravému rameni a s čelistmi sevřenými. Dobře zachována. Vně levého kolena stála nádoba (1).

1. Štíhlý soudkovitý hrnek s okrajem vodorovně přehnutým a kolmo seříznutým, s náznačkami lišt na obou stranách, s pravidelnou, ve spodní části s otlučenou výdutí a se slabě klenutým dnem s plastickou paprsovitou značkou. Hustě zdobena na celém povrchu vodorovnými rýhami. V hlíně drsný písek a slída, na povrchu jemnější přeliv. Šedočerná. Po nálepové technice jsou patrné ve spodní otlučené části vodorovné a šikmé pásy zčásti pozorovatelné i uvnitř, zejména nad dnem. Dokonale obtáčena. Dobře vypálena. Téměř úplná, doplněna jen část okraje. V 12,8; p 9,7; pv 10,7; pd 5,7; obsah 0,58 litru; inv. č. 77.491; obr. 3: 14; tab. XXIX: 15.

Hrob 17/ŽP (C 19—26); obr. 2: 17

Jáma 130 × 65 × 15(65). Orientace SZ—JV. Kostra (d 115; dítě, inf. I, 6 let) ležela původně nznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi mírně rozevřenými; druhotně posunuty kosti levého předloktí a kosti nohou vlevo, takže se jeví jako pokrčená v kolenou vlevo. Dobře zachována. U krku a zčásti pod lebkou byl nalezen náhrdelník (1) se závěskem (2), pod levou klíční kostí knoflík (3) a vně pravého chodidla nádoba (4). V zásypu byly střepy, zvířecí kosti, mazanice a uhlíky.

1. Náhrdelník z 39 korálků, a to z 35 skleněných kotoučkovitých korálků (13 žlutých, 21 modrých, 1 zelený; p 0,5—0,7), 2 kuželovitých korálků z tmavé sklovité pasty

Obr. 3. Břeclav-Pohansko. Areál žárového pohřebiště.
 Inventář kostrových hrobů. Velikost 1: 3 (1-15, 17-21, 25), 1: 1
 16, 22-24, 26).

zdobené žlutou plastickou spirálou (d 0,4—0,6), 1 příčně členěného korálku z černé pasty (d 0,65) a z 1 dvoukónického korálu ze zelenavého průsvitného skla nataveného na bronzové trubičce (d 1; p 0,8). Inv. č. 77.496; obr. 3: 22; tab. XXIX: 13.

2. Obdélníkovitý bronzový litý prolamovaný závěsek s odlomeným ouškem. Rub plochý, líc zdobena vruborezovou technikou motivy esovitých úponek; střed je vyplněn rýhovaným kuželkem a hrozníčkem ze tří kuliček. V 2,6; š 3,9; sfla 0,3; inv. č. 77.500; obr. 3: 23; tab. XXIX: 14.

K závěsku patří odlomené elipsovité ouško; obr. 3: 24.

3. Elipsoidní knoflík z průsvitného nazelenalého skla s odlomeným železným ouškem. P 1,6; v 1; inv. č. 77.498; obr. 3: 26; tab. XXIX: 12.

4. Široký situlovitý hrnek s krátkým vyhnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, s poněkud nepravidelnou výduť a s doplněným dnem. Zdobí jej dvojitá až trojitá vlnice na největší výduť a pod ní pás 4—5 vodorovných rýh. Hlína jemně plavená, s drobným pískem a slídou. Povrch hladký s jemnější vrstvičkou. Z poloviny je hnědá, z poloviny tmavoseda. Vyrobená nálepem a dokonale obtáčena. Dobře vypálena. Slepna a asi z 1/3 doplněná. V 11,7; po 11,7; pv 12,6; pd 7,5; obsah 0,81 litru; inv. č. 77.495; obr. 3: 25; tab. XXIX: 11.

Hrob 18/ŽP (C 22—29); obr. 2: 18

Jáma 220 × 90 × 15(65) byla zčásti zahloubena do obj. 34; není jasné, zda kameny z objektu nebyly použity jako obklad jámy. Orientace ZSZ—VJV. Kostra (d 155; žena, sen., nad 60 let) v poloze nznak, s lebkou vyvrácenou na týlu, s čelistmi silně rozevřenými, s levým předloktím směřujícím do klína. Dobře zachována. Za lebkou nákončí (1), v zásypu střepy a kosti.

1. Ploché železné jazykovité nákončí se zúženým týlem, s plastickou podélnou lištou na líci a s jedním rytem při týlu. D 4,4; š 1,7; inv. č. 77.517; obr. 3: 21; tab. XXIX: 10.

Hrob 19/ŽP (C 11—26); obr. 2: 19

Jáma 145 × 65 × 57(107). Orientace SZ—JV. Kostra (d 110; dítě, inf. I, 3 roky) ležela nznak, s lebkou vyvrácenou na temeno, s dolní čelistí odpadlou a otočenou, s nohama mírně pokrčenými v kolenou doleva. Poměrně špatně zachována, chybí kosti paží s výjimkou levého předloktí, hrudník dislokován. Vně levé stehenní kosti ležel nůž (1). V zásypu střepy.

1. Amorfní zlomky železného nožíku. Rzi jsou na nich přichyceny zbytky dřeva. Inv. č. 77.518. Nevyobrazeno.

Hrob 20/ŽP (C 22—30); obr. 2: 20

Jáma 180 × 80 × 25(75) se jevila původně na podloží jako kruhový zásyp o průměru 130 cm. Orientace SZ—JV. Kostra (d 130; dítě, inf. II, 8—9 let) v poloze nznak, s lebkou skloněnou vpravo, s čelistmi rozevřenými. Dobře zachována. V zásypu střepy. Bez milodarů.

Hrob 21/ŽP (C 22—28); obr. 2: 21; tab. XXVIII: 4

Jáma 190 × 80 × 23(83). Orientace SSZ—JJV. Kostra vzrostlého jedince (d 160; pohlaví a věk nezjištěny) v poloze nznak, s lebkou nakloněnou k pravému rameni, s čelistmi sevřenými, s pravou paží pokrčenou a položenou přes prsa, s pravou nohou posunutou vlevo. Dobře zachována. Kromě střepů a mazanice v zásypu bez nálezů.

Hrob 22/ŽP (C 24—28); obr. 2: 22

Jáma 160 × 60 × 23(83). Orientace SZ—JV. Kostra (d 120; pohlaví nezjištěno; iuv. 14—16 let) v poloze nznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi sevřenými. Dobře zachována, kosti pánve a bederní části dislokovány. U pravé ruky byl nůž (1).

1. Železný nůž s rovným k hrotu skoseným hřbetem, se slabě esovitě prohnutým ostřím a s řapem od čepele oboustranně skoseným. D 11,2; max. š. 1,4; inv. č. 77.543; obr. 3: 20.

Hrob 23/ŽP (C 23/24—29); obr. 2: 23

Jáma 200 × 80 × 15(65). Orientace SZ—JV. Kostra dospělého (d 168; pohlaví a věk nezjištěny) v poloze nznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi silně rozevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 24/ŽP (C 23/24—28/29); obr. 2: 24

Jáma 170 × 100 × 23(83). Orientace SZ—JV. Kostra (d 145; žena, sen., nad 60 let) ležela nznak, s lebkou nakloněnou k levému rameni, s čelistmi sevřenými, s levým předloktím směřujícím do klína. Částečně zachována, především lebka, dlouhé kosti, pánev a obratle. Nad pánví, vpravo od páteře ležel nůž (1).

1. Dva zlomky železného nože. Čepel má rovné ostří i hřbet, hrot odlomen. Řap od hřbetu čepele skosen, od ostří dvakrát stupňovitě odsazen. D 9,5; max š. 1,2; inv. č. 77.544; obr. 3: 18.

Hrob 25/ŽP (C 22—29/30); obr. 2: 25

Jáma 200 × 80 × 22(72). Orientace ZSZ—VJV. Kostra vzrostlého jedince (d 156; pohlaví nezjištěno; iuv., 15—17 let) ležela nznak, s lebkou na týlu, mírně skloněnou vlevo, s čelistmi rozevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 26/ŽP (C 18—26); obr. 2: 26

Jáma nerozlišitelná, hl 40. Orientace SZ—JV. Kostra vzrostlého jedince (d 165; pohlaví a věk nezjištěny) v poloze nznak, s lebkou vyvrácenou a s čelistí odpadlou. Dobře zachována, částečně dislokována: pravý femur posunut vlevo. Bez nálezů.

Hrob 27/ŽP (C 26—34); obr. 2: 27

Jáma nerozlišitelná, hl 40. Orientace SSV—JJZ. Kostra (d 70; dítě, inf. I) v původní poloze nznak, druhotně kosti značně dislokovány. Špatně zachovalá. Bez nálezů.

Hrob 28/ŽP (C 31—32); obr. 2: 28

Jáma 100 × 36 × 18(58). Orientace JZ—SV. Kostra (dítě, inf. I, asi 14 měsíců) ležela původně nznak, druhotně značně dislokována, zejména dolní končetiny. Kostí dobře zachovány. Bez nálezů.

Hrob 29/ŽP (C 33—1); obr. 2: 29

Jáma nerozlišitelná, se šikmým dnem, hl 38—65. Orientace JZ—SV. Kostra (dítě, inf. I, 6—12 měsíců) v nezjistitelné původní poloze. Silně poškozena a dislokována. Bez nálezů.

Hrob 30/ŽP (C 30—36); obr. 2: 30

Jáma 200 × 65 × 18(60). Orientace SZ—JV. Kostra (d 160; muž, mat., 40—60 let) v poloze nznak, s lebkou na pravém spánku, s levým předloktím směřujícím do klína. Zachovány jen masivnější kosti a rozdrčená lebka. U levého chodidla několik zvířecích kostí (patrně z kulturní vrstvy), jinak bez nálezů.

Hrob 31/ŽP (C 30—36); obr. 2: 31; tab. XXVII: 6

Jáma 120 × 60 × 18(60). Orientace SZ—JV. Kostra (d asi 110; dítě, inf. II, 8—9 let) byla ve skrčené poloze na levém boku, s rozevřenými čelistmi, s pa-

žemi pokrčenými v ostrém úhlu s rukama pod bradou, levá noha silněji pokrčená než pravá a v koleni pozvednuta. Špatně zachována. Bez nálezů.

Hrob 32/ŽP (C 31—32); obr. 2: 32

Jáma nerozlišitelná, hl 34. Orientace JZ—SV. Kostra (d 145; dívka, inf. II, 13 let) ležela naznak. Značně porušena. V levé části hrudníku, v úrovni lokte, byla nalezena šipka (1).

1. Železná šipka s trojúhelníkovitým ostřím, zúženým krčkem a s tulejkou z větší části odlomenou. D 4,5; inv. č. 98.019; obr. 3 : 19.

Lesní školka a řezy valem v severovýchodní části hradiska

Výzkum v bývalé lesní školce byl situován do severovýchodní části hradiska, kde bylo v návaznosti na něj provedeno několik řezů valem (obr. 4). Byla tam zjištěna časně slovanská osada¹², jejíž pozůstatky probíhaly plynule pod valem a byly převrstveny po vybudování opevnění středohradištní sídlištní aglomerací, při jejíchž okrajích se na jihozápadní, jižní a severovýchodní straně nacházely kostrové hroby.¹³ Vytvářely čtyři výrazné skupiny, z toho tři více nahuštěné na jižní a východní straně (prvou reprezentují hr. 1—6, 8, 9/LŠ druhou řada tří hrobů 19—21/LŠ, třetí hroby v řezech valem XIV/75 a XV/76 — hr. 1—8 a k nim se pojí hr. 14—15/LŠ)¹⁴ a jedna skupina volněji rozmístěných hrobů na jihozápadní straně (hr. 24—32/LŠ). Ostatní hroby na severovýchodní straně (hr. 12, 13, 16, 18, 22, 23/LŠ) jsou již více rozhozeny a zasahují i hlouběji do středohradištní sídlištní aglomerace. Pouze ve skupině volněji rozmístěných hrobů na jihozápadním okraji sídlištní aglomerace dochází k porušování středohradištních sídlištních objektů hroby (hr. 11/LŠ byl vyhlouben do výplně obj. 6, hr. 27/LŠ se propadl do výplně obj. 110 a hr. 29/LŠ porušil obj. 123). Porušení objektu 66 hrobem 18/LŠ je pochopitelné, neboť obj. 66 obsahoval časně slovanský až starohradištní inventář a byl tudíž podstatně starší.

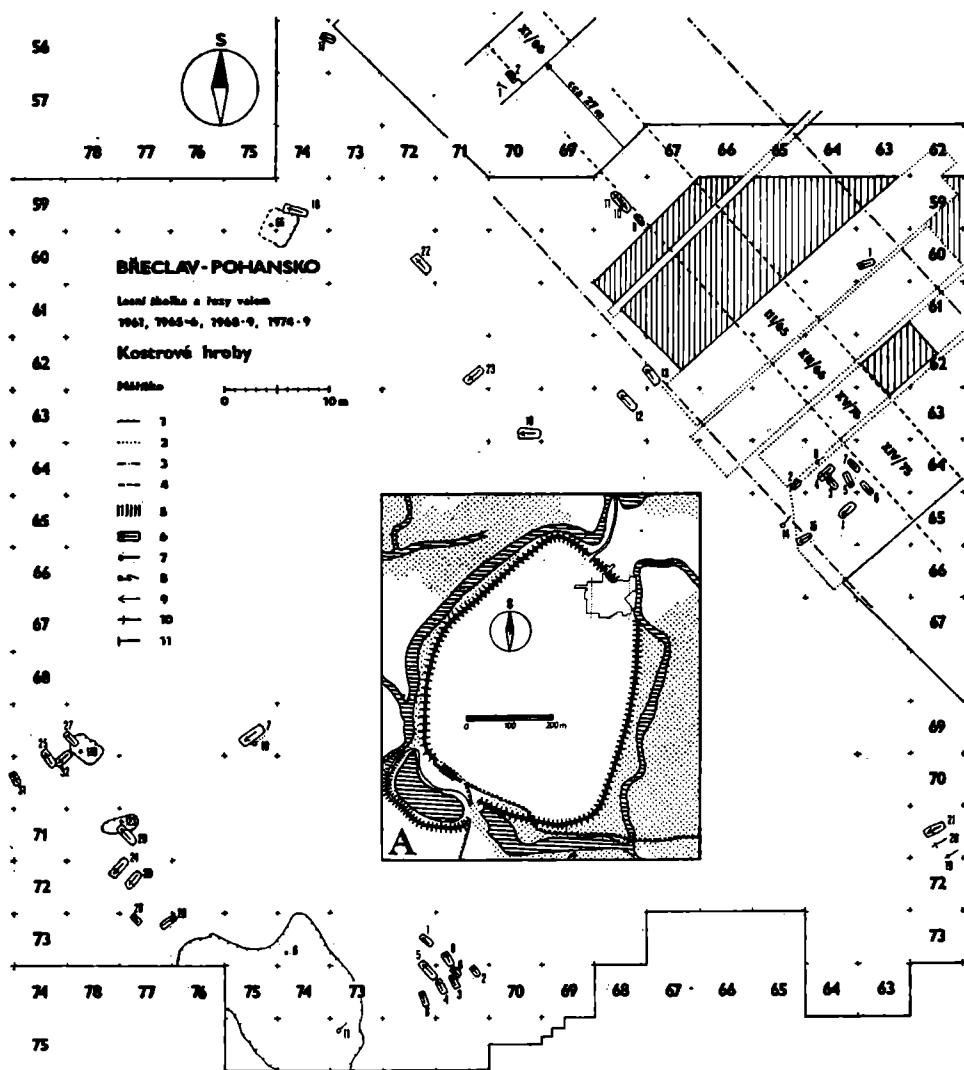
V celkovém rozmístění hrobů v lesní školce je nápadné zejména hloubení hrobů těsně podél vnitřní strany původní hradby, jejíž ruiny je později převrstvily. Hrob 1 v řezu valem XI/66 není vlastně pohřbem, nýbrž jde o kostru jedince zahynulého při zřícení hradby. Hroby pod valem byly tedy vyhloubeny v době používání hradby; jsou tudíž bezpečně současné se středohradištním osídlením. Rozhodně nejsou mladší než inventář zemnice 10 s depotem železných předmětů, podle něhož jsem datoval zánik opevnění do doby kolem poloviny 9. století.¹⁵

¹² B. Dostál, K časně slovanskému osídlení Břeclavi-Pohanska, Studie AÚ ČSAV v Brně X/2, Praha 1982.

¹⁴ B. Dostál, Břeclav-Pohansko v roce 1968, Přehled výzkumů 1968, Brno 1970, 40—43, tab. 27 a 31; B. Dostál—J. Vignatiová—A. Šik, Výzkumy v Břeclavi-Pohansku v roce 1975, Přehled výzkumů 1975, Brno 1977, 56—58, tab. 24: 1; 25: 1; *titlž.* Břeclav-Pohansko 1976, Přehled výzkumů 1976, Brno 1978, 62—66, tab. 7, obr. 36, 38.

¹³ B. Dostál, VVM 30, 1978, na obr. 9 u str. 144 je zčásti zachycena situace se sídlištními objekty.

¹⁵ B. Dostál, Zemnice s depotem pod valem hradiska Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 22/23, 1977/78, 103—134, tab. V—XII.

Obr. 4. Břeclav-Pohansko. Lesní školka a přilehlé řezy valem. Jejich poloha v rámci hradiška (A) a plán rozmístění kostrových hrobů. (Kresba Dostál — Šindelář.)

Vysvětlivky značek (platí i pro ostatní plánky):

- 1 — okraj zkoumané plochy; 2 — okraje řezů valem; 3 — průběh vnější a vnitřní paty valu; 4 — průběh původní hradby; 5 — neprozkoupané úseky uvnitř prozkoumaných ploch; 6 — dětská kostra v hrobové jámě;
- 7 — dětská kostra bez jámy; 8 — skrčená dětská kostra bez jámy;
- 9 — mužská kostra; 10 — ženská kostra; 11 — kostra dospělého (pohlaví neurčeno).

Hrob 1/LŠ (B 72—73); obr. 5: 1

Jáma 135 × 55 × 6(46). Orientace SZ—JV. Kostra (d 85; dítě, inf. I, okolo 6 let) v původní poloze nznak. Téměř ztrávena, zbyly jen fragmenty lebky a dlouhé kosti nohou, které byly dislokovány. V nohách při pravé straně nádoba (1).

1. Silnostěnná těžká lahovitá nádoba¹⁶ s téměř válcovitým tělem, se silně zúženým hrdlem a s krátkým zaobleným, nálevkovitě rozevřeným okrajem, s hrubě formovanou jakoby hráněnou výdutí a s mírně klenutým dnem s náznakem obvodového výstupku a s nevýrazným kruhovým důlkem. Zdobí ji spirála z dvojité vlnice o dvou a půl závitěch. Hmota je ostřena pískem, slídou a kaménky. Je červenohnědá, asi na jedné třetině je v celé výši černá. Povrch jemně drsný, při dně v jednom místě otlučen; též okraj je více než z poloviny odlámán. Primitivně obtáčena, na povrohu zřetelné stopy nálepu. Dobře vypálena. Na lomu jsou patrné tři vrstvy. V 9; po 5; pv 9,5; pd 8,5; obsah 0,24 litru; inv. č. 81.122; obr. 6 : 1; tab. XXXI : 3.

Hrob 2/LŠ (B 71—74); obr. 5: 2

Jáma 94 × 50 × 7(57). Orientace SZ—JV. Kostra (d 50; dítě, inf. I, 5—6 měsíců) ležela nznak, s lebkou na týlu. Silně poškozena a dislokována. V nohách stála nádoba (1).

1. Situlovitý hrnec se silně přehnutým a zobleným okrajem, s pravidelnou téměř dvoukónicovou výdutí a s klenutým dnem. Zdobí jej pás vodorovných rýh na největší výdutí. Je z jemně plavené hlíny s ojedinělými zrnky písku. Hladký povrch pokrývá odlupující se jemnější přeliv. Šedohnědý, v jednom místě je tmavší skvrna. Uvnitř slabě horizontální žlábký po vytáčení. Velmi dobře vypálen. Část okraje slepena a doplněna. V 13; po 13,9; pv 13,6; pd 7,4; inv. č. 81.123; obr. 6: 2; tab. XXXI: 2.

Hrob 3/LŠ (B 71—74); obr. 5: 3

Jáma 120 × 45 × 10(60). Orientace SSZ—JJV. Kostra (d 83; dítě, inf. I, 2—3 roky) ležela nznak, s lebkou na týlu, s čelistmi rozevřenými, s pravou rukou směřující do klína. Špatně zachována. Při pravém lokti zlomky nože (1), v bederním prostoru přezka (2) a zlomky průvleček (3) a v nohách vpravo stála nádoba (4).

1. Zlomky železného nože s nevýraznými původními znaky. D 9,6; inv. č. 81.129; obr. 6: 4.

2. Drobná železná přezka s rámečkem v podobě D a se zbytkem trnu. D 2,2; š 1,8; inv. č. 81.128; obr. 6: 7.

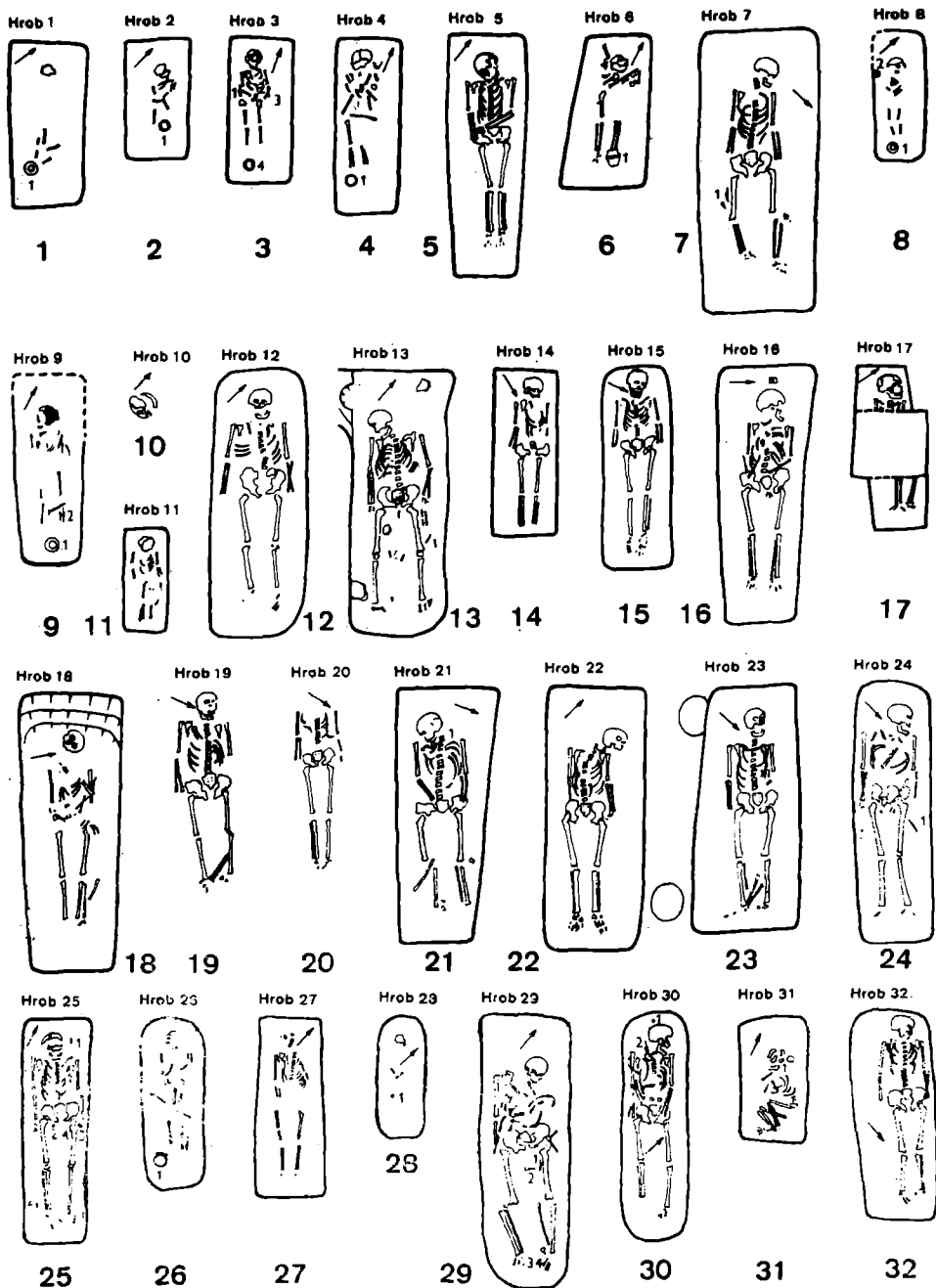
3. Zlomky dvou železných průvleček s oválným štítkem, z nichž jeden je zdoben dvěma podélnými rýhami. D 2,2; š 1,4; v 1,3; inv. č. 81.125—7; obr. 6: 5,6.

4. Situlovitý hrnec s vyhnutým a zaobleným okrajem, s hrdlem slabě odsazeným od výdutě s četnými nepravidelnostmi a s dnem slabě klenutým (z větší části se nezachovalo). Výzdoba je velmi jemně rytá a tudíž slabě znatelná; sestává ze strmé zadržované hřebenové vlnice, dále z hřebenové povlovné vlnice podél největší výdutě a ze dvou vodorovných rýh nade dnem. Je z jemně plavené hlíny s mikroskopickým pískem. Hladký povrch je hnědý a má při dně a na největší výdutí šedé skvrny. Okraj obtáčen, jinde se jeví stopy nálepu. Velmi dobře vypálena. Slepna, dno a okraj zčásti doplněny. V 16,5; po 16,7; pv 17; pd 8,5; obsah 2,07 litru; inv. č. 81.124; obr. 6 : 8; tab. XXXI: 4.

Hrob 4/LŠ (B 71—74); obr. 5: 4; tab. XXVII: 12

Jáma 145 × 50 × 20(70). Orientace SSZ—JJV. Kostra (d 104; dítě, inf. I, 6 let) ležela původně nznak. Špatně zachována a silně dislokována. Vpravo v nohách stála nádoba (1) nakloněná vlevo.

¹⁶ Srov. v stati B. Dostála, SPFFBU E 22/23, 1977/78, 123; obr. 8: 2.

Obr. 5. Březolav-Pohansko. Lesní ákolka. Plánky kostrových hrobů.
Velikost 1 : 60. (Kresba Dostál - Šik.)

1. Širší soudkovitý hrnek s krátkým kalichovitě prohnutým, kolmo seříznutým a mírně prožlabeným okrajem, se slabě hráněnou výduť zduřelou nade dnem a se silně klenutým dnem. Zdobí ho pás vpichů provedených čtyřzubou vidlicí pod hrdlem. Vyroběn z hlíny promíšené pískem. Povrch je hladký, tmavošedý, místy nahnědlý. Uvnitř jsou patrné vodorovné žlábký po dokonalém obtáčení. Dobře vypálen. Splepen. V 11,2; po 9,6; pv 10,8; pd 7,3; obsah 0,55 litru; inv. č. 81.130; obr. 6: 3; tab. XXXI: 5.

Hrob 5/LŠ (B 72—73/74); obr. 5: 5; tab. XXVIII: 1

Jáma 200 × 60 × 10(70). Orientace SSZ—JJV. Kostra (d 154; muž, inv., 16—17 let) ležela naznak s lebkou na týlu pootočenou vpravo, s čelistmi sevrženými, s levým předloktím položeným šikmo přes pánev. Poměrně dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 6/LŠ (B 72—74); obr. 5: 6; tab. XXVII: 11

Jáma 125 × 60 × 15(70). Orientace SSZ—JJV. Kostra (d 110; dítě, inf. II, 7,5 roku) ležela původně naznak. Poškozena a silně dislokována. V nohách stála nádoba (1) nakloněná ústím ve směru podélné osy kostry.

1. Širší vejčitý hrnek s krátkým šikmo vyhnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, s pravidelnou výduť a s klenutým dnem. Výzdoba je slabě znatelná a sestává z hřebenevých vlnice a pásu vodorovných rýh. V hlíně je písek a slída. Povrch jemně drsný, šedohnědý. Uvnitř pod hrdlem vodorovné žlábký svědčící o dokonalém obtáčení až vytáčení. Velmi dobře vypálen. Splepen. V 14; po 11; pv 13; pd 7,2; obsah 1,03 litru; inv. č. 81.131; obr. 6: 9; tab. XXXI: 6.

Hrob 7/LŠ (B 75—69); obr. 5: 7

Jáma 230 × 80 × 30(80). Orientace JZ—SV. Kostra (d 175; muž, mat., 50—60 let) ležela naznak, s lebkou na levém spánku, s čelistí odpadlou. Dobře zachována. Vně pravé stehenní kosti ležel nůž (1).

1. Poškozený železný nůž s rovným k hrotu skoseným hřbetem a s obloukovitým ostřím. Krátký řap přechází na hřbetní straně plynule v čepel, od ostří je skosen. D 10,6; max. š 1,5; inv. č. 87.042; obr. 6: 10.

Hrob 8/LŠ (B 71—74); obr. 5: 8

Jáma 100 × 45 × 10(60). Orientace SZ—JV. Kostra (d 65; dítě, inf. I) ležela naznak. Špatně zachována, značně dislokována. V nohách vpravo stála nádoba (1), pravého ramene další (2).

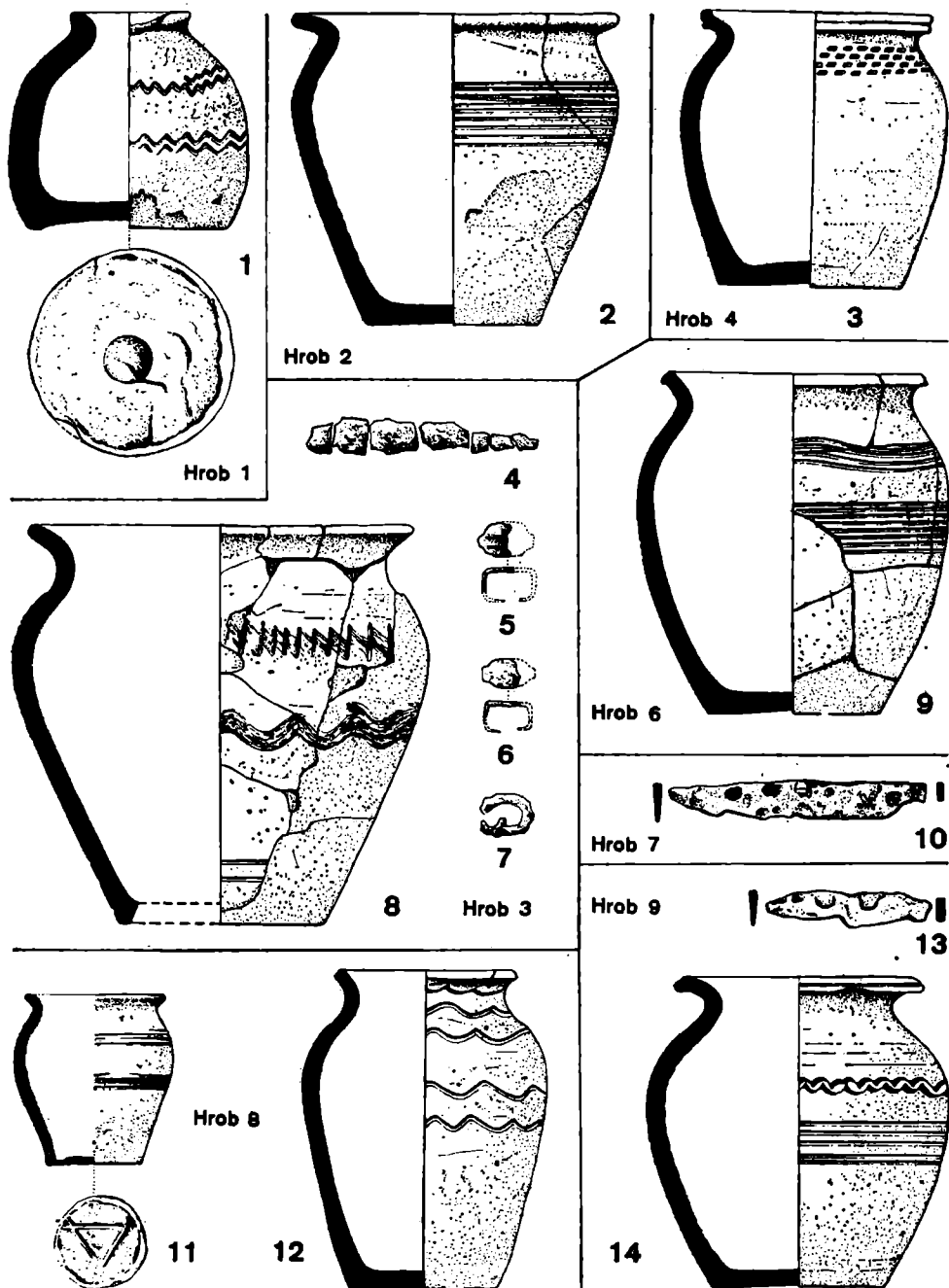
1. Lahvovitý hrnek s mírně vyhnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, s pravidelnou výduť a se slabě klenutým dnem s dvěma vpichy uprostřed. Zdobí jej pět jednoduchých širokých a povlových vlnic. Hmota obsahuje jemný písek a velké množství slídy. Povrch je hladký, hnědavý, na největší výduť tmavošedý. Rýžky při okraji svědčí o dokonalém obtáčení. Dobře vypálen. Úplný, pouze část okraje doplněna. V 13,3; po 7,6; pv 10; pd 6; obsah 0,52 litru; inv. č. 87.046; obr. 6: 12; tab. XXXI: 7.

2. Drobný vejčitý hrneček s nálevkovitě rozevřeným a zaobleným okrajem, s pravidelnou výduť a s dnem s obvodovým výstupkem a s plastickou značkou trojúhelníka. Zdobí ho dva pásy hřebenevých rýh. Hlína obsahuje písek. Povrch je hladký, místy zdrsňelý, žlutohnědý až hnědý. Vyroběn nálepem a obtáčen. Velmi dobře vypálen. Část okraje a výduť doplněna. V 7,1; po 5,7; pv 6,4; pd 3,8; obsah 0,1 litru; inv. č. 87.044; obr. 6: 11; tab. XXXI: 8.

Hrob 9/LŠ (B 71—73); obr. 5: 9

Jáma 160 × 50 × 15(55). Orientace SSZ—JJV. Kostra (d 105; dítě, inf. I, asi 6 let) ležela naznak. Špatně zachována dislokována. V nohách stála nádoba (1), u levé holeně ležel nůž (2).

1. Nižší vejčitý hrnek se silně zúženým hrdlem, s přehnutým prožlabeným a římsovitým okrajem, s pravidelnou výduť a s mírně klenutým hladkým dnem. Zdobí ho

Obr. 6. Břeclav-Pohansko. Lesní školka. Inventář kostrových hrobů.
Velikost 1 : 3. (Kresba Dostál — Janíková — Šik.)

jednoduchá široká vlnice s velkým počtem obloučků a níže pás vodorovných rýh. Je vyrobena z jemné plavené hlíny a vytáčena, o čemž svědčí jemné a pravidelné žlábký na vnitřní straně. Povrch je hladký, hnědý, nad největší výduti místy tmavě šedý. Dokonale vypálena. Úplná, prasklá, nepatrná část okraje slepena a doplněna. V 13; po 10,2; pv 12,3; pd 6,8; obsah 0,8 litru; inv. č. 87.848; obr. 6: 14; tab. XXXI: 9.

2. Poškozená žepel železného nože s rovným, k oběma koncům akoseným hřbetem a s původně obloukovitým ostřím. D 6,6; max. š. 1,3; inv. č. 87.047; obr. 6: 13.

Hrob 10/LŠ (B 75—69); obr. 5: 10

Jáma nerozlišitelná, hl 40. Orientace V—Z. Zachována jen lebka (dítě, inf. I, kolem 1 roku). Bez nálezů.

Hrob 11/LŠ (B 73—75); obr. 5: 11

Jáma nerozlišitelná ve výplni obj. 6. Orientace Z—V. Kostra (d 66; dítě, inf. I, asi 20—24 měsíců) ležela naznak. Poměrně dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 12/LŠ (B 68—63); obr. 5: 12

Jáma 225 × 70—80 × 15(70). Orientace SZ—JV. Kostra (d 185; muž, mat.—sen., kolem 60 let) ležela naznak, s lebkou na týlu, s čelistmi rozevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 13/LŠ (B 67—62); obr. 5: 13

Jáma 220 × 75 × 10—15(70—75) s dvěma kameny z obkladu. Orientace SZ—JV. Kostra (d 170; muž, iuv., 16—17 let) ležela naznak, s lebkou na pravém spánku, s čelistmi rozevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 14/LŠ (B 65—65); obr. 5: 14

Jáma nerozlišitelná, hl 84. Orientace JZ—SV. Kostra (d 123; dítě, iuv., 14—15 let) ležela naznak, s lebkou na týlu, pootočenou doprava, s čelistmi sevřenými. Poměrně dobře zachována, hrudník mírně dislokován. Bez nálezů.

Hrob 15/LŠ (B 64/65—64/65); obr. 5: 15

Jáma 164 × 54 × 5(70). Orientace JZ—SV. Kostra (d 156; žena, iuv., 15—16 let) ležela naznak, s lebkou nakloněnou vlevo, s čelistmi mírně rozevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 16/LŠ (B 70—63); obr. 5: 16

Jáma 216 × 63—75 × 25(75). Orientace Z—V. Kostra (d 166; muž?, sen., nad 60 let) ležela naznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi sevřenými, s levým předloktím směřujícím do klína. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 17/LŠ (B 73/74—56); obr. 5: 17

Jáma 141 × 45 × 16(76) narušená recentní kúlovou jamou. Orientace SZ—JV. Kostra(d 114; dítě, inf. II, 7—8 let) ležela naznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi sevřenými. Kostí dobře zachovalé, střed kostry zničen kúlem oplocení školky. Bez nálezů.

Hrob 18/LŠ (B 74—59); obr. 5: 18

Jáma 240 × 70—80 × 70(120) porušila časně slovanský objekt 66. Orientace Z—V. Kostra (d 156; žena, sen. nad 60 let) ležela naznak, s lebkou na týlu, ale otočenou o 90° doprava, s pažemi směřujícími původně do klína. Špatně zachována, kosti trupu značně dislokovány. Bez nálezů.

Hrob 19/LŠ (B 62—71/72); obr. 5: 19

Jáma nerozlišitelná, hl asi 50. Orientace ZJZ—VSV. Kostra (d 151; žena, ad.,

25—30 let) ležela naznak, s lebkou na týlu a s čelistmi sevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 20/LŠ (B 62—71); obr. 5: 20

Jáma nerozlišitelná, hl asi 50. Orientace ZJZ—VSV. Kostra (d asi 150; žena, mat., 50—60 let) v poloze naznak. Zvětralá, lebka dříve odorána. Bez nálezů.

Hrob 21/LŠ (B 62—71); obr. 5: 21

Jáma 205 × 60—80 × 10(60). Orientace ZJZ—VSV. Kostra (d 165; muž, mat., 50—60 let) ležela naznak, s lebkou pootočenou na pravý spánek, s čelistmi sevřenými, s pravým předloktím směřujícím do pánve. Dobře zachována. Pod dolní čelistí korál (1).

1. Masivní příčně členěný korál z tvavomodré sklovité pasty. D 1,5; p 1,7; p otvoru 0,8—1; inv. č. 147.517; obr. 7: 1.

Hrob 22/LŠ (B 72—60); obr. 5: 22

Jáma 225 × 80 × 40(85). Orientace SZ—JV. Kostra (d 159; žena, ad., 25—35 let) v poloze naznak, s lebkou vyvrácenou doleva, s dolní čelistí odpadlou a pootočenou vpravo, s pravou paží přes okraj pánve. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 23/LŠ (B 71—62); obr. 5: 23

Jáma 205 × 70—90 × 30(80). Orientace ZJZ—VSV. Kostra (d 165; žena, mat.) v poloze naznak, s lebkou na týlu a pootočenou vlevo, s dolní čelistí odpadlou. Dobře zachována, kosti levého předloktí posunuty k chodidlům. Bez nálezů.

Hrob 24/LŠ (B 77/78—71/72); obr. 5: 24

Jáma 210 × 65 × 30(80). Orientace JZ—SV. Kostra (d 185; muž, mat., 40—50 let) ležela naznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi sevřenými. Poměrně dobře zachována, poněkud dislokována. Vně levého femuru ležel nůž (1) směřující hrotem k chodidlům.

1. Tři zlomky železného nože. Čepel má rovný k hrotu skosený hřbet a obloukovité ostří; na jedné straně je krevní žlábek. Řap je od čepele oboustranně skosen. D 14,5; max. š. 2,1; inv. č. 168.173; obr. 7: 3.

Hrob 25/LŠ (B 79—69/70); obr. 5: 25; tab. XXX: 1

Jáma 185 × 55 × 15(65). Orientace SSZ—JJV. Kostra (d 160; muž, mat., 40—50 let) v poloze naznak, s lebkou na týlu, s čelistmi poněkud rozevřenými. Dobře zachována, lebka rozdracena. Po levé straně lebky leželo velké nákončí (1), pod pravou pánevní kostí trn z přezky (2), mezi levým zápěstím a femurem ležel nůž (3), pod ním parohový předmět (4), vně levého chodidla se našlo drobné nákončí (5) a vně spodní části pravé holeně druhé (6). Vpravo od lebky ležela lopatková kost z hovězího dobytka.

1. Železné zdobené jazykovité nákončí. D 4,1; š. 2,4; inv. č. 168.175; tab. XXX: 6.

2. Esovitě prohnutá železná tyčinka. D 3,6; p 0,3; inv. č. 168.178; tab. XXX: 4.

3. Železný nůž s krevní rýhou. D 11,6; š 2; inv. č. 168.179; tab. XXX: 3.

4. Tenkostěnný dutý zdobený parohový předmět. D 14; max. š 7,2; p 4,6 × 3,6; d ramen 2,3; inv. č. 168.161; tab. XXX: 2.

5. Drobné železné zdobené jazykovité nákončí. D 2; š 1,2; inv. č. 168.176; tab. XXX: 8.

6. Drobné železné obdélníkovité nákončí s výzdobou. D 2,4; š 1,7; inv. č. 168.177; tab. XXX: 7.¹⁷

¹⁷ Podrobný popis hrobu a nálezů je ve studii B. Dostála, Duté trojčipé parohové předměty v raném středověku, SPFFBU E 26, 1981, 46—48, obr. 3.

Hrob 26/LŠ (B 76/77—73); obr. 5: 26

Jáma 135 × 50 × 10(60). Orientace VSV—ZJZ. Kostra (d 110; dítě, inf. II, asi 9 roků) původně v natažené poloze. Špatně zachována, silně dislokována. Vně pravého chodidla ležela na boku rozdrčená nádoba (1) nakloněná ústím k tělu.

1. Hrncovitá miska se silně vytaženým, kuželovitě seříznutým a slabě prožlabeným okrajem přecházejícím bez výrazného hrdla ve výduť; dno odsazené, slabě klenuté. Zdobí ji v horní části dvě hřebenové vlnice o nízké frekvenci a pás vodorovných rýh provedených trojzubou vidlicí. Vyrobená z hlíny promíšené drsným pískem. Na okraji vodorovné rýžky po obtáčení, vnitřní strana zvlněná vodorovnými žlábkami. Povrch jemně drsný, šedožlutý. Slepěna a z jedné třetiny doplněna. V 7,6; po 13,2; pv 10,8; pd 5,8; obsah 0,45 litru; inv. č. 168.186; obr. 7: 8; tab. XXXI: 10.

Hrob 27/LŠ (B 78—69); obr. 5: 27; tab. XXVIII: 11

Jáma 145 × 55 × 5(55). Orientace SZ—JV. Kostra (d 140; pohlaví nezjistitelné; iuv., 15—16 let) v natažené poloze, s lebkou na pravém spánku. Silně poškozena. Bez nálezů. Nohy kostry se od poloviny femurů propadaly do výplně objektu 110; zejména holeně spadaly prudce šikmo dolů.

Hrob 28/LŠ (B 77—73); obr. 5: 28

Jáma 95 × 40 × 10(60). Orientace ZSZ—VJV. Kostra (d 42; dítě, inf. I, mladší 1 roku) ležela původně naznak. Silně ztrávena a dislokována. V místě pravého chodidla ležel kroužek (1).

1. Železný kroužek z drátu kruhového průřezu. Jeden konec byl rozšířený, patrně v něm byl otvor pro nýt. P 0,9 × 1,2; inv. č. 168.189; obr. 7: 2; tab. XXX: 1.

Hrob 29/LŠ (B 77—71); obr. 5: 29

Jáma 230 × 70 × 50(100) porušovala objekt 123. Orientace SZ—JV. Kostra (d 190; muž, mat., 40—50 let) ležela naznak, s lebkou skloněnou vlevo a posunutou nad lopatku. Dobře zachována, částečně dislokována, zejména lebka, hrudní koš, levá paže a holeně. Pod horní částí levé stehenní kosti ležel nůž (1), mezi femury proplétáček (2), pod pravým chodidlem železná zlomky (3, 4).

1. Tři zlomky železného nože s rovným hřbetem a s obloukovitým ostřím. Dlouhý řap od čepele oboustranně skosen. D 13; max. š 1,7; inv. č. 168.194; obr. 7: 5.

2. Kostěný proplétáček s odpadlou epifysou. D 8; inv. č. 168.195; obr. 7: 4.

3. Železná průvlečka ve třech zlomcích. D 2; v 1,1; inv. č. 168.193; obr. 7: 6.

4. Tři zlomky úzkého obloukovitého železného plechu s nýtem na jednom konci. D 4,1; max. š 1,2; inv. č. 168.192; obr. 7: 7.

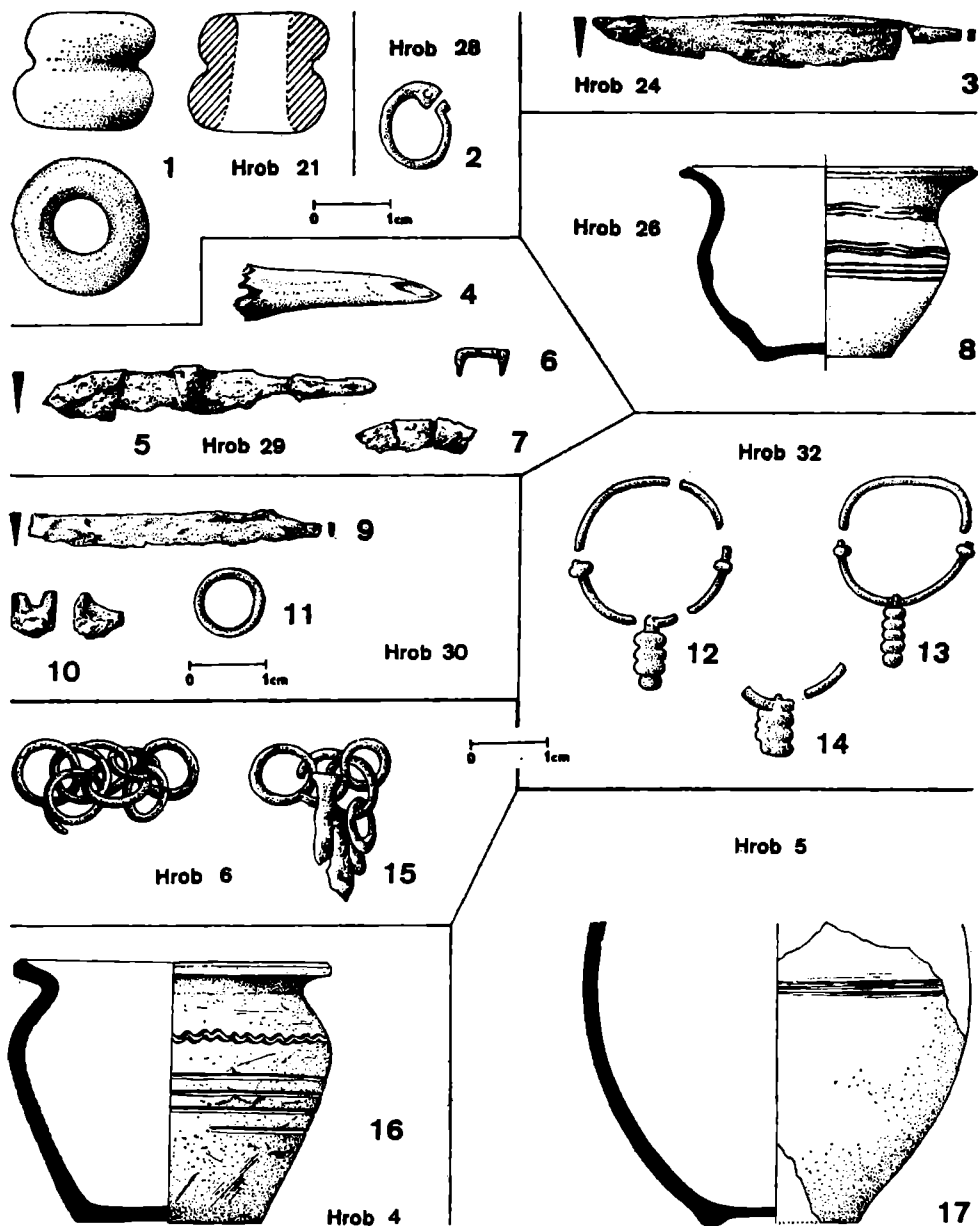
Hrob 30/LŠ (B 77—72); obr. 5: 30

Jáma 180 × 60 × 10(60). Orientace JZ—SV. Kostra (d 165; žena, sen., 55 až 65 let) v poloze naznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi mírně rozvěřenými, s levým předloktím směřujícím do pánve. Dobře zachována, žebra částečně dislokována. Za temenem lebky ležel kroužek (1), vpravo za krčními obratly nůž (2) a železný fragment (3).

1. Drobný železný kroužek jako v hr. 28; obr. 7: 11.

2. Poškozený železný nůž s rovným hřbetem a s obloukovitým ostřím. Masivní řap od čepele oboustranně skosen. D 11,5; max. š 1,5; inv. č. 168.218; obr. 7: 9.

3. Zloměk těžkého železného předmětu připomínající tvarově týlní část miniaturní sekery. D 1,9; š 1,7; v 1,8; inv. č. 168.217; obr. 7: 10.

Obr. 7. Břeclav-Pohansko. Lesní ákolka a přilehlé fezy valem.
 Inventář kostrových hrobů. Velikost 1 : 1 (1, 2, 11–15); 1 : 3
 (3–10, 16, 17). (Kresba Dostál–Šik–Janšková.)

Hrob 31/LŠ (B 79/80—70); obr. 5: 31; tab. XXVII: 4

Jáma 160 × 60 × 10(60) přiléhala k objektu 106. Orientace S—J, obličejem k Z. Kostra (d 105; dítě, inf. II, asi 7 let) ležela ve skrčené poloze na pravém boku, s lebkou na pravém spánku, s pažemi v loktech pokrčenými a směřujícími k obličejí. Pod lebkou zlomky náušnic (1).

1. Zlomky tři naušnic z bronzového drátu kruhového průřezu. Spodní oblouky ukončeny prstenci z kulatého drátu a v jejich středu jsou pohyblivě zavěšeny pomocí oušek závěsky ze zaškrcovaných plechových trubiček ukončených kuličkami. P 1,7—2; d závěsku 0,7—1; v 2,7—2,8; inv. č. 168.227; obr. 7: 12—14; tab. XXXIV: 7,8.

Hrob 32/LŠ (B 79—70); obr. 5: 32.

Jáma 175 × 55—63 × 10(60). Orientace JZ—SV. Kostra (d 140; žena, ad., 22—23 let) ležela naznak, s lebkou mírně pootočenou vlevo, s čelistmi sevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Níže popsané hroby byly objeveny v jednotlivých řezech valem v severovýchodní části hradiska v letech 1965, 1966, 1975—77. Číslování hrobů je v každém řezu samostatné (od č. 1), teprve od roku 1976 navazuje na číslování z předcházejícího roku (hr. 8—11).

Hrob 1/V—III (1965); obr. 8: 1; tab. XXVIII: 10

Jáma 150 × 66 × 45(105) se stupňovitou úpravou dna. Orientace ZJZ—VSV. Kostra (d 85; dítě, inf. I, do 6 let) v natažené poloze. Špatně zachována. Bez nálezů.

Hrob 1/V—XI (1966); obr. 8: 2

Jáma nezjistitelná, hl 125, mezi zhroutenými a ohořelými trámy vnitřní stěny hradby. Orientace ZSZ—VJV. Horní část kostry (pohlaví nezjistitelné, iuv., 14—15 let), z níž se zachovala lebka, část obratlů a žeber, ležela na levém boku, obličejem k hradbě. Některé kosti opáleny. Bez nálezů. Jde patrně o jedince zahynulého při požáru a zhroutení hradby.

Hrob 2/V—XI (1966); obr. 8: 3

Jáma 120 × 60 × 20(60; 120)¹⁸ pod pohřbenou humusovitou vrstvou překrytou destrukcí dřevěné vnitřní stěny hradby a její hlinité výplně. Orientace SZ—JV. Kostra (d 60; dítě, inf. I, 13 měsíců) ležela naznak. Špatně zachovalá. Bez nálezů.

Hrob 1/V—XIV (1975); obr. 8: 4; tab. XXVIII: 2

Jáma 170 × 50 × 25(70; 180). Orientace JZ—SV. Kostra (d 145; muž, iuv., 16 let) v poloze naznak, s lebkou na týlu, slabě nakloněnou k levému rameni, s čelistmi sevřenými, s levou paží ohnutou v lokti tak, že dlaň byla na levém rameni. Dobře zachována. Bez nálezů.

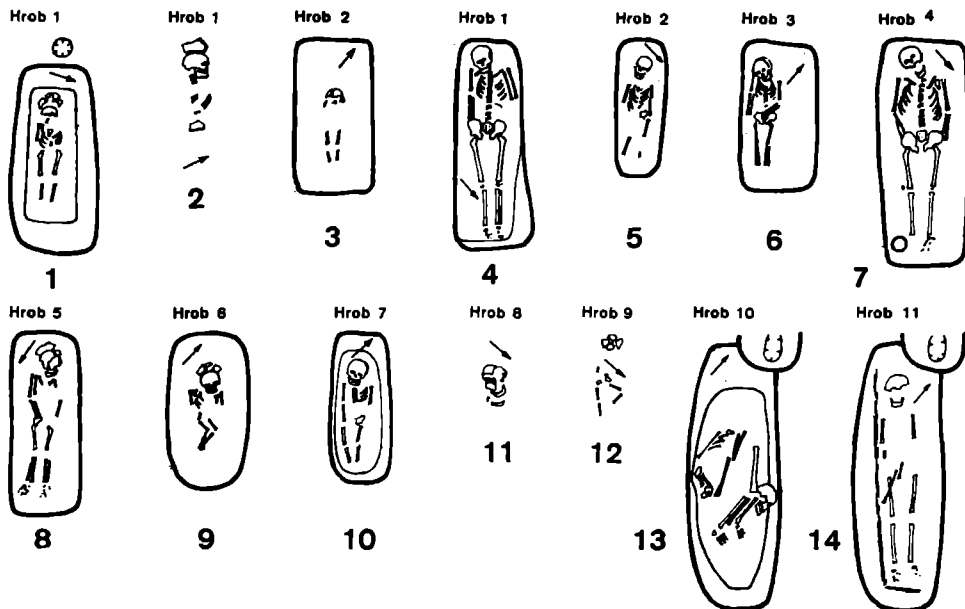
Hrob 2/V—XIV (1975); obr. 8: 5

Jáma 105 × 35 × 7(55; 130) označená na původním povrchu třemi kameny. Orientace ZJZ—VSV. Kostra dítěte (inf. I, asi 20 měsíců) ležela původně naznak. Dobře zachována, silně dislokována. Bez nálezů.

Hrob 3/V—XIV (1975); obr. 8: 6; tab. XXVIII: 3

Jáma 125 × 57—65 × 14(65; 165). Orientace SSZ—JVJ. Kostra (d 92; dítě,

¹⁸ U hrobových jam pod valem je v závorce uváděna jednak hloubka pod velkomoravským horizontem, jednak hloubka pod současným povrhem valu.

Obr. 8. Břeclav-Pohansko. Řezy valem v severovýchodní části hradiska.

Plánky kostrových hrobů. 1 — hr. 1/V—III; 2 — hr. 1/V—XI;
3 — hr. 2/V—XI; 4 až 14 — hr. 1—11/V—XIV. (Kresba Dostál—Šik.)

inf. II, 6—7 let) v poloze nznak, s lebkou skloněnou k pravému rameni, s čelistmi sevřenými, s levým předloktím směřujícím do pánve. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 4/V—XIV (1975); obr. 8:7; tab. XXVIII: 3

Jáma 180 × 65—70 × 20(70; 160). Orientace JZ—SV. Kostra (d 150; žena, ad., 22—25 let) v poloze nznak, s lebkou na týlu a pootočenou vpravo, s čelistmi rozevřenými. Dobře zachována. U pravého chodidla stála nádoba (1) mírně nakloněná ke kostře.

1. Miskovitý hrnek se zesíleným, kuželovitě a válcovitě seříznutým okrajem, s pravidelnou výdutí s vodorovnými žlábkami po vytáčení na vnitřní straně a s nepatrně klenutým dnem s místy naznačeným obvodovým výstupkem; při okraji dna eliptický důlek. Zdobí ho drobná jednoduchá vlnice nad největší výdutí a pět vodorovných rýh ve spodní části. Vyroben z jemně plavené hlíny s mikroskopickým pískem a slídou. Povrch je hladký, tmavošedý, místy hnědavý. Dobře vypálena, úplná. V 10,6; po 12,4; pv 12,8; pd 7,3; obsah 0,72 litru; inv. č. 124.638; obr. 7: 16; tab. XXXII: 9.

Hrob 5/V—XIV (1975); obr. 8: 8

Jáma 143 × 54 × 40(90; 200). Orientace JJV—SSZ. Kostra (d 110; dítě, inf. II, 6—7 let) v poloze nznak, s lebkou vyvrácenou dozadu, s pažemi směřujícími na okraj pánve. Pod lebkou větší střep (1) s uhlíky.

1. Velký střep z hrncovité nádoby s poměrně pravidelnou výdutí a se slabě klenutým dnem s obvodovým výstupkem. Zdobí ji pás vodorovných rýh na největší výdutí. Vyroben z hlíny ostřeňé pískem. Povrch jemně drsný, světlešedý, v horní části a uvnitř tmavošedý. Zach. v 12; pv 18,5; pd 8; inv. č. 124.671; obr. 7: 17.

Hrob 6/V—XIV (1975); obr. 8: 9

Jáma 120 × 50—63 × 30(80; 200). Orientace JV—SZ. Kostra (d 76; dítě, inf. I, 2—3 roky) v poloze nznak, s lebkou na týlu a mírně pootočenou vlevo, s čelistmi sevřenými, s nohama mírně pokrčenými vlevo. Špatně zachována. Při pravém spánku drobné kroužky (1).

1. Sedm drobných železných kroužků (p 0,9) navzájem do sebe zaklesnutých. Jde patrně o zlomek některé části ochranné zbroje. Inv. č. 124. 676; obr. 7: 15.

Hrob 7/V—XIV (1975); obr. 8: 10

Jáma 120 × 40—45 × 40(90; 210) se stupňovitým dnem. Orientace SZ—JV. Kostra (d 77; dítě, inf. I, 2—3 roky) v poloze nznak, s lebkou pootočenou vpravo. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 8/V—XV (1976); obr. 8: 11

Jáma nerozlišitelná, hl 50(40). Orientace JZ—SV. Z kostry (dítě, inf. I, 15—16 měsíců) se zachovala lebka, část obratlů a klíční kost. Bez nálezů.

Hrob 9/V—1977 (B 68—59); obr. 8: 12

Jáma nerozlišitelná, hl 30(100). Orientace JV—SZ. Kostra (d 65; inf. I, 15—16 měsíců) v poloze nznak. Špatně zachována. Bez nálezů.

Hrob 10/V—1977 (B 68—59); obr. 8: 13; tab. XXVII: 3

Jáma 180 × 65—70 × 18(58; 128) porušená hrobem 11. Orientace SZ—JV. Kostra (d in situ 105; žena, mat. 40—45 let) v silně skrčené poloze na levém boku obličejem k SV. Calva a lopatka se octly v zásypu hr. 11, který byl v superpozici. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 11/V—1977 (B 68—59); obr. 8: 14

Jáma 205 × 50—70 × 10(50; 120) obsahovala dřevěné bednění, jehož zbytek se táhl jako proužek uhlíků po celé její pravé straně. Orientace SZ—JV. Kostra (d 147; žena?, sen., nad 60 let) v poloze nznak, s lebkou vyvrácenou a se skleslou dolní čelistí. Zachována jen lebka a dlouhé kosti. Bez nálezů.

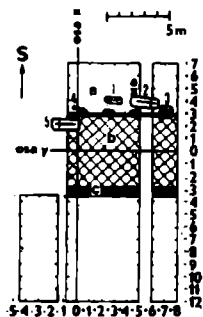
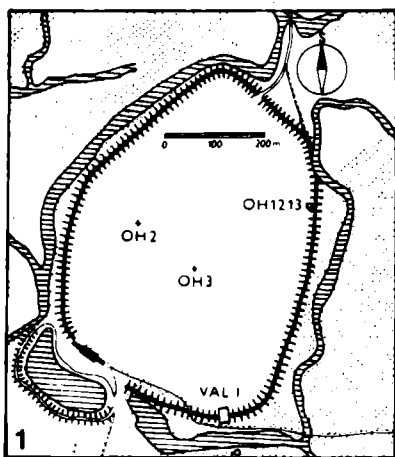
Řez valem v jižní části hradiska

Poloha řezu je zachycena na obr. 9: 1. V místě řezu byly prováděny ověřovací sondážní práce v roce 1958 a 1961, ale plošný odkryv tam byl proveden až v roce 1962/63 na ploše 19 × 9 m; v šíři dalších tří metrů byla na vnější straně odkryta kamenná hradba a odstraněna její destrukce.

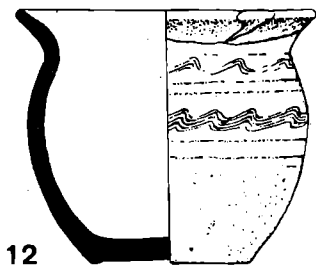
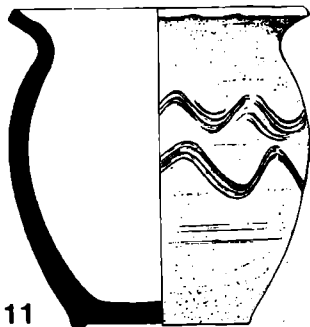
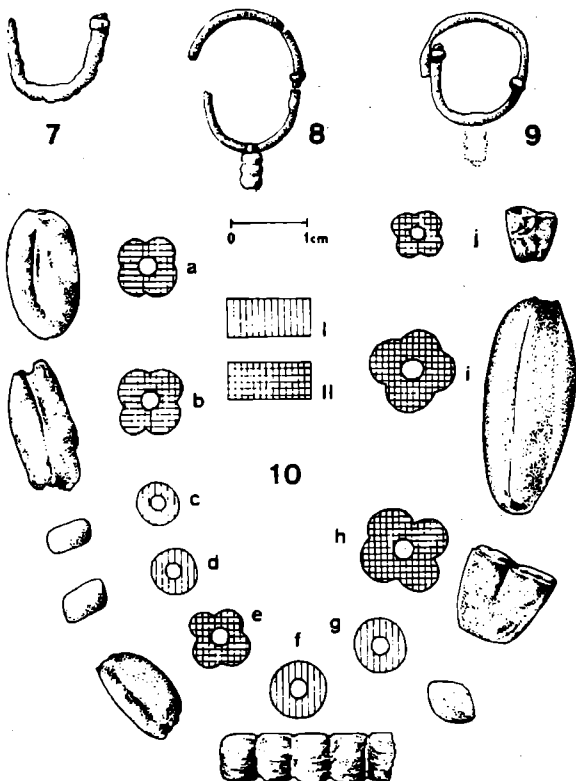
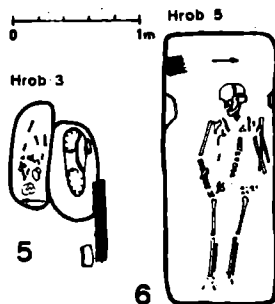
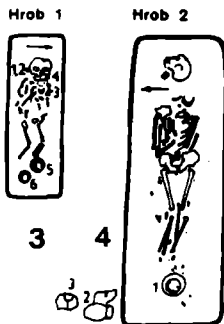
Pod vnitřní stranou valu byla na podloží zjištěna situace ověřená později i v severovýchodní části hradiska: podél dřevěné vnitřní stěny původní hradby byly vyhloubeny čtyři hroby související s pohřbeným velkomoravským horizontem, překrytým hlinitou destrukcí hradby (obr. 9: 2). Poněvadž nadložní vrstvy nebyly porušeny, muselo dojít k vyhloubení těchto hrobů tehdy, kdy hradba stála a byla v používání. Odlišné od situace v severovýchodní části hradiska je to, že jeden hrob (č. 5/V—I) byl zjištěn ve výplni hradby. Poněvadž hrobová jáma nebyla zjištěna a kostra byla překryta přepálenými vrstvami násypu, není vyloučeno, že k pohřbení tohoto jedince došlo v době budování hradby.

Hrob 1/V—I; obr. 9: 3; tab. XXVII: 10

Jáma 130 × 43 × 10(40; 185). Orientace Z—V. Kostra (d 80; dítě, inf. I,

BŘECLAV-POHANSKO
Val I. (1961-63)
Schema výkopu

Obr. 9. Břeclav-Pohansko. Řez valem I (1962/3). Poloha fezu v rámci hradiška (1) s označením polohy ojedinelých hrobů, plán fezu I s rozmístěním hrobů v něm (2). Plánky kostrových hrobů z fezu I (3-6) a inventář hrobu 1/V-I (7-12). Písmena u obr. 2: a - poloha nádob vně hr. 2/V-I; b - hlinitý násyp hrady; o - kamenná čelní zeď hrady. Velikost 1 : 60 (3-6), 1 : 3 (11-12), 1 : 1 (7-10). (Kresba Dostál-Šik-Šindelář.)

2—3 roky) ležela naznak, s nohama mírně pokrčenýma. Špatně zachována, poněkud dislokována. U lebky byly nalezeny dvě náušnice (1, 2) a u levé ramenní kosti další (3), v prostoru krku náhrdelník (4) a v nohách dvě nádoby (5, 6).

1, 2. Dvě bronzové náušnice z drátu kruhového průřezu s hladkými uzlíčky na koncích spodního oblouku. Uprostřed je na závlačce navlečena dvakrát zaškrčená trubička svinutá z bronzového plechu. V 2—2,3; š 1,4; d závěsku 0,5. U jedné náušnice se rozpadl oblouk, u druhé závěsek. Inv. č. 42.307—8; obr. 9: 8,9; tab. XXXII: 4,5.

3. Spodní oblouk bronzové náušnice ukončený hladkým uzlíčkem; uvnitř oblouku přilnutý další ohnutý drátek, který je patrně zbytkem lunicové výplně. P 1,4; v 1,3; inv. č. 42.306; obr. 9: 7; tab. XXXII: 6.

4. Náhrdelník z devíti skleněných korálků: 5 olivovitých čtyřikrát podélně členěných ze světlezeleného průzračného skla (z jednoho se zachovala jen polovina; d 1; 1,7; 2,8), 1 příčně členěný (d 2,2) a 2 kotoučkovité korálky z tmavomodrého taženého skla a 1 dvoukónický korálek z průzračného modrého skla (p 0,75; d 0,5). Zachovaly se i fragmenty šňůrky, na níž byly korály navlečeny. Inv. č. 42.310; obr. 9: 10; tab. XXXII: 3.

5. Dvoukónický hrnek s vyhnutým a šikmo seříznutým okrajem, s nepravidelnou, místy hráněnou výdutí a s rovným dnem s obvodovým výstupkem zvláště výrazným asi na jedné třetině obvodu dna. Výzdoba je rozmístěna téměř po celé výdutí a tvoří ji dvě vysoké hřebenové vlnice a pod nimi pás vodorovných rýh. V hlíně drsný písek a slída. Povrch jemně drsný, šedohnědý, místy s tmavšími skvrnami. Nerovnosti vně i uvnitř svědčí o výrobě nálepvou technikou, vodorovné rýžky o dodatečném obtáčení. Zvonivě vypálen. Úplný. V 12,8; po 11,6; pv 11,9; pd 7; obsah 0,8 litru; inv. č. 42.311; obr. 9: 11; tab. XXXII: 1.

6. Pohárovitý hrnek s široce rozevřeným, nálevkovitým a kalichovitě prohnutým ústím, s kuželovitě seříznutým okrajem, s jednostranně odsazeným hrdlem, s téměř kulovitou a uprostřed hráněnou výdutí a s odsazeným klenutým dnem s obvodovým výstupkem. Zdobí ho dvě slabě znatelné hřebenové vlnice, z nichž spodní je ohraničena širokými žlábků. V hlíně drsný písek a slída. Povrch jemně drsný, tmavošedý. Vodorovné nerovnosti zejména uvnitř svědčí o výrobě nálepvou technikou a dokonalém obtáčení. Zvonivě vypálena. Část okraje slepena a doplněna. V 10,2; po 12; pv 11; pd 6,3; obsah 0,55 litru; inv. č. 42.312; obr. 9: 12; tab. XXXII: 2.

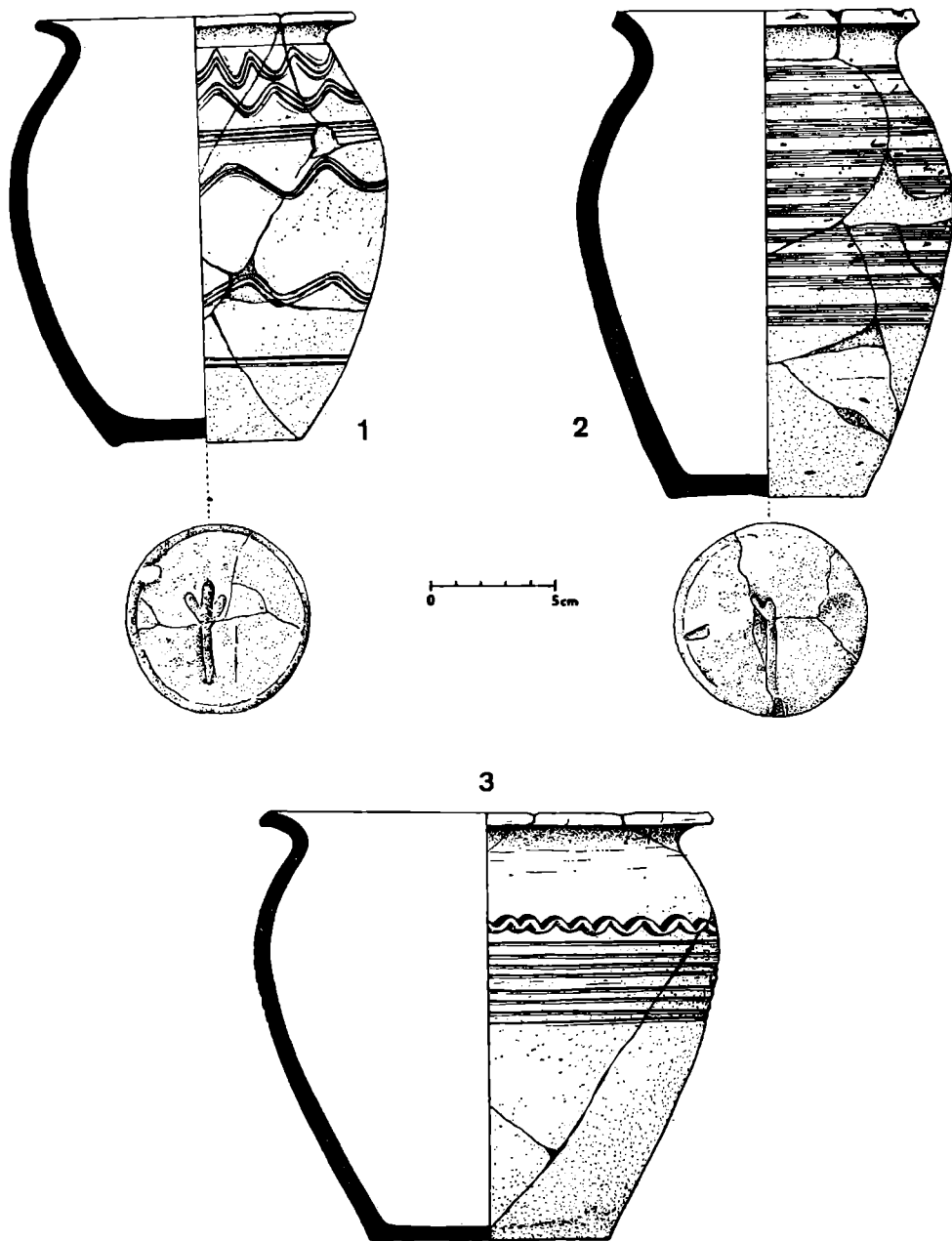
Hrob 2/V—I; obr. 9:4

Jáma 236 × 80 × 20 (50; 200). Orientace Z—V. Kostra (d 160; žena, ad., 20—25 let) ležela naznak, s lebkou vyvrácenou a s pravou rukou pokrčenou. Poměrně dobře zachována, poněkud dislokována. V nohách kostry stála nádoba (1) a na severním okraji hrobové jámy, asi 30 cm nad úrovní podloží ležely dvě další rozbité nádoby (2, 3), které mohly souviset s pohřbem.

1. Širší situlovitý hrnek se silně přehnutým a zaobleným okrajem s náznakem žlábků na vnitřní straně a s podseknutím na vnější straně, s pravidelnou výdutí a s nepatrně klenutým dnem. Na největší výdutí ho zdobí široká jednoduchá vlnice a spirála vodorovných rýh o devíti závitěch. Vyroběn z jemně plavené hlíny s mikroskopickým pískem a slídou. Povrch hladký, hnědý, přecházející místy do oranžova, jinde do šeda. Jemné rýžky v horní polovině a tenkostěnnost nádoby svědčí o jejím dokonalém obtáčení, případně vytáčení na kruhu. Velmi dobře vypálena. Slepna. V 17,7; po 18,5; pv 19; pd 9,8; obsah 3,07 litru; inv. č. 42.313; obr. 10: 3; tab. XXXII: 7.

2. Vejčitý hrnek s přehnutým a zaobleným okrajem, se slabě naznačeným žlábkovitým hrdlem, s pravidelnou výdutí a s klenutým dnem s obvodovým výstupkem a s plastickou značkou kuří nohy. Zdobí ji dvě hřebenové vlnice pod hrdlem, pás vodorovných rýh na největší výdutí a níže opět dvě hřebenové vlnice a pás rýh. Vyroběn z hlíny promíšené pískem. Povrch jemně drsný a na jedné polovině popraskaný patrně žárem. Je žlutohnědý, na jedné polovině v celé výši tmavošedý. Dokonale obtáčen. Velmi dobře vypálen. Slepna a asi z šestiny doplněn. V 17; po 12,5; pv 15; pd 8; obsah 1,81 litru; inv. č. 42.263; obr. 10: 1; tab. XXXII: 8.

3. Lahvovitý hrnek s vyhnutým a kuželovitě seříznutým okrajem, s výrazně zúženým

Obr. 10. Břeclav-Pohansko. Řez valem I (1962/3) v jižní části hradička.
Inventář hrobu 2. Velikost 1 : 3. (Kresba Dostál—Janíková—Šik.)

hrdlem, s pravidelnou vejčitou výdutí a se slabě klenutým nerovným dnem. Zdobí jej slabě ryté pásy vodorovných rýh rozmístěné téměř po celé výdutí. Vyroben z hlíny promíšené pískem nálepovou technikou a dokonalým obtáčením. Povrch je hladký s jemnějším přelivem, místy pórovitý po vypálených organických složkách. Hnědý, na jedné polovině v celé výši tmavošedý. Dobře vypálen. V 20; po 12; pv 15,5; pd 8; obsah 2,12 litru; inv. č. 42.264; obr. 10: 2.

Hrob 3/V—I; obr. 9:5

Jáma 85 × 40 × 14 (45; 210) splývala okrajem s jámou po opěrných kůlech hradby. Orientace Z—V. Kostra (d 55; dítě, inf. I, 1—6 měsíců) ležela původně naznak. Špatně zachována a silně dislokována. Bez nálezů.

Hrob 4/V—I.

Jáma nerozlišitelná, hl 200. V úrovni velkomoravského horizontu v sesuté hlině z profilu část dětské lebky. Bez nálezů.

Hrob 5/V—I; obr. 9:6

Jáma nerozlišitelná, hl 155, v hlinitém násypu hradby. Orientace Z—V. Kostra (d 165; žena? ; ad.—mat., kolem 40 let) v poloze naznak, s lebkou na pravém spánku, s pravou paží slabě pokrčenou v lokti, s levou ohnutou tak, že dlaň byla na levém rameni. Špatně zachována. Bez nálezů.

Pohřebiště II a ojedinelé hroby

Pohřebiště II bylo vzdáleno asi 15—20 m od jihovýchodního rohu palisádového opevnění velmožského dvorce a sestávalo z 8 hrobů. Stejně tak větší část ojedinelých hrobů (hr. 4—11/OH) se nacházela při jižní části velmožského dvorce. Všechny tyto hroby byly již publikovány,¹⁹ a proto zde budou uvedeny popisy zbylých ojedinelých hrobů, tj. hr. 1—3, 12, 13/OH.

K rozmístění hrobů při jižní části velmožského dvorce lze podotknout, že pohřebiště II tvoří více méně kompaktní skupinu mužských a dětských hrobů, z nichž dětské hroby 1 a 5 obsahovaly i šperk byzantsko-orientálního rázu (gombíky); jejich časová souvislost s existencí dvorce a jeho kostelního hřbitova je tedy zřejmá.

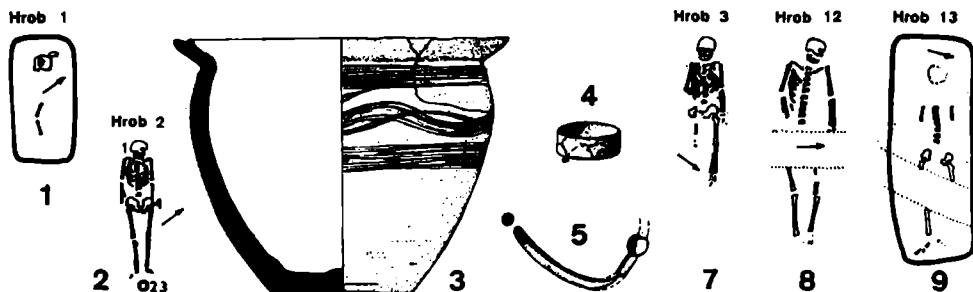
Ojedinelé hroby při jižní části dvorce jsou značně rozptýleny a některé z nich výrazně respektují jeho mladší opevnění, případně žlábků s ním související (hr. 4, 8, 10, 11/OH), jiné však zřejmě porušují sídlištní objekty související s mladší fází dvorce (např. hr. 6 a 7/OH porušují objekt 87, hr. 9/OH porušuje objekt 107, hr. 5/OH narušuje situaci mezi objekty 117 a 107), takže by měly být mladší. Bohužel není vždy zcela jasné (s výjimkou hr. 6/OH), zda dotyčné hroby nebyly vyhloubeny již před vybudováním objektů, s kterými jsou v prostorové souvislosti.

Ostatní ojedinelé hroby (1—3, 12, 13/OH) jsou natolik rozptýlené, že k jejich rozmístění nelze nic zvláštního podotknout (obr. 9:1). Pouze hr. 12 a 13 leží při valu, takže zřejmě navazují na obdobnou situaci, jaká byla zjištěna u valu v severovýchodní a jižní části hradiska.

Hrob 1/OH (B 81—59/60); obr. 11:1

Jáma 100 × 50 × 5—7(50). Orientace JZ—SV. Kostra (d 70; dítě, inf. I) ležela původně naznak. Silně ztrávena a dislokována. Bez nálezů.

¹⁹ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 334—341, obr. 34—36.

Obr. 11. Břeclav-Pohansko. Ojedinelé hroby a jejich inventář.
Hrob OH 1 (1); OH 2 (2-5); OH 3, 12, 13 (7-9). Velikost 1 : 60
(1, 2, 7-9), 1 : 3 (3-4), 1 : 1 (5). (Kresba Dostál - Šik - Janková).

Hrob 2/OH; obr. 11:2

Nacházel se v sondě 25 jižně od jezírka, v západní části hradiska. Jáma nerozlišitelná, hl. 60. Orientace ZSZ—VJV. Kostra (d 105; dítě inf. I, 3—4 roky) v poloze nznak, s lebkou mírně pootočenou vlevo. Dobře zachována. U lebky zlomek náušnice (1), v nohách nádoba (2) a u ní skořápky z vejce (3); při vybírání kostry nalezeny zlomek prstenu (4).

1. Zlomek náušnice z bronzového drátu kruhového průřezu opatřený hladkým uzlíčkem. P 2; inv. č. 90.011; obr. 11: 5.

2. Miskovitý hrnek s šikmo vyhnutým, kalichovitě prohnutým a prožlabeným okrajem, s úzkým žlábkovitým hrdlem, s pravidelnou výdutí a s mírně klenutým dnem s obvodovým výstupkem a s nevýraznými jednosměrnými plastickými otisky. Zdobí ji povlovná hřebenová vlnovka mezi dvěma pásy hřebenových rýh. Vyrobená z hlíny promíšené drobným pískem; uvnitř jsou patrné nerovnosti po nálepkové technice, dodatečně pak byla dobře obtáčena. Povrch jemně drsný, šedohnědý, z jedné třetiny tmavošedý. Dobře vypálena. Slepena, část okraje doplněna. V 10,2; po 13,3; pv 11,9; pd 5,5; obsah 0,65 litru; inv. č. 42.403; obr. 11: 3; tab. XXXIV: 6.

3. Několik desítek zlomků skořápky ze slepičího vejce. Inv. č. 90.013.

4. Drobné zlomky bronzového páskového prstenu. Š 0,5; inv. č. 90.012; obr. 11: 4.

Hrob 3/OH; obr. 11: 7

Nacházel se ve střední části hradiska, u telefonního sloupu na okraji lesa. Jáma nerozlišitelná, hl 60. Orientace JZ—SV. Kostra (d 115; žena, mat., 40—50 let) ležela nznak s lebkou na týlu, s čelistmi sevřenými, s pravou rukou ohnutou v lokti a položenou šikmo přes prsa. Dobře zachována, porušena při rytí jámy pro telefonní sloup (zničena pravá dolní končetina). Bez nálezů.

Hrob 12/OH (B 59—90); obr. 11: 8

Jáma nerozlišitelná, hl asi 60. Orientace Z—V. Kostra (d 150; žena, mat., 40—60 let) ležela nznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi sevřenými. Poměrně dobře zachována, ale přetata v prostoru pánve a horních částí femurů palisádovým žlábkem. Bez nálezů.

Hrob 13/OH (B 59—90); obr. 11: 13

Jáma 180 × 65 × 10(60). Orientace ZJZ—VSV. Kostra (d 150; žena, ad. mat.) v poloze nznak. Špatně zachována, spodní část femurů a horní část holení zničena palisádovým žlábkem. Bez nálezů.

Severovýchodní předhradí

Výzkumy na severovýchodním předhradí se soustřeďovaly do prostoru dnešní archeologické stanice (1960), na plochu před ní směrem ke garážím a kůlnám expedice (1975) a na plochu mezi stanicí, lesem a okrajem terénní vlny nad zaplavovanými lukami (1970—1972; obr. 12A). Výzkum byl prováděn též v jižní části předhradí (zejména v roce 1977), ale v tomto prostoru byl zachycen jen jeden hrob pod vnější stranou valu v řezu III/1965.

Kostrové hroby na severovýchodním předhradí tvořily tři výrazné skupiny a další byly rozptýlené po větší ploše (obr. 12). Prvá skupina (hr. 1—11/SP) byla na západním okraji výkopu pod dnešní archeologickou stanicí a sestávala ze 4 hrobů ženských a 7 hrobů dětských. Druhá skupina složená ze 7 hrobů (hr. 12—18/SP) byla rozmístěna podél palisády chránící předhradí na okraji terénní vlny nad bažinatým terénem a byla složena ze tří hrobů ženských, 3 hrobů mužských a 1 dětského. Třetí skupina čtrnácti hrobů (hr. 36—49/SP) se nacházela v severní části výkopu před archeologickou stanicí a skládala se ze tří hrobů mužských a 11 hrobů dětských. Ostatní hroby (hr. 19—35/SP) byly rozptýlené na nejvyšším plateau předhradí. Šlo o 5 hrobů mužských, 3 hroby ženské, 4 hroby dospělých bez určení pohlaví a 4 hroby dětské. Některé z nich porušovaly sídlištní objekty (hr. 32/SP porušoval objekt 39; hr. 23/SP objekt 18; hr. 21/SP objekt 23), což znamená, že objekty se středohradištním inventářem byly starší. Jiné hroby byly protaty (aniž však byly porušeny kostry) palisádovými žlábkami (hr. 25 a 26/SP), takže tyto byly zřejmě mladší a souvisely s ohradou velkomoravské usedlosti a některé snad až s novověkými stavebními úpravami (seníky a ploty).

U třech kompaktních skupin hrobů je zajímavé, že prvou a třetí tvořily převážně dětské hroby, provázené v prvním případě jen ženskými a v třetím případě jen mužskými hroby, zatímco druhá skupina obsahovala téměř výlučně hroby dospělých.

Hrob 50/SP ležel stranou souvislého výkopu (ve čtverci B 57—24; není na plánu) a nelze říci, zda byl ojedinělý nebo patřil k další skupině hrobů.

Hroby 1—18/SP byly již publikovány s podrobným popisem.²⁰

Hrob 19/SP (B 37/38—41); obr. 13:1

Jáma 220 × 60 × 10 (70). Orientace JZ—SV. Kostra (d 185; muž, mat.-sen., 50—60 let) ležela naznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi rozevřenými. Poměrně dobře zachována. Na vnitřní straně pravého předloktí ležela břitva (1), šipka (2) a kamenný úštěp (3).

1. Železná břitva s plechovými postranicemi lichoběžníkovitého tvaru. Na týlní straně patrný nýt. D 13; š 2,7—3,5; inv. č. 89.857; obr. 14 : 1.

2. Drobná trojhrbitá železná šipka s trnem. D 3,5; p 0,7; inv. č. 89.856; obr. 14 : 2.

3. Úštěp v podobě trojbokého jehlanu. D 2,3; v 1,3; inv. č. 89.855; obr. 14 : 3.

Hrob 20/SP (B 37—41); obr. 13 : 2

Jáma nerozlišitelná, hl 40. Orientace ZSZ—VJV. Kostra (dítě, inf. I, 20—24 měsíců) ležela původně naznak. Zachována jen lebka a několik kostí. Bez nálezů.

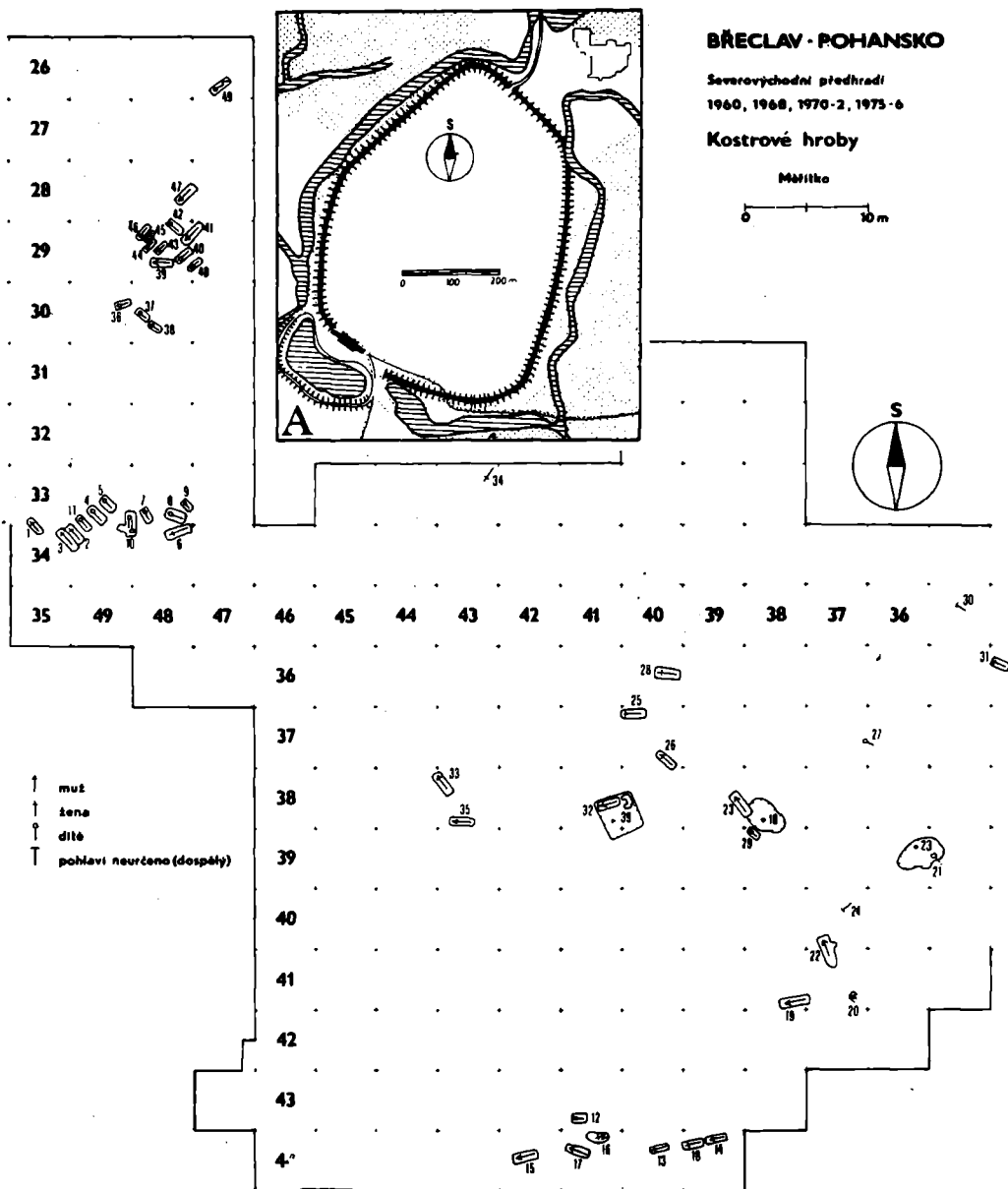
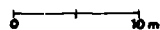
²⁰ B. Dostál, Severovýchodní předhradí Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 15, 1970, 117—144, tab. XXIII—XXIV.

BŘECLAV - POHANSKO

Severovýchodní předhradí
1960, 1968, 1970-2, 1975-6

Kostrové hroby

Měřítko

Obr. 12. Břeclav-Pohansko. Severovýchodní předhradí.
Poloha výzkumu (A) a plán rozmístění kostrových hrobů.
(Kresba Dostál - Šindelář.)

Hrob 21/SP (B 35—39); obr. 13: 3

Jáma nerozlišitelná (hl asi 55) v zásypu objektu 23. Orientace nezjistitelná. Zbytky lebky (dítě, inf. I, 6—12 měsíců). Bez nálezů.

Hrob 22/SP (B 37—41); obr. 13: 4

Jáma 290 × 95 × 15(75). Orientace SSZ—JJV. Zbytky kostry (muž; ad., 25—40 let) v nezjistitelné poloze. Mezi kostmi zlomek železa (1).

1. Fragment železného tordovaného pásku. D 4,2; š 0,6; inv. č. 89.870; obr. 14 : 6.

Hrob 23/SP (B 39—38); obr. 13:5; tab. XXVIII: 7

Jáma 235 × 90 × 36(90) obložená po celém obvodu kameny narušovala zčásti objekt 18. Orientace SZ—JV. Kostra (d 160; muž, ad.-mat., kolem 40 let) v poloze nznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi rozevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 24/SP (B 37—40); obr. 13: 6

Jáma nezjistitelná, hl 10(60). Orientace JZ—SV ? Zlomky dlouhých kostí (pohlaví nezjistitelné, nejvýš dorostlý — ad., nad 25 let). Bez nálezů.

Hrob 25/SP (B 40—37); obr. 13: 7

Jáma 230 × 55 × 55(110) překrytá palisádovým žlábkem. Za lebkou přepálený kámen. Orientace Z—V. Kostra (d 164; muž ?, nejméně 25, nejvýše 50 let) v poloze nznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi rozevřenými. Silně ztrávena, zachována jen lebka a dlouhé kosti. Bez nálezů.

Hrob 26/SP (B 40—37); obr. 13: 8

Jáma 185 × 57 × 20(80) překrytá palisádovým žlábkem. Orientace SZ—JV. Kostra (d 166; spíše žena, iuv.-ad., 16—17 let) v poloze nznak, s lebkou na týlu, mírně skloněnou vlevo, s čelistmi rozevřenými. U levé ruky nůž (1), mezi kotníky zlomek talíře (2).

1. Železný nůž s rovným k hrotu skoseným hřbetem a s esovitě prohnutým ostřím. Masivní trojúhelníkový řap je od hřbetu odsazen a od ostří skosen. D 17 max. š 2,3; trnu 5,4; inv. č. 89.877; obr. 14 : 4.

2. Asi čtvrtina železné misky slezského typu. P 15; v 2; inv. č. 89.876; obr. 14 : 5.

Hrob 27/SP (B 36—37); obr. 13: 9

Jáma nerozlišitelná, hl 55. Orientace nezjistitelná. Pod skupinou kamenů zbytky lebky a několik zlomků kostí (dítě, novorozeně). Bez nálezů.

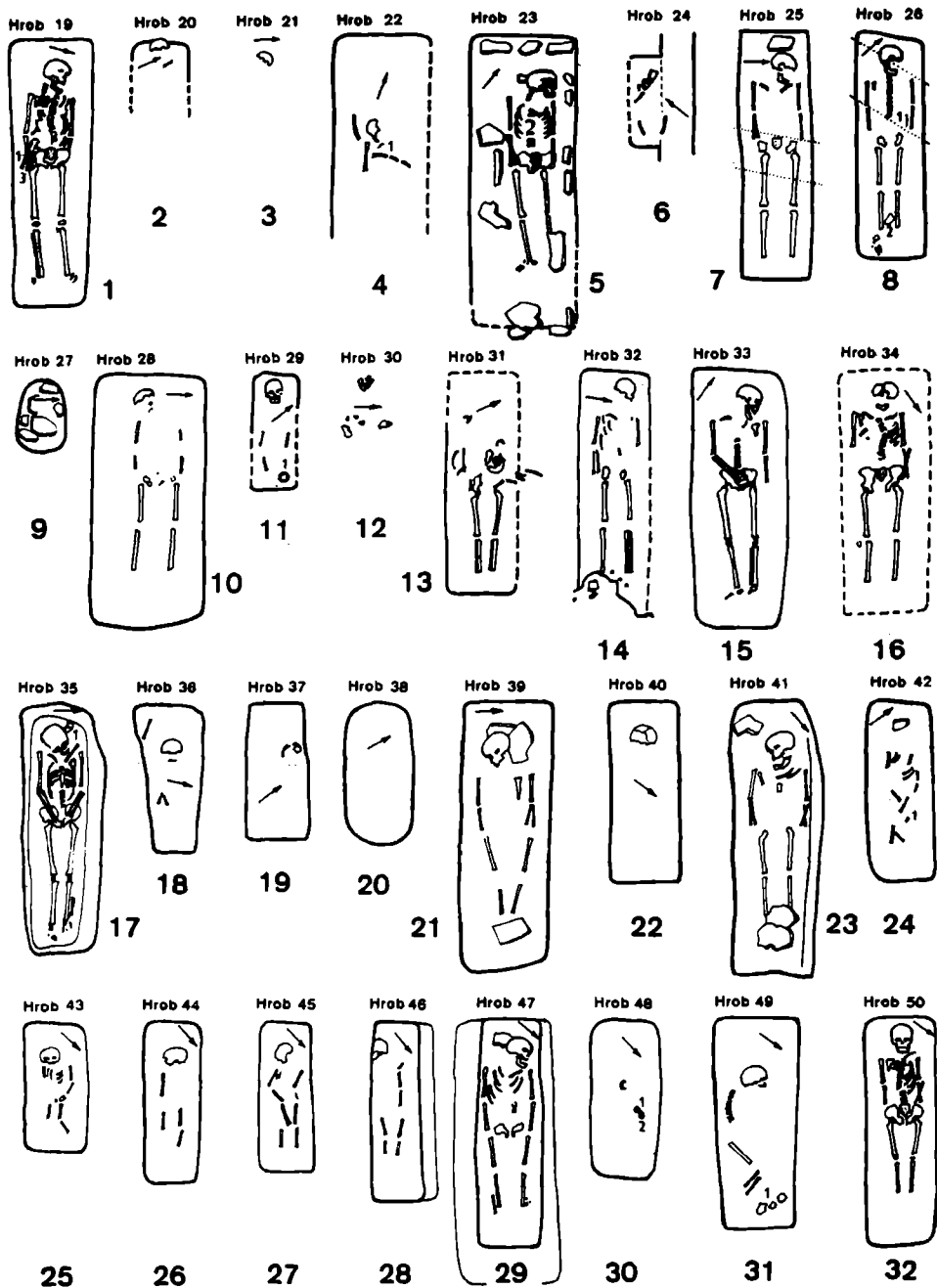
Hrob 28/SP (B 39/40—36); 13: 10

Jáma 186 × 87 × 20(65). Orientace Z—V. Kostra (d 146; spíše žena; mat., 50—60 let) v poloze nznak, s lebkou na pravém spánku, s odpadlou čelistí. Špatně zachována (jen lebka a dlouhé kosti). Bez nálezů.

Hrob 29/SP (B 38—39); obr. 13: 11

Jáma 95 × 40 × 26(80). Orientace SZ—JV. Kostra (dítě, inf. I, 20—24 měsíců) původně v poloze nznak, s lebkou na týlu, mírně pootočenou vlevo, s čelistmi slabě rozevřenými. Špatně zachována (jen lebka a kosti levého předloktí). V nohách stála nádoba (1).

1. Soudkovitý hrnek s nálevkovitě rozevřeným okrajem, s nepravidelnou výdutí a s klenutým dnem se štvorcovitým výstupkem uprostřed. Zdobí ho hřebenová vlnice na vnitřní straně okraje a pod hrdlem a níže je pás vodorovných rýh. Vyrobená z hlíny promášené hrubším pískem náleповou technikou a jen nedokonale dodatečně obtáčena.

Obr. 13. Břeclav-Pohansko. Severovýchodní předhradí.
 Plánky kostrových hrobů 19–50. Velikost 1 : 60.
 (Kresba Dostál–Šik.)

Svědčí o tom výrazné vodorovné stopy po válečcích na povrchu a svislé stopy po prstech uvnitř v místech největší výdutě. Povrch jemně drsný, hnědošedý až tma-vošedý. Dobře vypálena. Prasklá, okraj otlučen. V 12,8; po 10; pv 12,5; pd 6,4; obsah 0,9 litru; inv. č. 90.898; obr. 14: 7.

Hrob 30/SP (B 35—35); obr. 13: 12

Jáma a orientace nerozlišitelné. V druhotné poloze v hloubce asi 20 cm zlomky lebky a obratle (neurčeny). Bez nálezů.

Hrob 31/SP (B 34—36); obr. 13:13

Jáma $200 \times 65 \times 15(60)$. Orientace SZ—JV. Kostra vzrostlého jedince (pohlaví a věk nezjištěny) původně v natažené poloze, druhotně horní část včetně lebky silně dislokována. Bez nálezů.

Hrob 32/SP (B 40/41—38); obr. 13:14

Jáma $200 \times 55—80 \times 25(70)$ druhotně zahloubena do zemnice č. 39. Orientace ZJZ—VSV. Kostra (d 170; muž, mat., 40—60 let) v poloze nznak, s lebkou na levém spánku. Silně strávena. Bez nálezů.

Hrob 33/SP (B 43/44—38); obr. 13: 15

Jáma $210 \times 68 \times 20(80)$. Orientace SZ—VJ. Kostra (d 170; muž, mat.-sen., kolem 60 let) ležela nznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi sevřenými, s pravým předloktím směřujícím do klína. Špatně zachována. Bez nálezů.

Hrob 34/SP (B 43—33); obr. 13: 16

Jáma nerozlišitelná, hl 50. Orientace JZ—SV. Kostra (d 161; žena, sen., nad 60 let) v natažené poloze. Poměrně dobře zachována. Bez nálezů.

Hrob 35/SP (B 43—38); obr. 13: 17

Jáma $200 \times 65 \times 50(100)$. Orientace Z—V. Kostra (d 170; muž, ad.-mat., kolem 40 let) v poloze nznak, s lebkou skloněnou na hrud' a pootočenou vlevo, s pažemi směřujícími do klína. Dobře zachována. Za lebkou byl zvřecí roh (1) a v zášypu hrobu větší množství zvřecích kostí (2).

1. Roh z tura domácího (proc. cornualis sin.). Obr. 14: 8.

2. Mezi kostmi bylo kromě 13 neurčitelných kusů 11 kostí z tura domácího ($8 \times$ costae, $2 \times$ osilium dx., $1 \times$ diaph. tibiae), 10 kostí z prasete domácího ($9 \times$ ossa crani, calcaneus dx.) a 1 kost z bobra (diaph. femori).²¹

Hrob 36/SP (B 49—30); obr. 13: 18

Jáma $112 \times 39—51 \times 18(100)$ obsahovala v hlavách načervenalý kámen. Orientace JJZ—SSV. Kostra (d 60; dítě, inf. I, 8 měs.) patrně v poloze nznak, s lebkou na levém spánku a se sevřenými čelistmi. Zachována jen lebka a část dlouhých kostí. Bez nálezů.

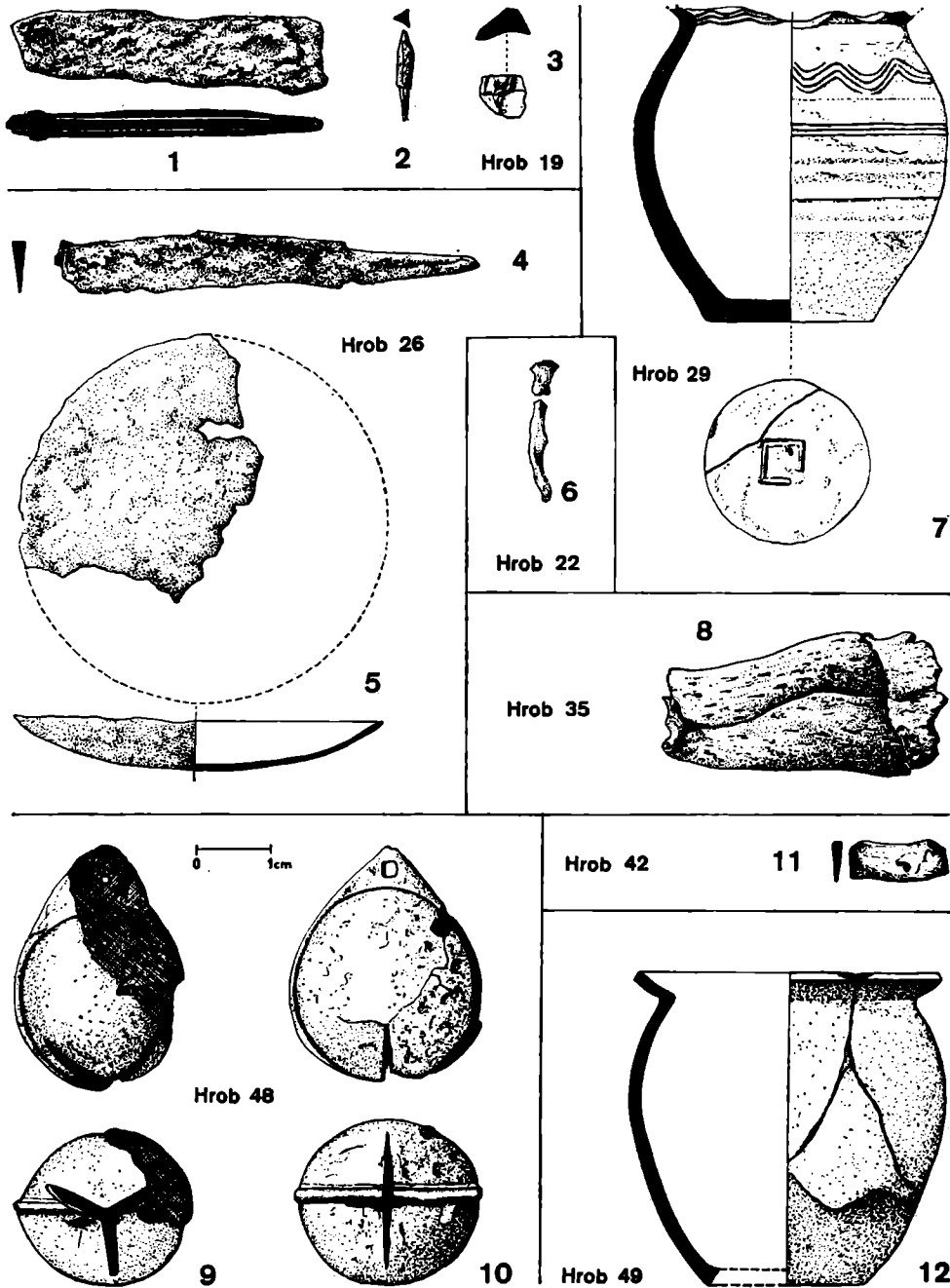
Hrob 37/SP (B 48—30); obr. 13: 19

Jáma $105 \times 46—57 \times 12—28(130)$. Orientace SZ—JV. Z kostry (dítě, inf. I, 6—12 měsíců) se zachovala jen lebka. Bez nálezů.

Hrob 38/SP (B 48—30); obr. 13: 20

Jáma $105 \times 46—55 \times 26(126)$ orientovaná ZSZ—VJV mohla obsahovat dětskou kostru, která byla úplně strávena. Bez nálezů.

²¹ Zvřecí kosti laickově určil dr. Z. Kratochvíl z Archeologického ústavu ČSAV v Brně.

Obr. 14. Břeclav-Pohansko. Severovýchodní předhradí.
 Inventář kostrových hrobů. Velikost 1 : 3 (1–8, 11–12), 1 : 1 (9–10).
 (Kresba Dostál–Šik–Janíková.)

Hrob 39/SP (B 48—29); obr. 13: 21; tab. XXVIII: 6

Jáma $220 \times 70 \times 25(85)$ obsahovala dva ploché kameny, pod lebkou a v nohách. Orientace Z—V. Kostra (d 150; muž, mat., 40—60 let) ležela naznak, s lebkou nakloněnou k pravému rameni a se sevřenými čelistmi. Zachovala se jen lebka a dlouhé kosti. Bez nálezů.

Hrob 40/SP (B 48—29); obr. 13: 22

Jáma $150 \times 50 \times 30(90)$. Orientace JZ—SV. Z kostry (dítě, inf. I, 4,5—5 let) se zachovala jen zetlelá lebka ležící na levém spánku. Bez nálezů.

Hrob 41/SP (B 47/48—29); obr. 13: 23; tab. XXVIII: 5

Jáma $230 \times 70 \times 35(95)$ s plochými opálenými kameny u lebky a u nohou nebožtíka; jeden z nich byl zlomkem žernovu. Orientace JZ—SV. Kostra (d 150; muž, sen., nad 60 let) ležela naznak, s lebkou skloněnou k pravému rameni, s čelistmi poněkud rozevřenými. Špatně zachována. Bez nálezů.

Hrob 42/SP (B 49—28); obr. 13: 24

Jáma $144 \times 53 \times 10(70)$ obsahovala pod lebkou plochý opálený kámen. Orientace SZ—JV. Kostra (d 92; dítě, inf. I, asi 5 let) původně v natažené poloze, druhotně dislokovaná. Špatně zachována. Po levé straně, poblíž kolena, ležel nůž (1).

1. Zlomek čepele železného nože. Hřbet i ostří obloukovitě prohnuto. D 4; š 1,5; inv. č. 122.008; obr. 14: 11.

Hrob 43/SP (B 49—28); obr. 13: 25

Jáma $120 \times 50—55 \times 20(80)$. Orientace JZ—SV. Kostra (d 70; dítě, inf. I, asi 3 roky) ležela původně naznak, s lebkou skloněnou k pravému rameni. Špatně zachována částečně dislokována. Bez nálezů.

Hrob 44/SP (B 48—29); obr. 13: 26

Jáma $135 \times 60 \times 15—20(75—80)$ se stupněm na SZ delší straně. Orientace JZ—SV. Kostra (d 85; dítě, inf. I, 3—6 let) v poloze naznak, s lebkou na pravém spánku. Špatně zachována. Bez nálezů.

Hrob 45/SP (B 48—29); obr. 13: 27

Jáma $120 \times 44 \times 15(85)$. Orientace JZ—SV. Kostra (d 90; dítě, inf. I, 5—6 let) v poloze naznak, s lebkou na levém spánku. Špatně zachována. Bez nálezů.

Hrob 46/SP (B 48—29); obr. 13: 28

Jáma $150 \times 50 \times 15(75)$ se stupněm na SZ delší straně. Orientace JZ—SV. Kostra (d 85; dítě, inf. I, 20—24 měsíců) ležela naznak, s lebkou vyvrácenou vpravo. Špatně zachována. Bez nálezů.

Hrob 47/SP (B 47/48—28); obr. 13: 29; tab. XXVIII: 9

Jáma $205 \times 70—85 \times 14(74)$ měla po delších stranách stupně a pod lebkou ležel opálený kámen. Orientace JZ—SV. Kostra (d 150; muž, sen., nad 60 let) ležela naznak, s lebkou na levém spánku, s čelistmi sevřenými. Bez nálezů.

Hrob 48/SP (B 47/48—29); obr. 13: 30

Jáma $130 \times 55 \times 25(85)$. Orientace JZ—SV. Z kostry dítěte (inf. I, asi 5 let) se zachovala jen dolní čelist. Po levé straně, asi v úrovni trupu, ležely dvě rolničky (1, 2).

Lokalita	Číslo hrobu	Rok výkopu	Čtverec	Hrobová jáma		Úprava	Orientace	Zachovalost	Kostra			Inventář		
				Rozměry	Poloha				Délka	Pohlaví	Věk	Keramika	Nůž	Náušnice
U zárovňého pohřebiště														
	1	1967	C 22—29	195 × 65 × 5 (50)	P	SZ—JV	U	№ 165	M	sen. (nad 60)	—	2	—	—
	2	1967	C 23—29	140 × 50 × 10 (55)	P	ZSZ—VJV	P	№ 106	D	inf. I (5—6)	—	—	—	zlomky ostřiny
	3	1967	C 21—30	1 × 1 × 1 (46)	—	V—Z	P	№ 130	D	inf. II (14)	—	—	—	—
	4	1967	C 21—30	1 × 1 × 1 (47)	—	SZ—JV	U	№ 173	M	neurčeno	—	—	—	—
	5	1967	C 21—30	200 × 70 × 15 (56)	P	SZ—JV	U	№ 170	?	neurčen; (vzrostlý)	—	—	—	—
	6	1967	C 21—30	200 × 56 × 20 (65)	P	SZ—JV	U	№ 162	M	sen. (nad 60)	—	—	—	—
	7	1967	C 22—29	140 × 50 × 4,5 (95)	K	SZ—JV	UD	№ 120	D	inf. I (4)	—	—	—	—
	8	1967	C 22—29	110 × 55 × 30 (75)	P	SZ—JV	U	№ 70	D	inf. I (2—2,5)	—	—	—	—
	9	1967	C 22—29	200 × 60 × 37 (90)	P	SZ—JV	UD	№ 145	Ž?	inf. (asi 18)	—	—	—	—
	10	1967	C 22—29	200 × 85 × 42 (95)	P	SZ—JV	UD	№ 150	Ž	sen. (nad 60)	—	—	—	—
	11	1967	C 23—29	110 × 60 × 28 (70)	K	SZ—JV	U	№ 65	D	inf. I (kolenn 2)	—	—	—	—
	12	1967	C 20—28	170 × 60 × 7 (60)	P	SZ—JV	U	№ 140	M	mat. - sen.	—	—	—	—
	13	1967	C 20—27	170 × 60 × 10 (60)	P	SZ—JV	DK	№ 145	?	(kolenn 60) neurčeno	—	—	—	—
	14	1967	C 20—28	220 × 60 × 25 (75)	P	JZ—SV	UD	№ 150	Ž	(vzrostlý) inf. (13—15)	—	—	—	—
	15	1967	C 20—27	160 × 70 × 10 (60)	P	SZ—JV	U	№ 140	?	inf. (14—16) neurčeno	—	—	—	—
	16	1967	C 20—26	160 × 70 × 30 (80)	P	SV—JZ	U	№ 138	?	neurčeno (vzrostlý)	—	—	—	—
	17	1967	C 19—26	130 × 65 × 15 (65)	P	SZ—JV	U	№ 115	D	inf. I (6)	—	—	—	—

U zárového pohřebiště	18	1967	C 22—29	220 × 90 × 15 (65)	P	ZSZ—VJV	U	Nc	155	Ž	sen. (nad 60)	-	-	-	žel. nákončí
	19	1967	C 11—26	145 × 65 × 57 (107)	P	SZ—JV	P	N?	110	D	inf. I (3)	-	1	-	-
	20	1967	C 22—30	180 × 80 × 25 (75)	P	SZ—JV	U	Na	130	D	inf. II (8—9)	-	-	-	-
	21	1967	C 22—28	190 × 80 × 23 (83)	P	SSZ—JJV	U	Ne	160	?	neurčeno (vzrostlý)	-	-	-	-
	22	1967	C 24—28	160 × 60 × 23 (83)	P	SZ—JV	UD	Na	120	?	iuv. (14—16)	-	1	-	-
	23	1967	C 23—29	200 × 80 × 15 (65)	P	SZ—JV	U	Na	168	?	neurčeno (vzrostlý)	-	-	-	-
	24	1967	C 23—29	170 × 100 × 23 (83)	P	SZ—JV	DK	Nc	145	Ž	sen. (nad 60)	-	1	-	-
	25	1967	C 22—30	200 × 80 × 22 (72)	P	ZSZ—VJV	U	Na	156	?	iuv. (15—17)	-	-	-	-
	26	1968	C 18—26	? × ? × ? (40)	-	SZ—JV	UD	Na	165	?	neurčeno (vzrostlý)	-	-	-	-
	27	1972	C 26—34	? × ? × ? (40)	-	SSV—JJZ	ZD	N?	70	D	neurčeno	-	-	-	-
	28	1973	C 31—32	100 × 36 × 18 (58)	P	JZ—SV	PD	N?	?	D	inf. I (14 měs.)	-	-	-	-
	29	1973	C 33—31	? × ? × ? (38—65)	-	JZ—SV	PD	?	?	D	inf. I (8—12 měs.)	-	-	-	-
	30	1973	C 30—36	200 × 65 × 18 (60)	P	SZ—JV	DK	Nc	160	M	mat. (40—60)	-	-	-	-
	31	1973	C 30—36	120 × 60 × 18 (60)	P	SZ—JV	Z	S	110	D	inf. II (8—9)	-	-	-	-
32	1973	C 31—32	? × ? × ? (34)	-	JZ—SV	PD	N?	145	D	inf. II (13)	-	-	-	-	
Lesní školka	1	1968	B 72—73	135 × 55 × 6 (46)	P	SZ—JV	Z	N?	85	D	inf. I (okolo 6)	1	-	-	-
	2	1968	B 71—74	94 × 50 × 7 (57)	P	SZ—JV	D	Na	50	D	inf. II (5—6 měs)	1	-	-	-
	3	1968	B 71—74	120 × 45 × 10 (60)	P	SSZ—JJV	Z	Nb	83	D	inf. I (2—3)	1	1	-	přezka
	4	1968	B 71—74	145 × 50 × 20 (70)	P	SSZ—JJV	ZD	N?	104	D	inf. I (6)	1	-	-	-
	5	1968	B 72—74	200 × 60 × 10 (50)	P	SSZ—JJV	U	Nc	154	M	iuv. (16—17)	-	-	-	-
	6	1968	B 72—74	125 × 60 × 15 (70)	P	SSZ—JJV	ZD	N?	110	D	inf. I (7,5)	1	-	-	-
	7	1969	B 75—69	230 × 80 × 30 (80)	P	JZ—SV	U	Na	175	M	mat. (50—60)	-	1	-	-
	8	1969	B 71—74	100 × 45 × 10 (60)	P	SZ—JV	ZD	N?	65	D	inf. I	-	-	-	-
	9	1969	B 71—73	160 × 50 × 15 (55)	P	SSZ—JJV	ZD	Na	105	D	inf. I (asi 6)	1	1	-	-
	10	1969	B 75—69	? × ? × ? (40)	-	JZ—SV	L	?	-	D	inf. I (kolem 1)	-	-	-	-
	11	1969	B 73—75	? × ? × ?	-	Z—V	U	Na	66	D	inf. I (20—24 měs.)	-	-	-	-
	12	1974	B 68—63	225 × 70—80 × 15 (70)	P	SZ—JV	U	Na	185	M	mat. -sen. (kolem 60)	-	-	-	-
	13	1974	B 67—62	220 × 75 × 10—15 (75)	K	SZ—JV	U	Na	170	M	iuv. (16—17)	-	-	-	-
	14	1974	B 65—65	? × ? × ? (84)	-	JZ—SV	UD	Na	123	D	iuv. (14—15)	-	-	-	-

Přehled 1 (pokračování 1)

Lokalita	Číslo hrobu	Rok výkopu	Čtverec	Hrobová jáma		Orientace	Kostra					Inventář				
				Rozměry	Úprava		Zachovalost	Poloha	Délka	Pohlaví	Věk	Keramika	Nůž	Náušnice	Ostatní nálezy	
Lesní školka	15	1974	B 65—65	164 × 54 × 5 (70)	P	JZ—SV	U	Na	156	Ž?	iuv. (15—16)	-	-	-	-	
	16	1974	B 70—63	216 × 63—75 × 25 (75)	P	Z—V	U	Nc	166	M?	sen. (nad 60)	-	-	-	-	
	17	1974	B 73—58	141 × 45 × 16 (78)	P	SZ—JV	P	Na	114	D	inf. II (7—8)	-	-	-	-	
	18	1974	B 74—59	240 × 70—80 × 70 (120)	P	Z—V	ZD	Nd	158	Ž	sen. (nad 60)	-	-	-	-	
	19	1976	B 62—71	? × ? × ? (50)	-	ZJZ—VSV	U	Na	151	Ž	ad. (25—30)	-	-	-	-	
	20	1976	B 62—71	? × ? × ? (50)	-	ZJZ—VSV	ZP	Na	150	Ž	mat. (50—60)	-	-	-	-	
	21	1976	B 62—71	205 × 60—80 × 10 (60)	P	ZJZ—VSV	U	Nb	185	M	mat. -sen. (50—60)	-	-	-	korál	
	22	1978	B 72—60	225 × 80 × 40 (85)	P	SZ—JV	U	Nb	159	Ž	ad. (25—30)	-	-	-	-	
	23	1978	B 71—62	205 × 70—90 × 30 (80)	D	ZJZ—VSV	U	Na	165	Ž	mat.	-	-	-	-	
	24	1979	B 78—72	210 × 65 × 30 (80)	P	JZ—SV	UD	Na	185	M	iuv. (15—16)	-	1	-	-	
	25	1979	B 79—70	185 × 55 × 15 (65)	P	SSZ—JVV	U	Na	160	M	mat. 40—50)	-	1	-	paroh. předmět 3 nákončí, část přezky, ústěp	
	26	1979	B 77—73	135 × 50 × 10 (60)	P	VSV—ZJZ	ZD	N?	110	D	inf. II (9)	1	-	-	-	
	27	1979	B 79—69	145 × 55 × 5 (55)	P	SZ—JV	ZP	Na	140	?	iuv. (15—16)	-	-	-	-	
	28	1979	B 77—73	95 × 40 × 10 (60)	P	SZ—VJV	ZD	N?	42	D	inf. I (pod 1)	-	-	-	žel. kroužek	
	29	1979	B 77—71	230 × 70 × 50 (100)	P	SZ—JV	UD	Na	190	M	mat. (40—50)	-	1	-	kost. pro- plátáček, žel. fragment	
	30	1979	B 77—72	180 × 60 × 10 (60)	P	JZ—SV	UD	Nc	165	Ž	sen. (55—65)	-	1	-	žel. kroužek	
	31	1979	B 79—70	160 × 60 × 10 (60)	P	S—J	U	S	105	D	inf. II (asi 7)	-	-	2	-	
	32	1980	B 79—70	175 × 55—63 × 10 (60)	P	JZ—SV	U	Na	140	Ž	ad. (22—23)	-	-	-	-	
	Val III	1	1965	B 63—60	150 × 86 × 45 (105)	S	ZJZ—VSV	Z	Na	85	D	inf. I (do 6)	-	-	-	-

Val XI	1	1966		— (125)	—	ZSZ—VJV	P	?	—	?	iuv. (14—15)	—	—	—	—	—
	2	1966		120 × 60 × 20 (210)	P	SZ—JV	Z	Na	60	D	iuf. I (13 měs.)	—	—	—	—	—
Val XIV	1	1975		170 × 50 × 25 (70; 180)	P	JZ—SV	U	Ne	145	M	iuv. (16)	—	—	—	—	—
	2	1975		105 × 35 × 7 (55; 130)	P	Z—V	UD	Na	?	D	inf. I (asi 20 měs.)	—	—	—	—	—
	3	1975		125 × 57—65 × 14 (65; 165)	P	SSZ—JJV	U	Ne	92	D	inf. I (6)	—	—	—	—	—
	4	1975		180 × 65—70 × 20 (70; 160)	P	JZ—SV	U	Na	150	Ž	ad. (22—25)	1	—	—	—	—
	5	1975		143 × 54 × 40 (90; 200)	P	JJV—SSZ	U	Nd	110	D	inf. II (6—7)	—	—	—	—	—
	6	1975		120 × 50—63 × 30 (80; 200)	P	JV—SZ	Z	Na	76	D	inf. I (2—3)	—	—	—	—	—
	7	1975		120 × 40 × 40 (90; 210)	S	SZ—JV	U	Na	77	D	inf. I (2—3)	—	—	—	—	—
Val XV	8	1976		? × ? × ? (50; 140)	—	JZ—SV	L	?	—	D	inf. I (15—16 měs.)	—	—	—	—	—
SV val	9	1977	B 68—59	? × ? × ? (30; 100)	—	JV—SZ	Z	Na	65	D	inf. I (15—16 měs.)	—	—	—	—	—
	10	1977	B 68—59	180 × 65—70 × 18 (58; 128)	P	SZ—JV	P	S	?	Ž	mat. (40—45)	—	—	—	—	—
	11	1977	B 68—59	205 × 50—70 × 10 (50; 120)	D	SZ—JV	DK	Na	147	Ž?	sen. (nad 60)	—	—	—	—	—
Val I	1	1962		130 × 43 × 10 (40; 185)	P	Z—V	ZD	Na	80	D	inf. I (2—3)	2	—	3	náhrdelník	—
	2	1962		236 × 80 × 20 (50; 200)	P	V—Z	UD	Na	160	Ž	ad. (20—25)	3	—	—	—	—
	3	1962		85 × 40 × 15 (45; 200)	P	Z—V	ZD	Na	55	D	inf. I (1—6 měs.)	—	—	—	—	—
	4	1963		? × ? × ? (?; 200)	—	Z—V (?)	L	?	—	D	neurčeno	—	—	—	—	—
	5	1963		? × ? × ? (155)	—	Z—V	Z	Ne	165	Ž	ad.—mat. (kolem 40)	—	—	—	—	—
Pohřebiště II	1	1961	A 6—74	? × ? × ? (40)	K	JZ—SV	P	N?	85	D	inf. I (22—24 měs.)	—	—	—	—	—
	2	1961	A 5—78	207 × 65—88 × 25 (65)	P	JZ—SV	UD	Na	168	M	iuv. (asi 14)	—	1	—	—	—
	3	1961	A 5—78	193 × 48—70 × 8 (48)	P	JZ—SV	UD	Na	144	M	iuv. (14—15)	—	—	—	—	—
	4	1961	A 5—77	? × ? × ? (40)	K	JZ—SV	L	?	—	D	inf. I	—	—	—	—	—
	5	1961	A 6—76	110 × 80 × 4 (44)	P	ZJZ—VSV	UD	Na	84	D	inf. I (2—5)	—	—	—	—	—
	6	1961	A 6—74	? × ? × ? (50)	—	SV—JZ	DK	B	150	M	mat. (45—50)	—	—	—	—	—
	7	1961	A 5—77	97 × 33—38 × 15 (95)	P	JZ—SV	UD	Na	74	D	inf. I (9—10 měs.)	—	—	—	—	—
	8	1961	A 5—76	240 × 50 × 8 (48)	P	JV—SZ	ZP	Nb	170	?	neurčeno (vzrostlý)	1	—	—	—	—
	1	1960	B 81—59	100 × 50 × 5 (50)	P	SZ—JV	ZD	N?	70	D	inf. I	—	—	—	—	—

Přehled 1 (pokračování 2)

Lokalita	Číslo hrobu	Rok výkopu	Čtverec	Hrobová jáma		Orientace	Kostra				Inventář				
				Rozměry	Úprava		Zachovalost	Poloha	Věk	Keramika	Nůž	Náramník	Ostatní nálezy		
Ojedinelé hroby	2	1962	sonda 24	? × ? × ? (60)	—	Z—V	U	Na	105	D	inf. I (3—4)	1	—	1	—
	3	1962	u lesa	? × ? × ? (60)	—	JZ—SV	P	Nb	115	Ž	mat. (40—50)	—	—	—	—
	4	1963	A 9-76	130 × 60 × 10 (50)	P	JZ—SV	Z	S	115	M	iuv. (asi 14)	—	—	—	2 žel. šídla
	5	1963	A 12-78	75 × 40 × 6 (52)	P	JZ—SV	Z	N?	—	D	neurčeno	—	—	—	—
	6	1963	A 12-80	? × ? × ? (60)	—	J—S	P	S	150	M	ad.	—	—	—	—
	7	1964	A 12-78	180 × 80 × 30 (115)	P	ZSZ—VJV	U	Nb	160	M	mat. (40—45)	—	—	—	přezka, nůžky
	8	1964	A 16-75	80 × 40 × 10 (50)	P	SZ—JV	L	?	?	D	inf. I	—	—	—	—
	9	1964	A 11-77	195 × 55 × 20 (60)	P	SZ—JV	U	Na	158	M	mat. (45—50)	—	1	—	—
	10	1964	A 14-77	105 × 40 × 15 (55)	P	JJZ—SSV	UD	N?	70	D	inf. I (3—4)	—	—	—	žel. rolnička, skl. knoflík
	11	1964	A 19-80	? × ? × ? (40)	—	JZ—SV	P	Ne	120	M	iuv. (14—16)	—	—	—	—
	12	1968	B 59-90	? × ? × ? (60)	—	Z—V	ZP	Na	150	Ž	mat. (40—60)	—	—	—	—
	13	1968	B 59-90	180 × 65 × 10 (60)	P	ZJZ—VSV	ZP	Na	150	Ž	ad.-mat.	—	—	—	—
	Severovýchodní předhradí	1	1960	B 50-34	164 × 40 × 10 (70)	P	SZ—JV	DK	Na	122	Ž	mat. (30—50)	—	—	—
2		1960	B 49-34	196 × 80 × 28 (88)	P	SZ—JV	DK	Na	160	Ž	mat. (50—60)	—	1	—	—
3		1960	B 50-34	210 × 80 × 83 (143)	P	SZ—JV	U	Na	170	Ž	sen. (nad 60)	—	1	—	vědro
4		1960	B 49-33	180 × 70 × 43 (103)	P	SZ—JV	UD	Na	114	D	inf. I (6—7)	—	1	—	—
5		1960	B 49-33	126 × 84 × 66 (126)	P	SZ—JV	L	?	?	D	inf. I (15 mčs.)	—	—	—	—
6		1960	B 49-34	226 × 82 × 44 (110)	P	ZJZ—VSV	U	Na	174	Ž	mat. (40—50)	—	1	2	—
7		1960	B 49-33	124 × 70 × 34 (94)	P	SZ—JV	—	—	—	D?	—	—	—	—	—
8		1960	B 49-33	154 × 75 × 42 (102)	P	ZSZ—VJV	Z	Na	88	D	inf. I (2—4)	—	—	1	—
9		1960	B 49-33	96 × 60 × 33 (93)	P	SZ—JV	—	—	—	D?	—	—	—	—	—
10a		1960	B 49-34	206 × 90 × 77 (137)	P	S—J	Z	Na	—	D	inf. I (2)	1	1	—	vědro, 2 olovené knoflíky, hřebec

10b	1960	B 49-34	206 × 90 × 77 (137)	P	J—S	Z Na	D	inf. I (3)	—	—	—	prsten
11	1960	B 49-33	132 × 52 × 59 (119)	P	SZ—JV	PD ?	D	inf. I (asi 15 měs.)	—	—	—	—
12	1968	B 41-43	95 × 70 × 5 (50)	P	ZSZ—VJV	Z Na 65	D	inf. I (asi 8 měs.)	—	—	—	—
13	1968	B 40-44	165 × 46-60 × 25 (80)	P	ZJZ—VSV	DK Na 134	Ž?	mat. (40—50)	—	—	—	—
14	1968	B 39-44	170 × 43-60 × 15 (100)	P	Z—V	DK Na 145	M?	iuv. (asi 18)	—	—	—	—
15	1968	B 42-44	210 × 55-73 × 40 (100)	P	ZJZ—VSV	U Nd 170	M	mat. (40—60)	—	1	—	2 ústěpy
16	1968	B 41-44	190 × 70 × 5-10 (60)	P	Z—V	U S	Ž	sen. (asi 60)	—	—	—	—
17	1968	B 41-44	195 × 55-68 × 27 (90)	P	SZ—JV	U Na 166	M	mat. (40—60)	—	—	—	—
18	1968	B 39-44	155 × 50 × 10 (100)	P	ZJZ—VSV	DK Na 130	Ž	iuv. (16—18)	1	—	1	—
19	1970	B 38-41	220 × 60 × 10 (70)	P	JZ—SV	U Na 195	M	mat.-sen. (50—60)	—	—	—	břítva, šipka ústěp
20	1970	B 37-41	? × ? × ? (40)	—	?	L ?	D	mf. I (20—24 měs.)	—	—	—	—
21	1970	B 35-39	? × ? × ? (55)	—	?	L ?	D	inf. I. (8—12 měs.)	—	—	—	—
22	1970	B 37-41	290 × 95 × 15 (75)	P	SSZ—JJV	P ?	M	ad. (25—40)	—	—	—	žel. zlomek
23	1970	B 39-38	235 × 90 × 36 (90)	K	SZ—JV	U Na 160	M	ad.-mat.(kolem 40)	—	—	—	—
24	1970	B 37-40	? × ? × 10 (60)	—	?	P ?	?	ad. (nad 25)	—	—	—	—
25	1970	B 40-37	230 × 55 × 55 (110)	SK	Z—V	DK Na 164	M?	ad.-mat. (25—50)	—	—	—	—
26	1970	B 40-37	185 × 57 × 20 (80)	P	SZ—JV	DK Na 166	Ž?	iuv.-ad. (16—17)	—	1	—	zlomek žel. misky
27	1970	B 36-37	? × ? × (55)	K	?	P ?	D	inf. I (novorozeně)	—	—	—	—
28	1971	B 39-36	186 × 87 × 20 (85)	P	Z—V	DK Na 146	Ž?	mat. (50—60)	—	—	—	—
29	1971	B 38-39	95 × 40 × 26 (80)	P	ZS—JV	Z Na	D	inf. I (20—24 měs.)	1	—	—	—
30	1971	B 35-35	? × ? × (20)	—	?	L ?	?	neurčeno	—	—	—	—
31	1971	B 34-36	200 × 65 × 15 (60)	P	SZ—JV	PD Na	?	neurčeno (vzrostlý)	—	—	—	—
32	1972	B 41-38	200 × 55-80 × 25 (70)	P	Z—V	DK Na 170	M	mat. (40—60)	—	—	—	—
33	1972	B 43-38	210 × 68 × 20 (80)	P	SZ—JV	DK Nb 170	M	mat.-sen.(kolem 60)	—	—	—	—
34	1972	B 43-33	? × ? × (50)	—	JZ—SV	P Na 161	Ž	sen. (nad 60)	—	—	—	—
35	1972	B 43-38	200 × 65 × 50 (100)	S	Z—V	U Nd 170	M	ad.-mat.(kolem 40)	—	—	—	—
36	1975	B 49-30	112 × 39-51 × 18 (100)	P	JJZ—SSV	DK Na 60	D	inf. I (8 měs.)	—	—	—	—
37	1975	B 48-30	105 × 46-57 × 12-28 (130)	P	SZ—JV	L ?	D	inf. I (6—12 měs.)	—	—	—	—
38	1975	B 48-30	105 × 46-55 × 26 (126)	P	?	—	D	inf. I	—	—	—	—
39	1975	B 48-29	220 × 70 × 25 (85)	K	JZ—SV	DK Na 150	M	mat. (40—60)	—	—	—	—
40	1975	B 48-29	150 × 50 × 30 (90)	P	JZ—SV	L ?	D	inf. I (4,5—5)	—	—	—	—
41	1975	B 48-29	230 × 70 × 35 (95)	SK	JZ—SV	DK Na 150	M	sen. (nad 60)	—	—	—	zlomek žernovu
42	1975	B 49-28	144 × 53 × 10 (70)	K	SZ—JV	PD N?	92	D	inf. I (asi 5)	—	1	—
43	1975	B 49-28	120 × 50-55 × 20 (80)	P	JZ—SV	PD Na 70	D	inf. I (3)	—	—	—	—

Lokalita	Číslo hrobu	Rok výkopu	Čtverec	Hrobová jáma		Orientace	Kostra				Inventář				
				Rozměry	Úprava		Zachovalost	Poloha	Délka	Pohlaví	Věk	Keramika	Nůž	Náušnice	Ostatní nálezy
Severovýchodní předhradí	44	1975	B 48-29	135 × 60 × 15-20 (75-80)	P	JZ-SV	Z	Na	85	D	inf. I (3-6)	-	-	-	-
	45	1975	B 48-29	120 × 44 × 15 (85)	P	JZ-SV	Z	Na	90	D	inf. I (5-6)	-	-	-	-
	46	1975	B 48-29	150 × 50 × 15 (75)	S	JZ-SV	Z	Na	85	D	inf. I (20-24 měs.)	-	-	-	-
	47	1975	B 48-28	205 × 70-85 × 14 (74)	K	JZ-SV	DK	Na	150	M	sen. (nad 60)	-	-	-	-
	48	1975	B 47-29	130 × 55 × 25 (85)	P	JZ-SV	L	?	-	D	inf. I (asi 5)	-	-	-	2 žel. rolničky
	49	1975	B 47-26	175 × 53-63 × 20 (80)	P	ZJZ-VSV	Z	S	120	D	inf. I-II (6-6,5)	1	-	-	-
	50	1975	B 58-24	195 × 55 × 10 (70)	P	SSZ-JJV	U	Na	145	Ž	ív. (16)	-	-	-	-

¹ Je uveden pouze jeden čtverec, v němž se našla podstatná část hrobu.

² Rozměry jsou uváděny v centimetrech v pořadí délka × šířka (u lichoběžníkovitého tvaru jámy šířka v nohách a u lebky odděleny pomlčkou) × hloubka zkoumaná (v závorce hloubka pod dnešním povrchem; u hrobů pod valem jsou v závorce čísla dvě: hloubka pod původní úrovní a hloubka pod dnešním povrchem valu).

³ Úprava jámy: P = prostá; K = s výskytem kamene; D = s použitím dřeva; S = se stupňovitě upraveným dnem.

⁴ Orientace: na prvním místě je uvedena poloha lebky, na druhém poloha nohou.

⁵ Zachovalost kostry: U = úplná; Z = ztřeštělá; DK = se zachovanými dlouhými kostmi; L = zachovala se jen lebka (nebo její zlomky); D = dislokována (jinak kosti zachovány); P = poškozena mechanicky (část chybí); — = nezachovala se.

⁶ Poloha kostry: N = nznak (bez specifikace polohy paží); S = skrčená; B = na břiše; Na = nznak s pažemi podél těla; Nb = nznak s pravým předloktím šikmo přes pánev; Nc = nznak s levým předloktím šikmo přes pánev; Nd = nznak s oběma předloktími směřujícími do pánve; Ne = nznak s jinou polohou paží (přes břicho, přes hrud aj.).

⁷ Uváděna je délka in situ; u skrčených koster je rekonstruována skutečná délka.

⁸ Pohlaví: muž = M; žena = Ž; dítě = D

⁹ Nejdříve je uváděna latinaká zkratka věkové kategorie, v závorce léta (pokud není uvedeno jinak, např. měsíce); u neurčených koster je uvedeno, zda šlo o vzrostlého jedince nebo o dítě.

1. Kulovitá, mírně zploštělá železná rolnička s trojúhelníkovitým ouškem přecházejícím v obvodové žebro. Naspodu křížový otvor. Uvnitř kamének způsobující hrkání. P 2,3—2,7; v 3,4; inv. č. 122.023; obr. 14: 10; tab. XXXIII: 9.

2. Menší kulovitá železná rolnička s vysokým trojúhelníkovitým ouškem přecházejícím v plastické obvodové žebro. Naspodu tři štěrbiny rozbíhající se od středu. Na jedné straně je přilnutá tkanina. P 2,1; v 3,4; inv. č. 122.024; obr. 14: 9; tab. XXXIII: 8.

Hrob 49/SP (B 47—26); 13 :31; tab. XXVII: 2

Jáma 175 × 53—63 × 20(80). Orientace ZJZ—VSV. Kostra (d 120; dítě, inf. I—II, asi 6—6,5 roku) ležela na levém boku, s nohama pokrčenýma asi v 90° úhlu. Silně zetlelá. V nohách roztráštěná nádoba (1).

1. Soudkovitý hrnek s nálevkovitě rozevřeným a kuželovitě seříznutým okrajem, s úzkým žlábkovitým hrdlem, s poněkud nepravidelnou výdutí a s rovným dnem s obvodovým výstupkem. Nezdobená. Hlína obsahuje písek. Povrch jemně drsný, šedohnědý až tmavěšedý. Nerovnosti na povrchu i uvnitř svědčí o výrobě nálepem a dodatečném obtáčení. Velmi dobře vypálena. Slepna a asi z pětiny doplněna. V 13; po 12,4; pv 13; pd 6,4; obsah 1,05 litru; inv. č. 122.027; obr. 14: 12; tab. XXXIII: 10.

Hrob 50/SP (B 57/58—24); obr. 13: 32

Jáma 195 × 55 × 10(70). Orientace SSZ—JJV. Kostra (d 145; žena, iuv., 16 let) v poloze nznak, s lebkou na týlu a s čelistmi sevřenými. Dobře zachována. Bez nálezů.

Úprava hrobových jam

Hrobové jámy byly svými rozměry úměrné velikosti nebožtíků. U dospělých se jejich délka blížila dvěma metrům a jen ojediněle překračovala tento rozměr do 230—240 cm. Šířka byla v ojedinělých případech nápadně malá, jen 40—50 cm (hr. 8/II, 9/OH, 1/SP, 18/SP aj.), jindy dosahovala až 90—100 cm (hr. 10, 22, 23/SP, 18, 24/ŽP). Plošně se tedy jeví rozměrnějšími hroby 18, 23, 25/ŽP, 7, 13, 18/LŠ, 23, 28/SP. Důležitým ukazatelem je však hloubka hrobů. Ve většině případů byla nevelká (40—60 cm) a jen ojediněle dosahovala nebo přesahovala 100 cm (hr. 19/ŽP, 18/LŠ, 3—6, 10—11, 14, 15, 18, 25, 37—38/SP). Dětské hroby byly podstatně menší, ale jejich hloubka byla někdy též značná. Největší počet hrobů hlubokých nad 100 cm byl na severovýchodním předhradí. Zdá se, že to souvisí s vyšší polohou tohoto prostranství, která způsobovala, že hladina spodní vody byla níž pod povrchem než jinde a to umožňovalo rýt hlubší hroby. Velikost hrobových jam nevykázala žádný vztah k vybavení hrobů. I v neprostornějších hrobových jamách byly pohřby bez milodarů nebo se zcela jednoduchou výbavou (ponejvíce nůž); pouze hr. 10/SP měl bohatší vybavení (vědro, hrnek, prsten, hřeben, skleněný a olověné knoflíky).²² Ani u těchto hrobů z Pohanska se tedy nepotvrzuje správnost úvahy o závislosti velikosti hrobů na jejich výbavě.²³

Tvarově se hrobové jámy blížily obdélníku nebo lichoběžníku s širší základnou buď v nohách nebo u lebky. Zaoblení rohů nebo kratších stěn, případně i menší deformace delších stěn jdou většinou na vrub písčitému pod-

²² B. Dostál, SPFFBU E 15, 1970, 124, obr. 5: 8—14.】

²³ L. Hrdlička—J. Frolík, K problému závislosti velikosti hrobu na bohatosti jeho výbavy ve střední době hradištní, SbČSSA 1, 1961, 24—29.

loží, v němž byly hroby hloubeny. Zvláště u mělkých hrobů zahloubených jen do humusu nemohl být tvar hrobových jam zjištěn. Prostý tvar jámy bez dalších úprav byl zřejmě nejčastější, i když nelze vyloučit, že stopy dřevěné či jiné úpravy z organických hmot se v mnoha případech nezachovaly. Svědčí o nich jen některé náznaky.

Použití kúlů v úpravě hrobové jámy je např. doloženo u hr. 13/LŠ, kde byla zachycena kúlová jáma na okraji hrobu vlevo za lebkou (obr. 5: 13). Též u hr. 23/LŠ byly zachyceny dvě kúlové jamky těsně při jihovýchodní delší stěně hrobové jámy, jedna v nohách, druhá u lebky (obr. 5: 23); na druhé straně hrobu byla původní situace zničena zakabelovaným elektrickým vedením, takže nelze vyloučit, že původně byly u hrobu čtyři symetricky rozmístěné jamky. Též při delší straně hr. 12/LŠ a 15/LŠ a při rozích hrobů 14/LŠ a 16/LŠ bylo po jedné kúlové jamce. Jestliže v případě těchto ojedinělých kúlových jamek si nemůžeme být jisti, zda nesouvisejí s tamějšími sídlištními objekty, nelze u hr. 23/LŠ vyloučit, že jde o pozůstatek zpevnění výdřevy, jak bylo zjištěno např. v Bošovicích²⁴ nebo o stopy dřevěných már.²⁵

Dřevěné bednění bylo bezpečně doloženo jen v jednom případě, a to u hr. 11/V—1977, kde se po pravé straně kostry táhl pruh zuhelnatělého dřeva (obr. 8: 14); dá se předpokládat, že po obou stranách nebožtíka byla postavena prkna, která byla překryta i shora. Na obložení nebo aspoň překrytí prkny můžeme soudit i u hrobů se stupňovitě upraveným dnem — hr. 1/V—III (tab. XXVIII: 10), hr. 7/V—XIV (obr. 8: 10), hr. 35/SP (obr. 13: 17), hr. 47/SP (tab. XXVIII: 9) a do jisté míry i u hrobů se stupněm zachyceným aspoň na jedné straně — hr. 41/SP (tab. XXVIII: 5) a hr. 46/SP (obr. 13: 28).

Obložení kameny se vyskytlo v hrobových jamách rovněž velmi vzácně. O výrazném kamenném obložení se dá fakticky mluvit jen v případě hr. 23/SP, kde byly na hranu postavené kameny po všech stranách kostry (obr. 13: 5; tab. XXVIII: 7) a u hr. 27/SP, kde byla kostra novorozené zavalené kamenné (obr. 13: 9). U hrobů 7/ŽP a 11/ŽP (obr. 2: 7, 11) není jisto, zda nepravidelně rozmístěné kameny na části jejich obvodu nesouvisejí s výplní sídlištních objektů, které tyto hroby porušují. Nad hr. 2/V—XIV byly zjištěny tři kameny, které mohly označovat hrob na povrchu; není však vyloučeno, že pocházely z destrukce hradby a nad hrob se dostaly náhodně.

Častěji se vyskytly hroby s plochým kamenem u lebky nebo pod ní (hr. 25, 42, 47/SP — obr. 13: 7, 24, 29; hr. 4/II), případně s plochými kameny pod lebkou a pod chodidly nebo poblíž nich (hr. 13/LŠ, 39/SP, 41/SP — obr. 5: 13; 13: 21, 23). Tyto kameny byly patrně původně podloženy pod prknem, na němž mrtvý spočíval. Zajímavé je, že kameny v hr. 41, 42 a 47/SP byly opálené; není vyloučeno, že pocházely z otopného zařízení a že jejich vkládání do hrobu souviselo s posvátnou funkcí, kterou ohniště nebo pec v slovanském domě mělo.²⁶

²⁴ B. Dostál, Slovanští pohřebiště střední doby hradištní na Moravě, Praha 1966, 20, obr. 5: 7.

²⁵ V. Hrubý, Slovanští pohřby na márách, SbNM, A-hist., 24, 1970, č. 1/2 (Turkúv sborník), 49—53.

²⁶ L. Niederle, Život starých Slovanů (dále jen ŽSS), I/2, Praha 1913, 840; *týž*, ŽSS I/1, Praha 1911, 77—78; *týž*, ŽSS II/1, Praha 1924, 48.

Výskyt žernovu zachovaného asi z jedné třetiny v hr. 41/SP (obr. 13: 23; tab. XXVIII: 5) si zaslouží zvláštní pozornosti. Je možné, že byl náhodně použit vedle jiných kamenů k obkladu hrobu, nelze však zcela vyloučit, že šlo o záměrný výběr, který souvisel s blíže neobjasněným zvykem u Slovanů dosti rozšířeným. Větší zlomky žernovů byly zjištěny též na kostelním hřbitově na Pohansku v zásypu ženského hrobu 320, kde obklopovaly kostru dvouletého dítěte (hr. 322) pohřbeného patrně v hrobě matky.²⁷ Na Moravě uvádí Č. Staňa použití žernovů v hr. 15 z doby stěhování národů v Šaraticích, v němž tři žernovy vytvářely schránku nad hrudí pohřbeného.²⁸ Z velkomoravského prostředí publikuje V. Hrubý třetinu žernovu z hr. 59/48 a menší zlomky z hr. 93/50 a 98/50 ze Starého Města „Na valách“²⁹ a celý svorový žernov uložený nad koleny kostry v hr. 117 na Čertově kútě z téže lokality.³⁰ V hrobech se středohradištní keramikou ze Surovina u Bzence jsou zmíněny dva žernovy bez bližších náleзовých okolností.³¹ Dva žernovy byly v zásypu komorového hrobu 151 s vědrem ve Staré Kouřimi.³² Jeden žernov byl též pod mohylou IV se žárovým pohřbem v Mršinci v Prachovských skalách.³³ Další žernov byl zjištěn v kamenném obložení hr. 349 z konce 9. nebo počátku 10. století v Lahovicích.³⁴ Jinou oblastí výskytu slovanských hrobů s žernovy je Posálí ve středním Německu (Sixdorf,³⁵ Leuna, Peißen) datovanou s největší pravděpodobností do 10. století.³⁶ V Kyjevské Rusi vykládá B. A. Rybakov hroby s žernovy jako hroby specializovaných venkovských řemeslníků.³⁷ Platnost tohoto názoru nelze ovšem vztahovat na všechny případy, zejména nikoliv na hroby se zlomky žernovů. Obecně se soudí, že výklad tohoto zvyku je nejasný.³⁸

Použití látkových nebo kožených vaků k pohřbení nebožtíků lze předpokládat v těch případech, kdy kosti pohřbeného jsou stlačeny do nápadně úzkého prostoru jako např. u hr. 9/OH, 35/SP aj.

Zvířecí roh z částí kaloty z hr. 35/SP (obr. 14: 7) nalezený za lebkou nebožtíka (obr. 13: 17) by mohl významově souviset s nálezy hovozích čelních kostí s rohy, známé z hrobů ve Starém Městě „Na valách“, v Sadech, Bešeňově,³⁹ Sopronkőhidě,⁴⁰ a na řadě pohřebišť v Dolních Rakousích (Pitten, Tulln, Pottenbrunn, Eggendorf, Mühlning, Unterhaltheim, Wartmannstetten).⁴¹

²⁷ F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, 176—177; obr. 320, 322, tab. 16: 4.

²⁸ Č. Staňa, Nové nálezy na pohřebišti z doby stěhování národů v Šaraticích na Moravě, AR 8, 1956, 29.

²⁹ V. Hrubý, Staré Město, velkomoravské pohřebišť „Na valách“ (dále jen SMV), Praha 1955, 107, 418, 497.

³⁰ V. Hrubý, Staré Město, velkomoravský Velehrad (dále jen SMVV), Praha 1965, 390; *tjž*, Čertův kút, SbV 10, 1939, 9—10.

³¹ L. Niederle, ŽSS III/1, Praha 1921, 117.

³² M. Šolle, Stará Kouřim a projevy velkomoravské kultury v Čechách, Praha 1966, 37, obr. 10 a 11b.

³³ R. Turek, Prachovské skály na úsvitě dějin, Praha 1946, 123—125.

³⁴ Z. Krumphanzlová, Chronologie pohřebního inventáře vesnických hřbitovů 9.—11. věku v Čechách, PA 65/1, 1974, 78.

³⁵ E. Schröter, Zwei bemerkenswerte Gräber des slawischen Reihengräberfeldes von Sixdorf, Kreis Bernburg, JfMV 47, 1963, 389—392, Abb. 3, Taf. 38—39.

³⁶ H. Brachmann, Slawische Stämme an Elbe und Saale, Berlin 1978, 189—193, Abb. 64.

³⁷ B. A. Rybakov, Remeslo dřevněj Rusi, Moskva 1948, 423, pozn. 446.

³⁸ H. Brachmann, Slawische Stämme, 192; Z. Krumphanzlová, PA 65/1, 1974, 78.

Tyto nálezy jsou pokládány za doklad zvyku přikrývat rakve hovězí kůží s částí lebky s rohy,⁴² čemuž byl přiřítán ochranný význam,⁴³ nebo v tom je spatřován doklad totemistických představ.⁴⁴

Orientace hrobů

Orientace koster byla zjistitelná u 150 jedinců. Ukázalo se, že 84 % nebožtčků (125) bylo orientováno podle běžného slovanského zvyku, tj. rámcově lebkou k západu (s odchylkami od SZ k JZ) a nohama k východu (s odchylkami od JV k SV), tudíž obličejem k vycházejícímu slunci. Výjimku od normálu tvoří 16 % hrobů, a to 5 % (8 jedinců — hr. 3/ŽP, 16/ŽP, 26/LŠ 6/II, 8/II, 2/V—I, 6/V—XIV, 9/V—77) s orientací obrácenou (V—Z), 8 % s lebkou k severu (12 jedinců — hr. 10a/SP, 22/SP, 50/SP, 21/ŽP, 27/ŽP 3—6/LŠ, 9/LŠ, 25/LŠ, 31/LŠ) a 3 % s lebkou k jihu (5 jedinců — hr. 10b/SP, 36/SP, 6/OH, 10/OH, 5/V—XIV), někdy s malými úchylkami k vedlejším světovým stranám (přehled 2).

Použijeme-li postupu V. Hrubého,⁴⁵ můžeme se pokusit o sestavení tabulky úmrtnosti u normálně orientovaných pohřbů (přehled 3). Z přehledu plyne, že na Pohansku umíralo nejvíce lidí v zimě a v létě, což je podstatně odlišné

Přehled 2

Přehled výjimečné orientace hrobů

Orientace	Počet hrobů	Celkem hrobů	Celkem %
V — Z	2		
VSV — ZJZ	1		
SV — JZ	2	8	5
JV — SZ	3		
S — J	2		
SSZ — JJV	9	12	8
SSV — JJZ	1		
J — S	2		
JJZ — SSV	2	5	3
JJV — SSZ	1		

³⁹ K. Marešová, Projevy totemismu u Slovanů, SbNM, A-hist., 24, 1970, č. 1/2, 123—127.

⁴⁰ G. Török, Pogány kultusz emléke a Sopronköhida temetőben, FA 14, 1962, 83; *týž*, Sopronköhida IX. századi temetője, Budapest 1973, 54—59.

⁴¹ H. Friesinger, Studien zur Archäologie der Slawen in Neiderösterreich I, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Bd. XV—XVI, Wien 1971—1974, 85.

⁴² H. und I. Friesinger, Neiderösterreich im 9. und 10. Jahrhundert. Germanen, Awaren und Slawen in Niederösterreich. Wien 1977, 105.

⁴³ H. Friesinger, Studien I, 86.

⁴⁴ K. Marešová, o. c.

⁴⁵ V. Hrubý, SMV, 74—78.

Přehled 3
Kolisání úmrtnosti v průběhu roku

Orientace hrobů	Roční doba	Počet hrobů	% hrobů
JZ — SV	léto	34	23
SZ — JV	zima	54	36
SSZ — JVV	pozdní podzim až zima	9	6
JZZ — SVV	pozdní jaro až léto	12	8
Z — V	časné jaro nebo časný podzim	16	11
Výjimečná	nelze určit	25	16
Celkem		150	100

od situace ve Starém Městě i od situace dnešní, kdy nejvíce lidí umírá v časném jaru a v časném podzimu.⁴⁶ Čím lze vysvětlit tento posun v úmrtnosti zůstává nejasné; sotva by jej však bylo možné přičíst na vrub nepřesnosti v měření při výzkumu nebo při samém pohřbívání.

Hodnotíme-li drobná pohřebiště a rozptýlené hroby na Pohansku z hlediska orientace jako celek, nevymykají se z rámce běžných zvyklostí. Jinak je tomu, přihlédneme-li k jednotlivým skupinám hrobů. Tu se v několika případech jeví nápadné shody v orientaci. Výrazná je v tomto ohledu střední skupina hrobů s orientací SZ—JV na žárovém pohřebišti (č. 1—11, 18, 20, 22—24/ŽP) a jižní skupina převážně dětských hrobů s výjimečnou orientací SSZ—JJV (č. 1—6, 8—9/LŠ) v lesní školce, jižní skupina hrobů dospělých s převládající orientací ZJZ—VSV (č. 12—18/SP) a západní skupina dětských a ženských hrobů s převládající orientací SZ—JV (hr. 1—11/SP) na severovýchodním předhradí. Jak shodná orientace, tak kompaktnost skupin a místy i řadové uspořádání vede k předpokladu, že hroby byly hloubeny v nevelkém časovém odstupu.

Poloha koster a jejich složení

Ze 153 hrobů byly v 25 kostry zničeny natolik, že o jejich celkové poloze nic nevíme: buď se nenašly stopy po kostře vůbec (hr. 7, 9, 38/SP) nebo se našly jen fragmenty lebky (hr. 10/LŠ, 8/OH, 4/II, 5/SP, 20/SP, 21/SP, 30/SP, 36/SP, 37/SP, 40/SP, 48/SP, 4/V—I, 8/V—XV), případně zlomky lebky a několik dalších fragmentárních kostí (hr. 28/ŽP, 29/ŽP, 1/LŠ, 28/LŠ, 27/SP, 1/OH) nebo jen ojedinělé kosti bez lebky (hr. 22/SP, 24/SP, 42/SP).

Ve třech hrobech (hr. 4/LŠ, 6/LŠ, 31/SP — obr. 5: 4, 6; 13: 13; tab. XXVII: 11, 12) byly kostry v horní polovině silně dislokovány patrně lidským zásahem, nicméně původní poloha je zřejmá. V řadě dalších hrobů došlo k posunu jen jednotlivých kostí pravděpodobně v důsledku činnosti hlodavců při rytí nor.

Ze zbylých 125 hrobů byla v 89 (71 %) poloha kostry normální, tj. v natažené poloze nznak, s pažemi podle těla a s nohama vedle sebe.

⁴⁶ V. Hrubý, SMV, 76.

Můžeme u nich sice registrovat různou polohu lebky (na týlu, více či méně nachýlenou k levému či pravému spánku, vyvrácenou dozadu nebo pokleslou na prsa) a čelisti (sevěřené, rozevřené a pod.), která však nebyla dána záměrně při vkládání do hrobu, tedy z důvodů rituálních, nýbrž k ní došlo druhotně v důsledku hnilobného procesu, tlaku zeminy, působením hlodavců a pod. K normální poloze řadím i případy, kdy ruce leží pod rozkleslou páňvi nebo přes okraje páňve a hlavice femurů, neboť i v těchto případech paže spočívaly v zásadě rovnoběžně podél těla.

Výraznější jsou odchylky v poloze předloktí. Položení levého předloktí šikmo přes pánev se vyskytlo v 9 případech (hr. 6/ŽP, 15/ŽP, 18/ŽP, 30/ŽP, 5/LŠ, 16/LŠ, 24/LŠ, 30/LŠ, 3/V—XIV), položení pravého předloktí šikmo přes pánev ve 3 případech (hr. 13/ŽP, 21/LŠ, 33/SP), směřování obou předloktí do páňve rovněž ve 3 případech (hr. 10/ŽP, 14/SP, 35/SP). Ohnutí paže v lokti v téměř 180° úhlu tak, že ruka se očitá u ramene, je doloženo u levé paže dvakrát (hr. 1/V—XIV; 5/V—I; tab. XXVIII: 2). Ohnutí paže v pravém úhlu a položení předloktí přes břicho je doloženo u pravé paže jednou (hr. 8/II), položení pravé paže přes břicho a levé přes prsa známe rovněž v jednom případě (hr. 21/ŽP — tab. XXVIII: 4). Položení pravé paže přes prsa se objevilo jednou (hr. 11/OH). Celkem se vyskytly odchylky v poloze paží při normální poloze dolních končetin dvacetkrát (16 %). Tyto úchyly spojuje V. Hrubý ve Starém Městě až s nejmladšími hroby z pokročilejší christianizační fáze,⁴⁷ což nelze na základě nálezů z Pohanska ani potvrdit ani jednoznačně odmítnout. Brání tomu rozptýlenost zdejších hrobů i jejich nedostatečné vybavení vylučující jejich bezpečné jemnější chronologické rozřazení v jednotlivých případech.

Podstatnou odchylkou od běžného ritu je uložení ve skrčené poloze (celkem 7 případů) na pravém (hr. 3/ŽP, 31/LŠ, 16/SP — tab. XXVII: 1,4,5) nebo levém boku (hr. 31/ŽP, 49/SP, 10/V—77, 6/OH — tab. XXVII: 2,3,6), s pažemi přitáženými k prsům a s dlaněmi před obličejem a uložení na břiše (hr. 6/II). Tyto polohy, stejně jako oddělování hlavy (hr. 31/SP), jsou pokládány za charakteristické archeologické doklady výry ve vampýry, jejichž různé projevy na pohřebištích střední Evropy podrobně probrala a zhodnotila Z. Krumphanzlová.⁴⁸

S jistou pravděpodobností lze k pohřbům vykazujícím stopy vampyrických pověr přičíst hroby, v nichž kostry leží sice na zádech, ale nohy jsou více či méně pokrčeny vlevo či vpravo a též obě paže nejsou v obvyklé poloze, nýbrž levá směřuje do klína nebo je položena přes břicho, zatímco pravá je v jednom případě odhazena šikmo od těla a v dalších dvou je ohnuta v lokti a směřuje k bradě. Všechny tyto hroby ležely v nevelké vzdálenosti od sebe v areálu žárového pohřebiště (hr. 12/ŽP, 14/ŽP, 15/ŽP — tab. XXVII: 7—9).

Poloha na zádech s mírným pokrčením nohou a s normální polohou paží (hr. 2/II, 4/OH, 17/ŽP, 1/V—1, 6/V—XIV — tab. XXVII: 10) vznikla asi v důsledku náhodných okolností a není tudíž třeba pro ni hledat zvláštní vysvětlení.

⁴⁷ V. Hrubý, SMV, 79.

⁴⁸ Z. Krumphanzlová, K otázce vampyrismu na slovanských pohřebištích, PA 52/2, 1961, 544—549; *táž.*, Zvláštnosti ritu na slovanských pohřebištích v Čechách, VPS 5, 1964, 177—216.

Antropologický rozbor kosterních pozůstatků by si zasloužil zvláštní studie. Dle předběžného šetření, které provedla doc. dr. A. Lorencová, CSc. z přírodovědecké fakulty UJEP, náleželo 35 koster mužům, 32 koster ženám (15 koster vzrostlých jedinců zůstalo neurčeno) různých věkových skupin a 71 koster dětem. Složení populace bylo tedy přirozené s mírnou převahou mužů, i když v některých úsecích se jeví výkyvy od běžného průměru (přehled 4). V každém případě se však projevuje v drobných pohřebištích a rozptýlených hrobech výrazná odlišnost od složení populace pohřbené na kostelním hřbitově na Pohansku, kde je nápadná převaha mužů (přehled 5).

Přehled 4

Rozdělení pohřbených dle pohlaví v rozptýlených hrobech na Pohansku

Úsek	Muži	Ženy	Vzrostlí jedinci	Děti	Celkem
Areál zárového pohřebiště	5	6	9	12	32
Lesní školka a řezy valem v SV části hradiska	10	11	1	22	44
Řez valem I v již. části hradiska	—	2	—	3	5
Pohřebiště II	3	—	1	4	8
Ojedinelé hroby	5	3	—	5	13
Severovýchodní přehradí a řez valem III	12	10	4	25	51
Celkem	35	32	15	71	153

Přehled 5

Rozdělení pohřbených dle pohlaví v rozptýlených hrobech a na kostelním hřbitově na Pohansku

	Muži		Ženy		Vzrostlí jedinci		Děti		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Rozptýlené hroby	35	23	32	21	15	10	71	46	153	100
Kostelní hřbitov	154	38	79	19	9	2	165	41	407	100

Vybavení hrobů

Již při probírání úpravy hrobových jam a polohy koster jsme poukázali na doklady některých zvláštností slovanského pohřebního ritu, které byly odrazem náboženských představ a pověr našich předků. Jde o výskyt osekaných hovězích lebečních kostí s rohy (hr. 35/SP), které lze interpretovat jako části masek používaných při pohřebních obřadech nebo jako doklad pokrývání nebožtíků hovězími kožemi s částí lebky, který byl snad výrazem totemistických představ. Dalším příkladem jsou mrtví ve skrčené poloze a v poloze

na břicho svědčící o existenci vampyrických pověr. O vykuřování hrobů jakožto ochraně před nečistými silami svědčí nejlépe hr. 5/V—XIV (obr. 8: 8), kde byl pod lebkou střep (obr. 7: 17) vyplněný uhlíky. Jde o zvyk značně rozšířený, doložený často nejen u nás, ale např. i z Bělorusi.⁴⁹ Složitější symboliku spojenou patrně s představou vzkříšení signalizují nálezy skořápek ze slepičích vajec (hr. 2/OH).

O vkládání potravy do hrobů svědčí nejvýrazněji výskyt nádob v hrobech. Přímé přikládání masité potravy ve formě zabíjených zvířat nebo jejich částí výrazně doloženo není. V zásypu mnoha hrobů byly sice nalezeny jednotlivé zvířecí kosti, avšak zpravidla kosti drobné, nevykazující stopy sekání nebo jiné příznaky, které by prokazovaly, že šlo o část masitého milodaru. Není tomu tak ani v hr. 35/SP, v němž bylo značné množství zvířecích kostí, ale velmi různorodých. Ve všech případech šlo patrně o kosti, které se dostaly do zásypu hrobů ze sídlištní vrstvy nebo při přímém porušení sídlištních objektů hrobem.

Přídavky byly zjištěny celkem v 55 hrobech (asi 35 % hrobů). Největší procento přídavků představovaly nože (ve 24 hrobech — 15,6 %) a nádoby (v 19 hrobech — 12,4 %), dále se vyskytly ve větším počtu hrobů jen náušnice (v 7 hrobech — 4,5 %), knoflíky (v 5 hrobech — 3,3 %) a kamenné úštěpy (v 6 hrobech — 4 %). Náhrdelníky, případně ojedinelé korály, přezky a železné kroužky byly ve třech hrobech, vědra, železná rolničky, břitvy, přesleny, šípky, prsteny, nákončí, proplétáčky, šídla a nůžky ve dvou hrobech. Ostatní milodary se vyskytly vždy jen v jediném případě: trojejpý parohový předmět, železný talíř, hřeben, ocílka, závěsek k náhrdelníku.

V celku obsahoval průvodní inventář jen malý počet hrobů a nebyl příliš rozmanitý.

Rozbor inventáře

Nádobi

Keramika se vyskytovala převážně v dětských hrobech (s výjimkou ženských hrobů 18/SP, 16/ŽP, 2/V-I, 4/V-XIV), a to v zásadě v nohách u chodidel. Pouze v jednom případě byla nádoba ve výši levého kolena (hr. 16/ŽP) a v jednom případě u pravého ramene (hr. 8/LŠ). Objevovala se v hrobech většinou po jednom exempláři, ve dvou případech po dvou (hr. 1/V-I, 8/LŠ) a v jednom případě dokonce po třech exemplářích (hr. 2/V-I), pokud ovšem dvě nádoby (obr. 10: 1, 2) zjištěné na okraji hrobové jámy v úrovni velkomoravského horizontu s hrobem souvisejí. Celkem je keramika zastoupena 22 exempláři ve všech základních typech — láhev, miska a hrnce.

Láhev z hr. 1/LŠ (obr. 6: 1; tab. XXXI: 3) vyhlíží velmi starobyle jak vzhledem k svému tvaru, tak vzhledem ke své masivnosti a primitivnímu opracování na ručním kruhu, od něhož poohází na dně důlek. O její příslušnosti k staršímu středohradištnímu horizontu svědčí i to, že byla nalezena v areálu, kde se ná-

⁴⁹ A. V. Uspenskaja, Kurgany južnoj Bělorussii X—XIII věkov, Trudy GIM 22, Moskva 1953, 106.

⁵⁰ B. Dostál, SPFFBU E 22/23, 1977/78, 122—123; *tjž*, VVM 30, 1978, 151.

lezy lahví kumulují,⁵⁰ ve skupině dětských hrobů s výjimečnou, téměř severojižní orientací, která výrazně respektuje okolní sídlištní objekty, v jejichž inventáři se objevují i předměty blatnicko-mikulčického stylu.

Miska z hr. 26/LŠ (obr. 7: 8; tab. XXXI: 10) patří k Váňově variantě III a 2 hlubších ramenatých misek s prohnutým hrdlem, která je průběžná celým hradištním obdobím.⁵¹ Nese výrazné znaky středohradištní keramiky, pro bližší zařazení v rámci tohoto období však chybí další indicie.

Hrnce jsou zastoupeny nejhojněji. Většinu lze přiřadit k malým tvarům o výšce do 15 cm a s obsahem kolem jednoho litru. Pouze hrnce z hr. 3/LŠ (obr. 6: 8; tab. XXXI: 4) a z hr. 2/V—I (obr. 10: 1—3; tab. XXXII: 7, 8) jsou střední velikosti. V některých dětských hrobech se objevily i miniaturní tvary o výšce mezi 6—7 cm (hr. 10a/SP — tab. XXXIII: 1; hr. 8/LŠ — obr. 6: 11; tab. XXXI: 8) nasvědčující symbolickému významu keramiky v hrobech. Tvarově jsou zastoupeny všechny základní varianty: nejčastější jsou vejčité tvary užší (tab. XXXI: 7; XXXIII: 6 aj.) i širší (tab. XXXI: 9; XXXII: 7 aj.), soudkovité (obr. 3: 14; 9: 11, 12; 10: 1; 14: 7, 12) a miskovité (obr. 7: 16; 11: 3); ojediněle se vyskytl tvar dvoukónický (tab. XXXIII: 1) a lahvovitý (obr. 10: 2).

V *okrajové profilaci* se objevují ukončení zaoblená (obr. 6: 1, 2, 8, 11), kuželovitě seříznutá (obr. 3: 25; 6: 9, 12; 9: 11, 12; 14: 12) a někdy ještě mírně prožlabená (obr. 6: 14; 10: 2) případně zesílená a oboustranně povytažená (obr. 10: 3) nebo ještě válcovitě seříznutá (obr. 7: 16). Vyskytuje se i válcovitě seříznutí spojené s mírným prožlabením případně s vytaženou římsou (obr. 3: 14; 6: 3) a konečně výrazně prožlabené okraje (obr. 7: 8; 11: 3). Jde tedy o profilaci běžnou na velkomoravské sídlištní keramice na Pohansku.⁵² Stojí za povšimnutí, že ve skupině výjimečně orientovaných dětských hrobů v lesní školce, kde se vyskytla láhev, je poměrně časté zaoblení okrajů, které patří k starobylým příznakům na keramice. Na druhé straně jak prožlabené tak kuželovitě seříznuté okraje jsou kombinovány s kalichovitým prohnutím okrajů (obr. 11: 3; 14: 12; tab. XXXIII: 6, 10; XXXIV: 6), které je opět pokládáno za příznak mladší keramiky.

Výzdoba vykazuje prvky běžné na středohradištní keramice. Jsou to zručně ryté hřebenové vlnice a pásy vodorovných rýh v různých kombinacích, jednoduchá vlnovka a spirálovitě rytá obvodová rýha. Ojediněle se vyskytl i pás hřebenových vpichů (obr. 6: 3; tab. XXXI: 5). Poněkud zvláštní je vlasově rytá a slabě zratelná hřebenová výzdoba na dvou nádobách (obr. 6: 8; 10: 2) a husté rýhování po celém povrchu nádoby (obr. 3: 14). Na nádobě z hr. 29/SP byla výzdoba i na vnitřní straně okraje (obr. 14: 7). Na dvou nádobách, byť i technologiicky dokonalých, chyběla výzdoba vůbec (tab. XXXIII: 1, 10).

Značky na dnech se vyskytly na osmi nádobách. K technickým značkám lze řadit důlek na láhvi z hr. 1/LŠ (obr. 6: 1), dva drobné vpichy na nádobce z hr. 8/LŠ (obr. 6: 12 — dno nevyobrazeno) a čtvercovitý výstupek na nádobě z hr. 29/SP (obr. 14: 7; tab. XXXIII: 7). K plastickým členěným značkám patří hvězdice na hrnci z hr. 16/ŽP (obr. 3: 14), trojúhelník s výčnelky nad jedním vrcholem na miniaturní nádobce z hr. 8/LŠ (obr. 6: 11; tab. XXXI: 8) a motiv ptačí nožky, patrně stejný na obou nádobách nalezených na okraji

⁵¹ Z. Váňa, *Mísy v západoslovanské keramice*, PA 49/1, 1958, 214—219, 242—243.

⁵² B. Dostál, *Břeclav-Pohansko IV*, obr. 15.

hr. 2/V—I (obr. 10: 1, 2). Nevýrazné otisky 3—4 plastických jednosměrných žeber byly i na nádobě z hr. 2/OH. Počet a variabilita získaných značek jsou příliš malé na to, aby bylo možné nějak pozměnit dosavadní stav názorů na jejich funkci a význam.⁵³

Závažné poznatky poskytuje komplexní pohled na získaný keramický soubor nejen z hlediska znaků morfologických a výzdobných, ale i z hlediska složení materiálu a technologie, který dovoluje srovnat popsanou hrobovou keramiku se sídlištními i hrobovými nálezy z areálu velmožského dvorce na Pohansku.

Pěti exempláři je reprezentována *keramika 5. skupiny vytáčená z jemně plavené hlíny*; tři kusy mají klasickou výzdobu sestávající z drobné jednoduché vlnky a spirály vodorovných rýh (obr. 6: 14; 7: 16; 10: 3; tab. XXXI: 9; XXXII: 7, 9), jeden kus je zdoben pouze pásem rýh (obr. 6: 2; tab. XXXI: 2) a jeden hřebenovými vlnkami (obr. 6: 8; tab. XXXI: 4). Uvedené exempláře pocházejí z hrobů pod valem a z jižní skupiny hrobů v lesní školce. Nádoby této skupiny se našly v hr. 127, 348, 380 a 400 na kostelním hřbitově na Pohansku, kde byly provázeny většinou jen noži, a v hr. 127, který respektoval žlábek po mladší fázi opevnění a byl vybaven olivovitými a příčně členěnými korály, gombíky a čtyřbubínkovitými granulovanými náušnicemi.⁵⁴ Ve velmožském dvorci se nacházely střepy z těchto nádob v objektech starší, mladší i nejmladší fáze⁵⁵ a byly též v zemnici 10 pod valem, náležející do starší velkomoravské fáze.⁵⁶ Hrnce 5. skupiny jak s klasickou tak s hřebenovou výzdobou byly i v obj. 82/LŠ, který je možné zařadit do první poloviny 9. stol.⁵⁷ Hrobové nálezy s touto keramikou lze vzhledem k zmíněným nálezovým okolnostem řadit s největší pravděpodobností k nejstarším.

Třemi exempláři je zastoupena *4. keramická skupina s dokonale obtáčenými nádobami s krupičkovitým povrchem, se zručně rytou hřebenovou výzdobou a většinou s prožlabenými a kalichovitě prohnutými okraji* (tab. XXXII: 8; XXXIII: 6; XXXIV: 6), která se ve velmožském dvorci vyskytuje v objektech starší, mladší i nejmladší fáze,⁵⁸ a na kostelním hřbitově v hr. 253 s nákoním blatnicko-mikulčického stylu a v hr. 375 se sekerou západního typu, břitvou, ostruhami typu IA s příslušnou upínací soupravou a s listovitou šípkou s trnem,⁵⁹ což odpovídá spíše staršímu velkomoravskému horizontu, stejně jako některé nádoby z velkomoravského horizontu pod destrukcí hradby.⁶⁰ Zmíněné exempláře z rozptýlených hrobů mohou tedy pocházet z různých fází velkomoravského období. Hrnc z hr. 18/SP (tab. XXXIII: 6), který je orientován podle palisádového opevnění předhradí, stejně jako hrnc z hr. 2/V—I pod destrukcí opevnění (obr. 10: 1) patří asi k starší fázi, zatímco hrnc z hr. 2/OH (tab. XXXIV: 6) by mohl pocházet z pozdějšího období.

Ojediněle se v rozptýlených hrobech objevila i *nádoba 7. skupiny s pórovitým*

⁵³ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 158, pozn. 87.

⁵⁴ F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, 84—86, 191, 205—206, 213—214; tab. 45: 2, 3, 5, 6.

⁵⁵ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 164.

⁵⁶ B. Dostál, SPFFBU E 22/23, 1977/78, 121, obr. 6: 7, 8.

⁵⁷ B. Dostál, Olověné hřivny z Pohanska, SPFFBU E 25, 1980, 153, tab. XII: 1, 2, 4.

⁵⁸ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 163.

⁵⁹ F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, 147-148, 202—203.

⁶⁰ B. Dostál, SPFFBU E 22/23, 1977/78, 129, obr. 9: 2, 4.

povrchem opatřeným jemnou engobou (obr. 10: 2) místy setřenou, stejně jako je tomu u hrnce z obj. 98 ve velmožském dvorci, v němž jsou střepy této skupiny převážně v objektech mladší fáze (obj. 81, 87, 96, 99, 100, 102, 104), ale i v objektech starší fáze (obj. 25, 29, 98, 112).⁶¹ Lahvovitý hrnc 7. skupiny z hr. 2/V—I bude náležet spíše starší fázi.

Ostatní keramiku z rozptýlených hrobů lze přiřadit k 1. skupině, k její blíže neroztríděné masě. Pouze hrnek z hr. 16/ŽP (obr. 3: 14) patří k štíhlé variantě typu Ia, která se vyskytla i v hr. 343 a 404 bez dalšího výrazněji datovatelného materiálu na kostelním hřbitově Pohanska⁶² a je známa i z řady dalších moravských středohradištních pohřebišť.⁶³

Keramika z rozptýlených hrobů reprezentuje bohatou škálu skupin a typů známých i z kostelního hřbitova a ze sídlištních objektů velmožského dvorce i z jiných sídlištních areálů Pohanska. Jde o běžnou sídlištní keramiku malých rozměrů použitou druhotně k funerálnímu účelům. Za rituální keramiku by bylo možné považovat jen miniaturní nádoby z hr. 8/LŠ a 10/SP, ale i tu lze tento výklad přijmout jen podmíněně, neboť v obou případech šlo o hroby dětí, které mohly používat drobné nádoby během svého života a byly jim dány do hrobu jako jejich každodenní užitkový předmět.

Vědra přidávaná do hrobů stejně jako keramika s potravou byla zjištěna v rozptýlených hrobech na Pohansku dvakrát, a to na severovýchodním přehradí. V hr. 3/SP stálo v nohách cele okované věderko shodné s exemplářem z hr. 374 na kostelním hřbitově Pohanska.⁶⁴ Cele okovaná vědra jsou charakteristickým projevem velkomoravského kovářství od druhé čtvrtiny do konce 9. století.⁶⁵ Rané datování do druhé čtvrtiny 9. století potvrzuje i hr. 90 související s prvním kostelem v Mikulčicích; vedle cele okovaného vědra byl v tomto hrobě meč typu K, ostruhy typu IB, nůž a hrnek.⁶⁶ Chronologická situace vědra z hr. 3/SP na Pohansku se nebude vymykat z rámce zjištěného jinde; přikláněl bych se zde však k dataci bližší sklonku 9. století podle inventáře v sousedních hrobech. Do této doby lze řadit i vědro z dvojhrobu 10/SP, které bylo kónické, bylo staženo třemi tenkými obroučkami a mělo lichoběžníkovité závěsné kování.⁶⁷ Jde o typ vědra, který je chronologicky nevýrazný.

Železná miska tzv. slezského typu z hr. 26/SP (obr. 14: 5) je dalším milodarem, který souvisí s kladením potravy do hrobů, pokud ovšem nejde o předmět zapadlý do zásypu hrobu náhodně při porušení sídlištní vrstvy, což není vzhledem k jeho fragmentárnosti vyloučeno. Podle J. Bubeníka jsou železné misky rozšířeny ve střední a severovýchodní Evropě v 7.—11. století a u nás se vyskytují v mladším předvelkomoravském a starším velkomoravském ob-

⁶¹ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 165, tab. 83: 1; XIX: 1.

⁶² F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, 188, 215—216, tab. 45: 4; 47: 2.

⁶³ B. Dostál, Slovanská pohřebišť, tab. XIV: 4; XVIII: 5; XLVIII: 6; LXX: 4 aj.

⁶⁴ F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, 201; obr. 201:5. Detailní záběry vědra in situ nevykládají, že vědro vyobrazené u hr. 374 z kostelního hřbitova pochází z hr. 3 na severovýchodním přehradí. Srov. negativy č. 8.133 a 6.186 ve fotoarchivu katedry archeologie a muzeologie FF UJEP v Brně. Vědro vyobrazené u hr. 3/SP v článku B. Dostála (SPFFBU E 15, 1970, 121, obr. 4: 2) není tamtéž popsáno, protože bylo F. Kalouskem poято do souboru náleží z kostelního hřbitova.

⁶⁵ V. Hrubý, SMV, 160.

⁶⁶ J. Poušek, Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic, PA 48, 1957, 271—274, 369, obr. 58—62.

⁶⁷ B. Dostál, SPFFBU E 15, 1970, 124, obr. 5: 9.

dobí, tj. v 8. až v první polovině 9. století.⁶⁸ Nejde-li tedy o náhodnou intruzi, patřil by hr. 26/SP nejpravděpodobněji do první poloviny 9. století, což není v rozporu s celkovou situací hrobů na severovýchodním předhradí. Hrob 26/SP patří totiž ke skupině poměrně hlubokých rozptýlených a různě orientovaných hrobů převrstvených žlábkem souvisejícím snad se zdejšími velkomoravskými objekty, které jsou patrně starší než stmelené skupiny hrobů ležících v řadách se stejnou orientací.

Drobné nástroje a pomůcky

Nože získané v 25 kusech byly poměrně špatně zachované. Kromě toho jsou tvarově stereotypní, takže jejich třídění je problematické. Tři exempláře z hr. 2/II, 7/OH a 26/SP dosahovaly značné délky (mezi 16—17 cm), takže by je bylo možné pokládat za zbraně. Poměrně velký nůž (dlouhý původně asi 15 cm) z hr. 24/LŠ se vyznačoval krevní rýhou a mohl by být též řazen ke zbraním. Krevní rýha byla i na noži z hr. 25/LŠ (tab. XXX: 3). Nicméně všechny ostatní nože, s výjimkou čtyřech výše uvedených, byly podstatně menších až miniaturních rozměrů a nelze je vykládat jinak než jako běžnou pomůcku používanou při jídle a práci v domácnosti a nelze o nich uvažovat jako o příznaku svobodných lidí.⁶⁹ Na většině nožů byly stopy dřevěné pochvy, případně k nim přílnou zbytky tkanin (tab. XXIX: 2) pocházející patrně z oděvu pohřbeného.

Břítvy se našly v hrobech 4/ŽP (obr. 3: 5; tab. XXIX: 1) a 19/SP (obr. 14: 1). V obou případech jde o exempláře s lichoběžníkovitými plechovými postranicemi. V. Hrubý je ve Starém Městě datuje do doby po roce 850.⁷⁰ Tuto situaci potvrzují i nálezy břitev na kostelním hřbitově na Pohansku (hr. 65, 120, 154, 174, 246, 280, 337, 341, 375, 377), i když nálezy na některých moravských lokalitách (Pěněčín, Strážovice aj.) by mohly být i starší.⁷¹ Též hrob 19/SP bude asi pocházet z první poloviny 9. století, neboť kromě toho, že patřil ke starší skupině rozptýlených a různě orientovaných hrobů, obsahoval i trojbřitou šipku. Naproti tomu hr. 4/ŽP se zdá být mladší, tj. až z přelomu 9.—10. století, neboť náležel ke skupině shodně orientovaných hrobů ležících v řadě za sebou a souvisejících snad s kultovním objektem 28.⁷²

Nůžky z hr. 7/OH, pokud nesouvisely s výplní objektu 87, kterou hrob prožil,⁷³ patřily k variantě s prostým obloukovitým perem⁷⁴ a jejich nevelké rozměry (d 14 cm) je předurčovaly spíše k toaletním potřebám nebo ke střihání textilu než ke střihu ovčí vlny. Nůžky se objevily též v hr. 174 na kostelním hřbitově na Pohansku,⁷⁵ v hr. 2 v Boleradicích,⁷⁶ v hr. 110/AZ a 124/AZ ve

⁶⁸ J. Bubeník, K otázce funkce železné misky tzv. slezského typu, Sb. Slované 6.—10. století, Brno 1980, 49.

⁶⁹ Tuto tezi vyslovili a hájili V. Hrubý, SMV, 316 n. a I. Borkovský, Železné nože ve slovanských hrobech, S1Ant 6, 1954/6, 358—367.

⁷⁰ V. Hrubý, SMV, 122.

⁷¹ B. Dostál, Slovanská pohřebiště, 87, tab. XXXII, LIII.

⁷² B. Dostál, VVM 20, 1968, 8, pozn. 8.

⁷³ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 339, obr. 36: 11.

⁷⁴ M. Beranová, Hradištní nůžky v Československu, PA 58/2, 1967, 571—579.

⁷⁵ F. Kalousek, Velkomoravské hradiště Pohansko u Břeclavě, AR 12, 1960, 523, obr. 188 vlevo dole; *týž*, Břeclav-Pohansko I, 111—114, obr. 174: 10, 14 (zde interpretuje F. Kalousek železné fragmenty jako klíč a nůž, avšak vzhledem k postupující korozi bude asi správná původní interpretace).

Starém Městě⁷⁷ a v hr. 81 ve Staré Kouřimi.⁷⁸ I když vzácně, je přítomnost nůžek v hrobech prokázána, takže ji nelze vylučovat ani u hr. 7/OH z Pohanska.

Hřeben snýtovaný ze tří kostěných plotének, z nichž se zachovaly vypouklé bočnice s rytou výzdobou v podobě půloblouků, pásů rýh a trojitých křížících se rýh vytvářejících hladká a šrafovaná trojúhelníkovitá pole (tab. XXXIII: 2) byl nalezen pouze v hrobě 10/SP. Doplňuje soubor toaletních předmětů zjištěných v rozptýlených hrobech, k datování však nepřispívá.

Přesleny se vyskytly v dětském hrobě 11/ŽP a v ženském hrobě 14/ŽP. V prvním případě šlo o dvoukónický (obr. 3: 17), v druhém o bochánkovitý tvar (obr. 3: 15). Přesleny se běžně vyskytují v hrobech slovanských žen na Moravě, v Čechách, v Polsku, na Rusi⁷⁹ aj.; jde tedy o zvyk obecně rozšířený. Chronologické poznatky z přeslenů nelze vyvodit.

Ocílka se vyskytla v rozptýlených hrobech na Pohansku jen jednou, a to v hr. 13/ŽP. Jde o trojúhelníkovitý tvar s rovnou bází a s očky na koncích ramen (obr. 3: 12), který označuje Z. Krumphanzlová za VI. typ a soudí, že patří do 9.—10. století.⁸⁰ Náš exemplář pochází ze skupiny různě orientovaných hrobů na žárovém pohřebišti, které patrně patří do starší fáze velkomoravského období, tedy do prvé poloviny 9. století.

Kamenná křesadla v podobě drobných úštěpů se vyskytla nejen v hrobě s ocílkou (13/ŽP), ale i ve třech dalších hrobech (4/ŽP, 15/SP, 19/SP). Není vyloučeno, že v některých případech by mohlo jít o náhodnou intruzi mezolitických případně pozdějších pravěkých úštěpů, nicméně podle situace v českých středohradištních pohřebištech nejsou úštěpy vázány na spoluvýskyt s ocílkami,⁸¹ i když by se to zdálo logické.

Železná šídla se vyskytla v hr. 4/OH (dva hroty kruhového průřezu)⁸² a hráněná forma spolu s kostěnou rukojetí v hr. 4/ŽP (obr. 3: 9, 10). Železná šídla byla též v hr. 97, 116, 327 a 334 na kostelním hřbitově Pohanska⁸³ a jsou známa i z hrobů staroměstských.⁸⁴ Byla zřejmě v některých případech obsahem váčku s drobnými potřebami, které dostávali mrtví do hrobů. Pro zpřesnění chronologie jsou nepoužitelná.

Proplétáčky z dutých kostí se našly v hr. 5/ŽP a 29/LŠ. Nelze vyloučit, že se dostaly do hrobů náhodně ze sídlištní vrstvy, neboť se jako milodar zpravidla nevyskytují.

Dutý trojcípý parohový předmět z hr. 25/LŠ (tab. XXX: 2) zdobený na lícni straně větvičkovitě uspořádanými vrubořezovými klikatkami a na

⁷⁶ J. Poullík, *Staroslovanská Morava*, Praha 1948, tab. XIII: 1.

⁷⁷ V. Hrubý, *SMV*, 108, tab. 31: 3.

⁷⁸ M. Šolle, *Knížecí pohřebiště na Staré Kouřimi*, PA 50/2, 1959, 468.

⁷⁹ B. Dostál, *Slovanská pohřebiště*, 87; Z. Krumphanzlová, PA 65/1, 1974, 77; H. Zoll-Adamikowa, *Wczesnosredniowieczne omentarzyska szkieletowe Malopolski, cz. II, Wroclaw — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1971, 75—76*; A. V. *Uspenskaja*, *Trudy GIM* 22, 112.

⁸⁰ Z. Krumphanzlová, PA 65/1, 1974; srov. též J. Sláma, *Mittelböhmen im frühen Mittelalter*, Praha 1977, Abb. 43: 15.

⁸¹ Z. Krumphanzlová, PA 65/1, 1974, 74.

⁸² B. Dostál, *Břelav-Pohansko IV*, 338, obr. 36: 9, 10.

⁸³ F. Kalousek, *Břelav-Pohansko I*, 70—71, 79, 178, 182; obr. 97: 2; 116: 4; 327: 5; 334: 1.

⁸⁴ V. Hrubý, *SMV*, 114.

bočních šrafovanými trojúhelníky je jedním z nejkrásnějších kusů předmětů tohoto druhu. Vyskytují se mezi 7.—13. stoletím v oblasti vymezené v rovnoběžkovém směru Porýním a Podněpřím a v poledníkovém směru Podunajím a Pobaltím. Jsou známy ze slovansko-avarských hrobů 7.—8. století v Karpatské kotlině, z kostrových hrobů a sídlišť 9.—10. století v dolním Pomoraví a středním Podunají, i ze sídlišť 11.—13. století v polabsko-pobaltské, dolnodunajské a středodněperské oblasti. Z hlediska opracování lze mezi nimi rozlišit tři skupiny: hrubě opracované kusy (polotovary), kusy s vyhlazeným povrchem a s pomocnými otvory na koncích, kusy s vyhlazeným a zdobeným povrchem (zpravidla geometrickými a výjimečně rostlinnými a zvířecími motivy). Tvarově se rozpadají na dva typy: asymetrické a symetrické (v podobě Y). Zpravidla jsou tyto předměty interpretovány jako solničky případně schránky na drobné užitkové předměty či drahocennosti, nebo jako hrdla kožených vaků, v nichž byly uchovávány nápoje na cestách. U symetrických tvarů, konkrétně u exempláře z hr. 25/LŠ, nelze vyloučit, že šlo o součást hudebního nástroje — buď dvojitou píšťalu s měchuřinou nebo o dudy se zdvojenou přednicí. Průvodní materiál — železná nákončí s kovanou plastickou a vyraženou výzdobou druhé fáze blatnicko-mikulčického stylu (tab. XXX: 6—8) — řadí tento nález do druhé čtvrtiny 9. století.⁸⁵

Šípky jsou jediná militaria, která se v rozptýlených hrobech Pohanska zúženém krčku (obr. 3: 19); jde o poměrně vzácnou variantu tulejkovitých šipek, pro chronologii ji však nelze využít. Výraznější je v tomto ohledu trojhrbitá šípka s řapem z hr. 19/SP (obr. 14: 2). Tento typ šipek je běžný na slovansko-avarských pohřebištích 7.—8. století a v časně slovanských objektech 6.—7. století (např. v obj. 28/LŠ z Břeclavi-Pohanska).⁸⁶ I když se ojediněle vyskytnou i ve velkomoravských kostrových hrobech,⁸⁷ je nutné je pokládat za příznak hrobů starších, náležejících první polovině 9. století.

Součásti oděvu

Vedle textilních fragmentů, které byly zjištěny na železných předmětech (např. v hr. 4/ŽP a 48/SP), šlo o ozdoby vlasů, případně pokrývky hlavy, ozdoby krku nebo límce, ozdoby rukou, knoflíky a součásti pásu, případně jiných řemínků, tj. přezky, nákončí a průvlečky.

Náušnice z rozptýlených hrobů Pohanska jsou výlučně podunajského rázu. Převážná většina jich patří k typu bronzových náušnic s trubičkovitými závěskami. Jedna se našla v hr. 11/ŽP (obr. 3: 16), dvě byly v hr. 6/SP, jedna v hr. 18/SP,⁸⁸ dvě v hr. 1/V—I (obr. 9: 8, 9; tab. XXXII: 4, 5) a tři v hr. 31/LŠ, z nichž dvě měly v ústí trubičky přiletovanou kuličku (obr. 7: 12—14; tab. XXXIV: 7, 8).

Náušnice s trubičkovitými závěskami jsou známy na Moravě z Količína (hr. 6), Strážnice, Troubska (hr. 4), Pavlova (hr. 17),⁸⁹ Boleradic (hr. 46), Šardiček

⁸⁵ Podrobné zpracování těchto předmětů viz u B. Dostála, *Duté trojčipé parohové předměty v raném středověku*, SPFFBU E 26, 1981, 43—58, tab. XI—XII.

⁸⁶ B. Dostál, *K časně slovanskému osídlení Břeclavi-Pohanska*, Studie AÚ ČSAV v Brně, X/2, Praha 1982, 38, 67, obr. 13: 8, tab. VIII: 10.

⁸⁷ B. Dostál, *Slovanská pohřebiště*, 73.

⁸⁸ B. Dostál, SPFFBU E 15, 1970, obr. 5: 5, 6; 6: 4.

⁸⁹ B. Dostál, *Slovanská pohřebiště*, tab. XXI: 8, 9; LII: 4; LVII: 23, 24; LXXVI: 5, 6.

(hr. 9),⁹⁰ Dolních Věstonic (hr. 4, 41, 61, 74, 110, 236),⁹¹ Josefova (hr. 39, 43, 57, 82, 84),⁹² Starého Města (hr. 51/AZ, 132/AZ, 43/50, 92/49 aj.),⁹³ Velkých Bílovic (hr. 68),⁹⁴ Vysochaň (hr. III/1, 2, IV, IX, XI, XXXII) a z Břeclavi-Pohanska na kostelním hřbitově (hr. 1, 345) a na jižním předhradí (hr. 10, 28, 34).⁹⁵ Na Slovensku se vyskytly v Bratislavě-Karlově vsi (hr. 8),⁹⁶ v Devíně-Starých Vinohradech (hr. 25),⁹⁷ v Mástě (hr. 4),⁹⁸ v Nitře-Lupce (hr. 75),⁹⁹ v Michalu nad Žitavou (hr. 27), v Trnoveci nad Váhom (hr. 327),¹⁰⁰ v Pobeďimí II (hr. 6, 9, 18),¹⁰¹ ve Velkém Grobě (hr. 50),¹⁰² v Rakousku v Pitten (hr. 12, 60), Rabensburgu (hr. 15),¹⁰³ Pottenbrunnu (hr. 20)¹⁰⁴ a ve Steinabrunnu (hr. 53).¹⁰⁵

Nálezový horizont náušnic s trubičkovitým závěskem vypracovala M. Viktorínová na základě 40 uzavřených nálezových celků (hrobů), které obsahovaly 42 druhů předmětů, z nichž vyjmenovávám jako chronologicky výraznější kapkovité korály, lité bronzы, olivovité korály, náušnice s očkovitým, meandrovitým a spirálovitým ukončením, různé typy náušnic karantánského rázu, hrozníčkovité náušnice, olovené křížky a korálky, štítkové prsteny aj. Jmenovaná dospěla na základě hodnocení těchto předmětů k závěru o možném výskytu těchto náušnic od 8. století až do konce 10. století s maximálním rozšířením v poslední čtvrtině 9. století a v první polovině 10. století.¹⁰⁶

Hodnotíme-li nálezové celky s náušnicemi s trubičkovitým závěskem z Břeclavi-Pohanska, nejsou v rozporu s širší datování zjištěnou M. Viktorínovou.

⁹⁰ J. Poullík, Staroslovanská Morava, tab. LXIII: 20; LXX: 13, 14.

⁹¹ J. Poullík, Jižní Morava, země dávných Slovanů, Brno 1948–1950, obr. 129: j,k; 131: b; 135: c,h; 137: ch; 37: h, ch.

⁹² M. Viktorínová, Chronologické postavení šperku podunajského typu na území střední a jižní Evropy, Brno 1980 (rkp. disertace), 117.

⁹³ V. Hrubý, SMV, 227; tab. 24: 17; 32: 6; 73: 17.

⁹⁴ Dle rukopisné studie dr. Z. Měřínského.

⁹⁵ J. Král, Slovanský mohylník ve Vysochaňech nad Dyjí, PA 50/1, 1959, 197–211, 222; obr. 17: 1; 18: 3–6; F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, 27, 189–190; obr. 1: 3; 345: 1, 2; J. Vignatiová, SPFFBU E 22/23, 1977/78, obr. 5: 8; 7: 2, 3, 8.

⁹⁶ L. Kraskovská, Slovanské pohřebiště v Bratislavě-Karlovej Vsi, SIA, 3, 1955, tab. II: 2–4.

⁹⁷ L. Kraskovská, Slovanské pohřebisko v Devíne, SIA 11/2, 1963, tab. IV: 10–12; obr. 8.

⁹⁸ L. Kraskovská, Slovanské pohřebiště v Mástě pri Bratislavě, SIA 2, 1954, tab. XII: 3–5.

⁹⁹ B. Chropovský, Slovanské pohřebisko v Nitře na Lupke, SIA 10/1, 1962, tab. XVII: 12.

¹⁰⁰ A. Točík, Flachgräberfelder aus dem 9. und 10. Jahrhundert in der Südwestalpen, SIA 19/1, 1971; tab. XXXIV: 21–22; LIV: 3.

¹⁰¹ V. Vendtová, Slovanské osídlenie Pobeďima a okolia, SIA 17/1, 1969, obr. 49: 11–14; 50: 3, 4, 12.

¹⁰² B. Chropovský, Slovanské pohřebisko z 9. stol. vo Velkom Grobe, SIA 5/1, 1967, tab. VII: 9–11.

¹⁰³ H. Friesinger, Studien zur Archäologie der Slawen in Niederösterreich II, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Bd. XVII–XVIII, Wien 1975–1977, Taf. 12: 1–5; 30: 1, 2; 15.

¹⁰⁴ H. Friesinger, Frühmittelalterliche Körpergräber aus Pottenbrunn, ArchA 51, 1972, Taf. III.

¹⁰⁵ K. Krenn, Das frühdeutsche Gräberfeld von Steinabrunn, Prähistorica 6, Taf. III: 7, 7a; IV: 33.

¹⁰⁶ M. Viktorínová, Chronologické postavení, 113–132, tab. 30–36, graf 5, 5a–b.

Náušnice z hrobu pod valem budou asi patřit do první poloviny 9. století a stejná datace se bude patrně vztahovat i na hr. 31/LŠ a na hr. 18/SP, zatímco náušnice z hr. 11/ŽP a 6/SP budou asi až ze sklonku 9. nebo počínajícího 10. století.

Další typ náušnice zjištěný v rozptýlených hrobech na Pohansku představuje stříbrná náušnice s uzlíčky z ovinutého filigránu a s oboustranným závěskem ze stáčeného torčovaného filigránu (hr. 8/SP — tab. XXXIII: 5). Náušnice této podoby jsem označil jako variantu c náušnic se spirálovitými závěsky.¹⁰⁷ Přesná analogie se našla v hr. 28 na jižním předhradí Pohanska, kde vystupovala spolu s náušnicemi s trubičkovitými závěsky a se soudečkovitými korály natavenými na bronzové trubičce.¹⁰⁸ Přesné analogie uvádí V. Hrubý ze Starého Města v hrobech 116/50 (bronzové, bez průvodního materiálu), 167/50 (pozlacené, s železnou rolničkou a se stříbrnými náušnicemi s klasovitým hrozníčkem), 183/AZ (bronzové ukončené čkem, bez průvodního materiálu), 224/49 (bronzové pozlacené, spolu s náušnicemi s klasovitým hrozníčkem a s esovitým ukončením, náhrdelníkem a s dvěma noži).¹⁰⁹ Další analogie jsou z Nitry-Lupky (hr. 56, 78),¹¹⁰ Trnovce nad Váhom (hr. 81)¹¹¹ a Pobeďimí (hr. 5/65, 59/65, 72/65, 75/65).¹¹² Jinak je třeba dát za pravdu M. Viktorínové, že pokud není v publikacích uveden dostatečně podrobný popis, nelze podle vyobrazení — zejména fotografie — rozlišit, o jaký typ náušnice šlo.¹¹³ Uvedené náušnice vystupovaly v hrobových celcích zpravidla bez průvodního materiálu, takže jejich chronologické postavení je nejisté. Pouze ve Starém Městě byly ve dvou hrobech (viz výše) provázeny náušnicemi s klasovitými granulovanými hrozníčky, z nichž na jedné bylo esovité ukončení dolního oblouku a na jedné z náušnic tohoto typu byl dolní oblouk ukončen očkem, což je řadí do závěrečné fáze velkomoravského horizontu ze sklonku 9. a počátku 10. století. Lze je pokládat za zjednodušené napodobeniny hrozníčkovitých náušnic byzantsko-orientálního rázu. Uvedenému chronologickému zařazení odpovídá i celková nálezová situace hr. 8/SP.

Knoflíky jsou zastoupeny několika druhy. Na pohřebišti II se vyskytly v hr. 5 měděné pozlacené gombíky zdobené lisovanými palmetami na pozadí puncovaném kroužky (tab. XXXIV: 1, 2) a v hr. 1/II byl stříbrný pozlacený malinovitý knoflík (tab. XXXIV: 5) a pár drobných zlatých knoflíčků zdobených granulací uspořádanou do deltoidů; všechny tyto knoflíky patří k vyspělému veligradskému horizontu šperků z poslední třetiny 9. století s možností přežívání do první poloviny 10. století. Tyto šperky váží úzce pohřebiště II k velmožskému dvorci, v jehož bezprostřední blízkosti se nacházelo. Lze je synchronizovat s jeho druhou stavební fází.

Nezdobený dutý bronzový knoflík¹¹⁴ a zejména lité olovené knoflíky zdobené křížicemi se důlkovanými pásky a soustřednými plastickými kroužky z hr. 10a/SP (tab. XXXIII: 3, 4), které se vyskytly u v hr. 209/AZ ve Starém

¹⁰⁷ B. Dostál, Slovánská pohřebiště, 33, obr. 7: 17.

¹⁰⁸ J. Vignatiová, SPFFBU E 22/23, 1977/78, 145, obr. 7: 6, 7.

¹⁰⁹ V. Hrubý, SMV, 226 — 227, tab. 74: 2.

¹¹⁰ B. Chropovský, S1A 10/1, 1962, 190, 193, tab. XV: 2, 3; XVI: 11.

¹¹¹ A. Točík, S1A 19/1, 1971, 144, Taf. XXV: 7.

¹¹² V. Vendtová, S1A 17/1, 1969, obr. 50: 7; 55: 7; 57: 4, 5, 12, 13.

¹¹³ M. Viktorínová, Chronologické postavení, 106.

¹¹⁴ B. Dostál, SPFFBU E 15, 1970, 124, obr. 5: 12.

Městě, datovaném na konec 9. a do raného 10. věku,¹¹⁵ jsou blízké belobrdskému prostředí, avšak s jejich datací sotva bude možné překročit rámeček uváděný V. Hrubým vzhledem k celkovému vývoji osídlení na severovýchodním předhradí Pohanska.

Skleněné knoflíky s kovovými oušky, které se vyskytly v hr. 10/OH a 17/ŽP (tab. XXIX: 12) patří zřejmě k okruhu ozdob podunajského rázu, neboť kombinace skleněných perel s kovovými ozdobami má dávnou tradici v kultuře Karpatské kotliny 7.—8. století. Vyskytují se nejen na Moravě,¹¹⁶ ale jsou běžné i na Slovensku (Nitra-Lupka — hr. 34; Pobedim II — hr. 59 a 75; Michal n/Ž. — hr. 20; Trnovec n/V. — hr. 193, 476; Tvrdošovce — hr. 6 aj.)¹¹⁷ a rozmezí jejich časového výskytu bude podstatně širší než jak soudil na základě staroměstských nálezů V. Hrubý,¹¹⁸ bude zřejmě zahrnovat nejené celé 9. století, jak na to poukázala již V. Vendtová.¹¹⁹ S tím je v souladu i nálezová situace skleněných knoflíků na Pohansku: druhé polovině 9. století a počínajícím 10. stoletím náleží knoflíky z kostelního hřbitova (hr. 29, 69, 274)¹²⁰ a z hr. 10/OH, respektujícího mladší opevnění dvorce, zatímco knoflík z hr. 17/ŽP bude zřejmě patřit do starší fáze velkomoravského období.

Skleněné korály se vyskytly ve třech hrobech. Jeden velký dvoudílný z tmavomodré pasty byl v hr. 21/LŠ (obr. 7: 1), v dalších dvou hrobech byly celé náhrdelníky. Náhrdelník z hr. 17/ŽP (obr. 3: 22; tab. XXIX: 13) sestával převážně z kotoučkovitých korálků z modrého žlutého a zeleného skla, které jsou typické pro velkomoravské období. Výraznější byly dva kuželovité korály z tmavé pasty zdobené plastickou žlutou spirálou, které se časově váží k 9. století, ale mají i vazby k předvelkomoravskému období. Dvoudílný pastový korál je stejného typu jako korál z hr. 21/LŠ. Pozoruhodný je dvoukónický zelený korál natavený na bronzové trubičce, který je zřejmě variantou soudkovitých a kuličkovitých korálů s kovovým jádrem a lze jej technologicky a chronologicky hodnotit stejně jako všechny typy korálů s kovovým jádrem. Rozhodující pro datování tohoto náhrdelníku je však závěsek, o němž bude pojednáno dále. Náhrdelník z hr. 1/V—I sestával z olivovitých korálů z nazeleňalého skla, z příčně členěného a dvou kotoučkovitých korálů z taženého skla a z jednoho dvoukónického korálu z průsvitného modrého skla. Na problematičnost příliš pozdního datování olivovitých korálů, které tvoří podstatnou část náhrdelníku, do druhé poloviny 9. a na počátek 10. století¹²¹ poukázal již J. Sláma¹²² a M. Šolle, který upozornil na nevelké územní rozšíření těchto korálů a na jejich časovou prioritu na Moravě, kde počítá s jejich existencí již v první polovině 9. století a uvažuje o návaznosti jejich výrobní technologie na technologii mandlovitých korálů ze slovansko-avarských pohřebišť.¹²³ Tyto

¹¹⁵ V. Hrubý, SMV, 260, tab. 34: 5.

¹¹⁶ V. Hrubý, SMV, 204.

¹¹⁷ B. Chropovský, S1A 10/1, 1962, tab. 11: 15; V. Vendtová, S1A 17/1, 1969, 210, obr. 55: 11; 57: 10—11; A. Točík, S1A 19/1, 1971, tab. 29: 18; 42: 4; 53: 6, 6; 61: 8.

¹¹⁸ V. Hrubý, SMV, 204.

¹¹⁹ V. Vendtová, S1A 17/1, 1969, 210.

¹²⁰ F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, 40, 58, 159; obr. 29: 2; 69: 2, 3; 274: 1.

¹²¹ J. Poulik, Staroslovanská Morava, 64; V. Hrubý, SMV, 257.

¹²² J. Sláma, K chronologické průkaznosti náušnice s několikanásobnou esovitou kličkou, AR 9, 1957, 260—261.

¹²³ M. Šolle, PA 50/2, 1959, 439—443.

závěry jsou v souladu s časovým hodnocením hr. 1/V—I, který se nacházel pod destrukcí hradby a byla v něm vedle náušnic s trubičkovitým závěskem primitivně vyhlížející keramika.

Závěsek k náhrdelníku z hr. 17/ŽP (obr. 3: 3; tab. XXIX: 14) byl odlit z bronzu a hlavní výzdobné prvky tvoří esovité úponky. Jde nesporně o pohyblivý závěsek z obdélníkovitého kování s gryfem, jehož šarnýr se odlomil a byl nahrazen očkem (obr. 3: 24). Nejbližší analogii představuje kování s gryfem z Krumvíře¹²⁴ a velmi blízká jsou i kování z Holiar (hr. 248) a Nových Zámků (hr. 74, 463),¹²⁵ dále z Ordasu, Szegedu, Čunova, Keszthely, Regöly, Böleske aj.¹²⁶ Kování s gryfem pokládá Z. Čilinská za nejstarší z okruhu lité bronzové industrie a datuje je do druhé poloviny 7. století.¹²⁷ Zlomek kování z hr. 17/ŽP byl použit druhotně a jeho výskyt v hrobě nespadá přirozeně do doby běžné produkce a používání litých kování s gryfem. Patří však zřejmě k výbavě nejstarších kostrových hrobů střední doby hradištní, snad již z počínajícího 9. století, které se mimo jiné vyznačují druhotně používanými ozdobami z okruhu lité bronzové industrie keszthelského rázu.¹²⁸ Tato skutečnost byla pozorována jak na pohřebišti staroměstském¹²⁹ tak na pohřebišti u prvního kostela v Mikulčicích.¹³⁰ Toto datování hr. 17/ŽP jakož i celé skupiny, v níž se tento hrob nacházel, koresponduje s tím, že se v něm našla poměrně primitivní nádoba (obr. 3: 25; tab. XXIX: 11) a není v rozporu s nálezem skleněného knoflíku, korálků se šroubovitě vinutou nití i korálu nataveného na bronzové trubice, o nichž již bylo pojednáno.

Prsteny nalezené v hr. 10/SP,¹³¹ 8/ŽP a 2/OH (obr. 11: 4) patřily k typu prostých nezdobených páskových prstenů, které jsou chronologicky nevýrazné. Ve všech případech se našly v dětských hrobech.

Rolničky zjištěné v hr. 10/OH¹³² a v hr. 48/SP (obr. 14: 9, 10; tab. XXXIII: 8, 9) patřily k typu s vertikálním obvodovým plastickým žebrem přecházejícím v ploché trojúhelníkovité ouško. Rolnička z hr. 10/OH byla bez štěrbin, z rolniček v hr. 48/SP měla jedna tříramennou a druhá čtyřramennou štěrbinu. Shodné rolničky bez štěrbin byly v hr. 98 na kostelním hřbitově Pohanska, v hr. 102/65 v Pobedimi II, v hr. 519 v Trnovci n/V, a ve čtyřech hrobech staroměstských (hr. 53/50, 58/50, 89/50, 167/50).¹³³ V. Hrubý je pokládá za příznačné pomoravské tvary domácí proveniencce a datuje je do druhé poloviny

¹²⁴ I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše Velkomoravská, Brno 1928, obr. 71.

¹²⁵ A. Točák, Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare, Bratislava 1968, Taf. LIII: 6—10; Z. Čilinská, Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky, Bratislava 1966, Taf. XXV: 2, 4; LXIX: 2—5.

¹²⁶ J. Hampel, Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn, Braunschweig 1905, Bd. III., Taf. 80: 1; 96: 7; 97: 7; 97: 9; 126: 78; 134: 3, 4; 154: 3; 161: 3; 199: 21; 243: 4.

¹²⁷ Z. Čilinská, Pohrebisko v Nových Zámkoch a jeho postavenie na strednom Dunaji v 7.—8. storočí, Nitra 1964, kand. disertace, I, 183—188, 252, 307.

¹²⁸ B. Dostál, Slovanská pohřebiště, 89.

¹²⁹ V. Hrubý, SMV, 292, hr. 21/AZ, 89/AZ, 307/AZ, 291/AZ, 295/AZ; tab. 25: 3, 4, 10, 12; 34: 7, 8, 11—13; 35: 2, 3.

¹³⁰ J. Poušek, PA 48, 1957, 274—280, obr. 64.

¹³¹ B. Dostál, SPFFBU E 15, 1970, 124, obr. 5: 8.

¹³² B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 341; obr. 36: 16.

¹³³ F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I, 71, obr. 98: 1, 2; V. Hrubý, SMV, 266, tab. 71: 10; V. Vendtová, SIA 17/1, 1969, 210, obr. 57: 25; A. Točák, SIA 19/1, 1971, 180, Taf. 44: 10.

9. století, což není v rozporu s chronologickou situací na jiných pohřebištích. Rolničky se nacházely téměř výlučně v dětských hrobech a měly patrně magický význam.

Přezky z rozptýlených hrobů Pohanska jsou železné a mají oválný rámeček (v podobě D), a to nejen drobné přezky (hr. 3/LŠ — obr. 6: 7) patřící spolu s drobnými nákončími a s třmínkovitými průvlečkami (obr. 6: 5, 6) k upínacím soupravám vyskytujícíím se masově na velkomoravských pohřebištích, ale i přezky větší patřící zřejmě k opasku. Takové přezky byly nalezeny v hr. 7/OH¹³⁴ a v hr. 4/ŽP (obr. 3: 7; tab. XXIX: 5). Odjinud jsou poměrně vzácné; známe je z Lipova, Strážnice, Rudimova,¹³⁵ zatímco ve Starém Městě se vůbec nevyskytly. V kategorii velkých železných opaskových přezek není jak typ s obdélníkovitým, tak typ s oválným rámečkem ve středohradištním období příliš rozšířen; svědčí to o tom, že opasek s přezkou nebyl běžně používán. Základní tvary prostých přezek nejsou též chronologicky citlivé.

Nákončí v železném provedení se vyskytla v hr. 18/ŽP a v hr. 25/LŠ. Jazykovité nákončí z hr. 18/ŽP s jedním nýtem při týlní straně a s podélným plastickým žebrem (tab. XXIX: 10) a dvě drobná nákončí z hr. 25/LŠ, jedno jazykovité, s okraji a středem vystouplým a zdobeným příčnými rýhami (tab. XXX: 8) a druhé obdélníkovité s třemi nýty při týlu s příčně plasticky rozčleněným povrchem s rýžkami a dolíčky po plátované výzdobě (tab. XXX: 7) jsou úzká a patřila zřejmě k upínacím řemínkům na dolních končetinách. Velké a širší jazykovité nákončí se čtyřmi nýty u týlu a s dvěma na opačném konci, zdobené plastickou kovanou výzdobou palmet a úponek, svislými pásky a rýžkami v podobě obráceného C z hr. 25/LŠ (tab. XXX: 6) patřilo zřejmě k opasku, i když se v hrobě nacházelo v druhotné poloze u lebky. Toto nákončí náleží ke skupině památek z druhé fáze blatnicko-mikulčického horizontu datovaného do druhé čtvrtiny 9. století.¹³⁶ Zařazení hr. 25/LŠ do tohoto období je v souladu se skutečností, že se v něm vyskytl i parohový předmět, který je běžný v hrobech Karpatské kotliny v 7.—8. století. Též móda opasků s honosně provedenými nákončími a přezkami jakožto symbolu společenského postavení je rozšířena jak v období předvelkomoravském, tak v období blatnicko-mikulčického stylu, zatímco později se vytrácí.

Drobné železné kroužky nalezené v hr. 6/V—XIV (obr. 7: 15), 28/LŠ (obr. 7: 2) a 30/LŠ (obr. 7: 11) jsou patrně fragmenty ochranné zbroje zhotovené z drátěných kroužků, které se do hrobů dostaly náhodně nebo ve spojení se sepulkrální symbolikou. Důkaz o používání kroužkové ochranné zbroje spatřuji v tom, že při proplachování výplně několika sídlištních objektů z lesní školky se podařilo najít několik desítek drátěných kroužků stejné velikosti.

Chronologické úvahy

Úvahy o chronologii drobných pohřebišť a rozptýlených hrobů z Pohanska lze opřít zčásti o datování inventáře některých z nich, zčásti o vzájemný horizontálně stratigrafický vztah jednotlivých hrobů a stejný, případně vertikálně

¹³⁴ B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV, 339, obr. 36: 13.

¹³⁵ B. Dostál, Slovanská pohřebiště, 141, 164, 177; tab. XXV: 8; LI: 16; LXVII: 12.

¹³⁶ D. Bialeková, Výskum slovanského hradiska v Pobedime, AR 17, 1965, 533; táž, Sporen von slawischen Fundplätzen in Pobedim, SIA 25/1, 1977, 149.

stratigrafický vztah k sídlištním objektům v jednotlivých částech hradiska a k jeho opevnění. Výše uvedená datovací hlediska je nutné navzájem kombinovat a konfrontovat, neboť ani jedno z nich samo o sobě nestačí k dostatečně věrohodnému závěru. Jednotlivé předměty — keramické typy, náušnice, korály aj., z nichž část se řadí na základě analýzy některé z významných lokalit (Staré Město, Mikulčice) k chronologicky citlivým, nejsou ve skutečnosti zhodnoceny v dostatečné šíři a jejich existence se pohybuje v rozmezí celé střední doby hradištní s možností přesahu nahoru i dolů. Kromě toho nelze vyloučit značný časový odstup od doby výroby a běžného používání některých předmětů do doby, kdy se dostaly do hrobu. Řada hrobů je bez inventáře (65 %) a jen jejich blízkost, shodná orientace případně sounáležitost se skupinou, v níž jsou vybavené hroby, je dovoluje rámcově datovat. Využívání horizontálně nebo vertikálně stratigrafického vztahu hrobů k sídlištním objektům by se mohlo zdát předčasné, pokud není plně vyhodnocen obsah objektů. Tak je tomu sice ve většině případů, avšak obsahují-li jednotlivé objekty nebo jejich skupiny předměty, jejichž datování je dle současného stavu bádání poměrně pevně stanoveno, plně vyhovuje pro rámcové zařazení hrobů, které jsou s nimi ve stratigrafickém vztahu. Velmi výrazný je vztah některých rozptýlených hrobů k opevnění hradiska, jehož zánik se podařilo poměrně přesně datovat do doby kolem poloviny 9. století.¹³⁷

S přihlédnutím k uvedeným okolnostem lze drobná pohřebiště a rozptýlené hroby z Pohanska datovat jako celek průběžně do celého 9. století (snad od samých počátků kostrového pohřbívání tkvícího svými kořeny již v 8. století) až do počínajícího 10. století aniž lze blíže stanovit, jak hluboko zasahovaly k polovině 10. století. Nevyskytl se však mezi nimi žádný hrob, který by bylo možné datovat do druhé poloviny 10. století, neboť v nich nejsou ani esovitě náušnice, ani mince, ani keramika či jiný materiál zařaditelný do tohoto období. Mezi jednotlivými skupinami jsou však postižitelné jisté časové rozdíly.

Mezi kostrovými hroby v areálu žárového pohřebiště je zřejmě starší skupina devíti různě orientovaných hrobů, z velké části s nerituálně uloženými kostřami, s keramikou ve dvou hrobech a v jednom se závěskem z okruhu předvelkomoravských litých bronzů; nachází se na prázdné ploše mezi sídlištními objekty. V absolutní dataci padá v úvahu první polovina 9. století, neboť je možné, že tam došlo ke kontinuitě mezi žárovým a kostrovým pohřbíváním, protože několik žárových hrobů se nacházelo v bezprostředním sousedství kostrových hrobů. Mladší je skupina hrobů nahuštěných SZ—JV směru, poněvadž některé z nich porušují velkomoravské sídlištní objekty, všechny mají stejnou orientaci a s výjimkou hr. 3/ŽP i přísně rituální uložení a jsou téměř bez inventáře. Nedá se též vyloučit, že jsou ve vztahu ke kultovnímu objektu 28/ŽP, jehož přesná analogie, zjištěná poblíž chrámu na Pohansku, pochází z doby rozkladu Velkomoravské říše nebo z doby po jejím pádu, kdy mohlo dojít k obnově pohanských kultů. Tyto hroby mohou tedy pocházet ze sklonku 9. nebo z prvních desetiletí 10. století.

Chronologické rozvrstvení hrobů v lesní školce je méně výrazné. K nejstarším patří zřejmě hroby na severovýchodním okraji sídlištní aglomerace nacházející se pod destrukcí hradby (hr. 1—7/V—XIV, 8/V—XV, 9—11/V—77 a hr. 14—15/LŠ). Byly vyhloubeny před zánikem opevnění, neocť požárová

¹³⁷ B. Dostál, SPFFBU E 22/23, 1977/78, 130.

vrstva vnitřní stěny hradby jimi není porušena a patří tudíž do první poloviny 9. století. Inventář je však nepočtený a chronologicky nepochybný. Totéž platí o hrobech pod valem v jižní části hradiska. Ze stejného období bude asi pocházet jižní skupina převážně dětských hrobů (hr. 1—6, 8—9/LŠ) hojně vybavených keramikou, nacházející se v blízkosti objektů s nálezy blatnicko-mikulčického stylu. Severní skupina volně rozptýlených hrobů (hr. 12—13, 16, 18, 22, 23/LŠ) je v podstatě na volné ploše mezi středohradištními sídlištními objekty; poněvadž nálezy z nich nebyly dosud podrobněji zhodnoceny a hroby samy jsou bez přídavků, nelze je přesněji časově zařadit, i když o jejich příslušnosti k velkomoravskému období nelze pochybovat. Mladší než předešlé skupiny z lesní školky by mohly být hroby na jihozápadním okraji této sídlištní aglomerace (hr. 24—32/LŠ), poněvadž některé z nich porušují velkomoravské sídlištní objekty. Na druhé straně však jejich rozmanitá orientace a kování blatnicko-mikulčického stylu v jednom z nich nasvědčují, že nebudou příliš přesahovat polovinu 9. století.

Na severovýchodním předhradí se zdá být nejstarší jižní skupina hrobů (hr. 12—18/SP) respektující palisádové opevnění předhradí. Fungovalo-li opevnění hradiska v první polovině 9. století, pak i opevnění předhradí patří nejpravděpodobněji do této doby. Pravidelné uspořádání těchto hrobů je dáno úzkým prostorem mezi opevněním a okrajem terénní vlny, na níž se předhradí rozkládalo. Od nich patrně nebude časově příliš vzdálena skupina volně rozptýlených hrobů ve střední části zkoumané plochy (hr. 19—35/SP), které jsou různě orientované a převrstvené žlábků, z nichž aspoň některé pocházejí z velkomoravského období a jsou pozůstatkem ohrady kolem usedlosti. Na jejich hlubší datování lze usuzovat i přesto, že některé z nich porušují středohradištní sídlištní objekty, poněvadž jejich inventář je poměrně starobyklý (trojhrbitá šipka, železná miska), byť i nepočtený. Od předcházejících hrobů se výrazně liší svým nahuštěním a částečným uspořádáním do řad a do značné míry jednotnou orientací západní (hr. 1—11/SP) a severozápadní skupina hrobů (hr. 36—49/SP). Již tyto skutečnosti a též inventář některých hrobů ukazují, že tyto skupiny patří asi na sklonek 9. a do počínajícího 10. století.

Tzv. pohřebiště II ležící v těsné blízkosti velmožského dvorce a obsahující v některých hrobech ozdoby byzantsko-orientálního rázu je zřejmě současně s druhou stavební fází opevnění dvorce z poslední třetiny 9. století.

Vzhledem k nevelkému množství inventáře lze předložené časové rozčlenění drobných pohřebišť a rozptýlených hrobů z Pohanska pokládat za pracovní hypotézu, která se bude v průběhu hlubšího antropologického hodnocení i dalších archeologických analýz souborů sídlištních objektů postupně zpřesňovat.

Závěry

Drobná pohřebiště a rozptýlené hroby z Pohanska obsahují zřejmě pohřby řadového obyvatelstva hradiska. Svědčí o tom řada skutečností. Především jednoduchá úprava hrobových jam a vysoké procento hrobů bez milodarů. Pokud jsou hroby vybaveny, jde jen o prostý inventář, v němž zcela chybí zbraň (s výjimkou ojedinělých šipek), jezdecká výstroj a šperk se omezuje na podunajský (s výjimkou pohřebiště II evidentně souvisejícího s dvorcem). Zato procento hrobů s keramikou je mezi nimi poměrně vysoké (12 %) ve srovnání např. s kostelním hřbitovem na Pohansku (kde jen ve 3 % hrobů je keramika)

nebo se hřbitovem Na valách ve Starém Městě (přes 6 % hrobů s keramikou). Dokládá to podstatně silnější pohanské přežitky u řadového obyvatelstva než u vyšších společenských vrstev, o čemž svědčí již sám fakt existence rozptýlených drobných pohřebišť a hrobů i v době, kdy na hradisku stál již kostel. Rada rozptýlených hrobů je ovšem starší než chrám.

Nízké sociální postavení nebožtíků z rozptýlených hrobů naznačuje i dětská úmrtnost, která je o 5 % vyšší než u sociální skupiny pohřbívací na kostelním hřbitově; lze to přičíst na vrub nižší hygienické úrovně a nedostatečné výživы řadového obyvatelstva. Signifikantní je i skutečnost, že společenství pohřbené v rozptýlených hrobech mělo přibližně stejné — tedy přirozené zastoupení mužů a žen, zatímco na kostelním hřbitově Pohanska bylo žen téměř o polovinu méně než mužů (přehled 5).

Lze dokonce konstatovat, že inventář rozptýlených hrobů a drobných pohřebišť z Pohanska je s výjimkou keramiky mnohem chudší než na řadě tzv. venkovských pohřebišť, kde se vyskytují i zbraně, jezdecká výstroj a občas i byzantsko-orientální šperk.¹³⁸ V tomto ohledu se jeví poněkud jinak i situace rozptýlených hrobů na jižním předhradí Pohanska, v nichž zbraně a jezdecká výstroj nechybí.¹³⁹ Pro tuto skutečnost je třeba hledat zvláštní vysvětlení.

Drobná pohřebišť a rozptýlené hroby z Pohanska jsou tedy významným svědectvím o sociální diferenciaci velkomoravské společnosti, která se tam projevuje výrazněji než mohlo být prokázáno na hrobovém materiálu kdekoliv jinde v rámci jedné lokality.

МЕЛКИЕ МОГИЛЬНИКИ И РАЗБРОСАННЫЕ МОГИЛЫ ИЗ БРЖЕЦЛАВА-ПОГАНСКО

Narydu s přiцерковным кладбищем, насчитывающим 407 погребений, на городище Поганско и его северовосточном передгородья было до сих пор открыто 153 труположения, одиночных или образующих мелкие могильники. Из них 32 находилось в ареале могильника с трупосожежениями (рис. 1—3), 32 на поселении в лесном питомнике (рис. 4—7), 13 под валом в северовосточной части городища (рис. 8), 5 под валом в южной части городища (рис. 9—10), 8 в могильнике № II близ княжеской усадьбы, 50 в северовосточном передгородья (рис. 12—14) и 13 одиночных погребений было разбросано по разным частям городища (рис. 11).

По большей части это были простые могилы как в отношении их внутреннего устройства, так в отношении их оборудования инвентарем. В устройстве могильных ям очень редко использовались столбы (рис. 5: 13), деревянная облицовка (о которой свидетельствует ступенчатое оформление дна ямы — табл. XXVIII: 9, 10) или каменная обкладка (табл. XXVIII: 6, 7). В обкладке одной могилы находился обломок жернова (табл. XXVIII: 5), в другой рог тура с частью черепа (рис. 13: 17; 14: 8); обе находки свидетельствуют о расширении характерных славянских погребальных обычаев и на Поганско. В ориентации скелетов преобладает нормальное направление с черепом приблизительно к западу, с многочисленными отклонениями к СЗ и к ЮЗ, что свидетельствует о максимальной смертности зимой и летом; это отличается от современной обстановки и от наблюдений на могильнике IX—X вв. в Старом Месте.

В могилах, в которых скелеты хорошо сохранились (125 могил), в 71 % их положение было нормальное, т.е. на спине, с руками вдоль тела и с вытянутыми ногами. В 16 %

¹³⁸ B. Dostál, Slovenská pohřebišť, 98—100; *týž*, Typy pohřebišť 9.—10. století na Moravě a jejich vztah k jednotlivým typům sídlišť, SPFFBU E 25, 1980, 290—293.

¹³⁹ J. Vignatiová, Součásti jezdecké výstroje z nálezů na Pohansku u Břeclavě, SPFFBU E 25, 1980, 164—169, obr. 2, 3.

могил наблюдались отклонения лишь в положении рук (они направлены в таз, попереж живота или груди, изогнуты к плечу), в 5,6 % могил находились скорчонные скелеты, а в одном костяк лежал спиной вверх; обыкновенно это интерпретируется как доказательство вампирских суеверий. Иногда незначительная согнутость ног комбинируется с положением на спине и с разными отклонениями в положении рук (табл. XXVII: 7—10); не подтвердилось, что эти отклонения типичны для более поздних могил. Из других обычаев засвидетельствовано окуривание могил, ритуальное разбиение посуды, укладывание куриных яиц в могилы как символ воскресения и приношение еды мертвым в сосудах.

Инвентарь содержало 35 % могил (табл. XXIX—XXXIV). Значительное количество инвентаря представляла собой керамика (в 12,4 % могил), ведро и железная сковородка, как явление сопутствующее обычаю приношения еды покойникам. Вторую группу инвентаря могил составляли разные домашние инструменты и потребности как ножи (находились в 15,6 % могил), бритвы, пряслица, ножницы, огниво, каменные красала, железные проколки, костяные челодки, стрелы, роговой суддук; кроме ножей, они появились в 1—2 экземплярах. К третьей группе принадлежали части одежды: серьги, ожерелья, пуговицы, бубенчики, кольца, пряжки, наконечники ремней и железные колечки (наверно из кольчуг).

Керамика по большей мере горшковидная, спорадически появились бутылкообразные (рис. 6: 1) и мисковидные (рис. 7: 8) формы. Она обыкновенно небольших размеров (до 1 литра), иногда встречается и миниатюрное оформление (табл. XXXI: 8; XXXIII: 1). Довольно многочисленными являются сосуды, выточенные на ножном гончарном круге из тонко отмученной глины и орнаментированные простой волнистой линией и поясом горизонтальных линий (рис. 6: 2, 14; 7: 16; 10: 3; табл. XXXI: 2, 9; XXXII: 7, 9), обозначенные как 5 керамическая группа, типичная на Поганско для всего IX века. Часто встречаются и совершенно обточенные горшки 4 керамической группы из глиняного теста с примесью зернистого песка, с кубкообразно изогнутым устьем и с желобчатым венчиком, орнаментированные гребенчатыми волнистыми или прямыми линиями (табл. XXXII: 8; XXXIII: 6, 7; XXXIV: 6), также типичны для всего IX века. В одном случае появился и странный вариант горшков типа 1а (рис. 6: 14; табл. XXIX: 15) известный многим моравским среднегородищенским могильникам. Древний вид имеет бутылкообразный сосуд из могилы № 1/ЛШ (табл. XXXI: 3) из ареала поселения в лесном питомнике, где до сих пор найдено несколько бутылок, которые в моравской среде относятся обыкновенно к первой половине IX века.

Украшения из мелких могильников и разбросанных могил Поганско почти исключительно подуайского характера. Только в могильнике № II близ княжеской усадьбы появились золотые зерненные пуговицы и медные позолоченные пуговицы с тисненым растительным орнаментом (табл. XXXIV: 1—5), которые хронологически причисляют его ко второй половине IX века и социально к высшему слою княжеского двора. Серьга из могилы № 8/СП (табл. XXXIII: 5) является поздним подражанием гроздеобразной формы византийско-ориентального характера. Все другие украшения из цветных металлов подуайского стиля: самые многочисленные — это серьги с трубчатным привеском (табл. XXXIX: 9; XXXII: 4, 5; XXXIV: 7, 8), хронологию которых нельзя ограничить X веком, но приходится считать за их существованием в течение всего IX века, так как они появились в могилах под валом городища. Аналогическую хронологическую оценку требуют и оливовидные бусы из зеленого стекла (рис. 9: 10а, б, е, и, й; табл. XXXII: 3), которые в других местонахождениях относятся ко второй половине IX и к X векам. В ожерелье из могилы № 17/ЖП интересен помимо биконической бусы со вставленной медной трубочкой (рис. 3: 12) бронзовый литый ажурный привесок (рис. 3: 23; табл. XXIX: 13), происходящий из четырехугольной оковки с грифоном, появление которых датируется второй половиной VII века. Его появление в могиле во вторичном употреблении намекает, что группа по-разному ориентированных труположений в ареале могильника с трупосожжениями могла бы принадлежать к самым древним среднегородищенским могилам и что на этом месте засвидетельствован непрерывный переход от сожжения к ингумации покойников. И могила № 25/ЛШ с роговым суддуком (интерпретируемым также, как составная часть музыкального инструмента) и с железными наконечниками ремней с кованым и инкрустированным орнаментом второй фазы блатницко-микульчицкого горизонта (табл. XXX), свидетельствует о том, что мелкие могильники на Поганско появляются уже в первой половине IX века.

Мелкие могильники и разбросанные могилы принадлежат рядовому населению

Поганско из разных этапов существования городища в течение IX—X вв. Кажется, что некоторые из них (могилы под валом и группы по-разному ориентированных могил) предшествовали возникновению прицерковного кладбища в ареале княжеской усадьбы, другие (могилы, нарушающие среднегородищенские селищные объекты, и могилы, создающие ряды с идентичной ориентацией скелетов) с ним одновременны и часть их переходила в начинающую послевеликоморавскую эпоху X века.

Перевел Я. Мандат

KLEINE GRÄBERFELDER UND ZERSTREUTE GRÄBER VON BŘECLAV-POHANSKO

Außer dem Kirchenfriedhof mit 407 Gräbern wurden auf dem Burgwall Pohansko und in seiner nordöstlichen Vorburg weitere 153 Skelettgräber entdeckt, die entweder vereinzelt oder in kleineren Gruppen lagen. Von ihnen befanden sich 32 im Areal des Brandgräberfeldes (Abb. 1—3), 32 am Rande der Siedlung in der ehemaligen Baum- schule (Abb. 4—7), 13 unter dem Wall im nordöstlichen Teil des Burgwalls (Abb. 8), 5 unter dem Wall im Südteil des Burgwalls (Abb. 9—10), 8 in der Grabstätte II in der Nähe des Fürstenhofes, 50 in der nordöstlichen Vorburg und 13 zerstreut in ver- schiedenen Teilen des Burgwalls.

Es handelte sich überwiegend um sehr einfache Gräber sowohl hinsichtlich ihrer inneren Herrichtung als auch ihrer Ausstattung mit Beigaben. In der Herrichtung der Grabgruben wurden nur sehr selten Pfosten benutzt (Abb. 5: 17), von der Holzverklei- dung zeugt oft nur der stufenartige Grabboden (Taf. XXVIII: 9, 10); vereinzelt erscheint auch Steinpackung. Als Steinunterlage wurde in einem Grab ein Mühlsteinbruchstück benutzt (Taf. XXVIII: 5), in einem anderen wurde ein Rindhorn mit einem Schädel- fragment gefunden (Abb. 13: 17; 14: 8), was die Verbreitung der typischen slawischen Bräuche auch auf dieser Lokalität bezeugt. In der Graborientierung überwiegt die normale West-Ost-Richtung mit dem Schädel auf der Westseite und mit den öftesten Abweichungen zum NW und SW, was auf die maximale Mortalität im Winter und im Sommer zeigt; das ist von der Situation z. B. in Altstadt des 9. Jh. der vom heutigen Zustand unterschiedlich.

Insofern die Skelette genügend erhalten waren (in 125 Gräbern), war in 71 % nor- male Lage zu beobachten, d. h. die Rückenlage mit gestreckten Beinen und mit den Armen längs des Körpers. In 16 % von Gräbern wurden die Abweichungen bloß in der Armlage beobachtet (die Arme lagen im Schoß, über den Bauch, über der Brust, oder sie sind zur Schulter hinaufgebogen), in 5,6 % ist die Hockerlage (Taf. XXVII: 1—6) und in einem Fall die Bauchlage belegt, was gewöhnlich als eine Spur des vampyrischen Aberglaubens interpretiert wird. Manchmal ist eine kleine Kniebeugung mit der Rücken- lage und mit verschiedenen Abweichungen in der Lage der Arme kombiniert (Taf. XXVII: 7—10); die Zuordnung dieser Abweichungen zu den jüngeren Gräbern wurde nicht bestätigt. Von den weiteren Bräuchen ist die Ausräucherung der Gräber, absicht- liches Zerschlagen von Gefäßen, Einlegen von Hühnereiern in die Gräber als Symbol der Auferstehung und Belegen von Nahrungsmitteln in Gefäße in den Gräbern belegt.

Die Beigaben begegnen in 35% von Gräbern (Taf. XXIX—XXXIV). Ein beträchtli- ches Prozent von Beigaben bildete die Keramik (sie war in 12,4% von Gräbern), zwei Eimer und eine Eisenschüssel, die eine Begleiterscheinung der Nahrungsbeigaben dar- stellen. Die zweite Inventargruppe stellten verschiedene Hausgeräte und Utensilien vor, wie Messer (sie waren in 15,6 % von Gräbern), Rasiermesser, Spinnwirtel, Scheren, Feuerstähle, Steinsplitter, Eisen- und Knochenahnen, Pfeilspitzen, Behälter aus Ge- weih, die im Ganzen in 1—2 Exemplaren erschienen. Die dritte Inventargruppe wird durch Bekleidungszubehör gebildet: Ohringe, Halsbänder aus Glasperlen, Knöpfe, Schellen, Fingerringe, Schnallen, Riemenzungen und Eisenringehen.

In der Keramik waren überwiegend topfartige und vereinzelt flaschenartige (Abb. 6: 1) und schüsselartige (Abb. 7: 8) Formen vertreten. Am meisten sind mittlere Grö- ßen vertreten (bis zum Inhalt um 1 Liter). Manchmal erscheinen auch Miniaturen (Taf. XXXI: 8; XXXIII: 1). Verhältnismäßig zahlreich sind die aus fein geschlämmtem Ton gedrehten und mit einer einfachen Wellenlinie und mit einem Linienband verzier- ten Gefäße der sog. 5. Keramikgruppe (Abb. 6: 2, 14; 7: 16; 10: 3; Taf. XXXI: 2, 9; XXXII: 7, 9) die für das ganze 9. Jh. in Pohansko typisch ist. Öfter erscheinen auch

Töpfe der 4. Keramikgruppe aus sandigem Ton mit kelchartiger Mündung und rillenartig profilierten Randlippen, mit mehrfacher Wellen- und Linienbandverzierung, vollkommen nachgedrehten Formen, die auch für das ganze 9. Jh. typisch sind. Vereinzelt kam auch eine schlanke Variante des Topftypus la (Abb. 6: 14; Taf. XXIX: 15) vor, die von den meisten mährischen Gräberfeldern der mittleren Burgwallzeit bekannt ist. Altertümlich wirkt ein flaschenartiges Gefäß vom Grab 1/LŠ (Taf. XXXI: 3) aus dem Siedlungsareal in der Baumschule, wo bisher mehrere Flaschen gefunden wurden, die im mährischen Milieu in der Regel in die erste Hälfte des 9. Jh. datiert sind.

Der Schmuck aus den vereinzelt Gräbern und Gräbergruppen aus Pohansko ist ausschließlich donauländischen Charakters. Nur auf dem Gräberfeld Nr. II in der Nähe des Fürstenhofes erschienen goldene granulierten Knöpfe und vergoldete kupferne Bommeln mit gepreßtem Pflanzenornament (Taf. XXXIV: 1–5), welche es chronologisch in die zweite Hälfte des 9. Jh. und gesellschaftlich in die Beziehungen zur höheren Schicht des Hofes einreihen. Der Ohrring aus dem Grabe 8/SP (Taf. XXXIII: 5) ist offensichtlich eine späte Imitation der traubenartigen Form byzantinisch-orientalischen Charakters. Die übrigen Schmucksachen aus Buntmetallen sind donauländisch: am öftesten sind es die Ohrringe mit röhrenförmigem Anhängsel (Taf. XXIX: 9; VI: 4, 5; XXXIV: 7, 8), deren Chronologie nicht nur auf das 10. Jh. wird beschränkt werden können, aber es wird notwendig sein, mit ihrer Existenz auch im 9. Jh. zu rechnen, besonders angesichts ihres Vorkommens in den Gräbern unter dem Wall. Dasselbe gilt für die olivenartigen Perlen aus grünem Glas (Abb. 9: a, b, e, h–j; Taf. XXXII: 3), welche auf anderen Lokalitäten in die 2. Hälfte des 9. und in das 10. Jh. datiert sind. Auf dem Kollier aus dem Grabe 17/ŽP befand sich außer gewöhnlichen Perlen auch eine bikonische auf einem Kupferröhrchen angegossene Perle (Abb. 3: 12) und ein merkwürdiges aus Bronze gegossenes und durchbrochenes Anhängsel (Abb. 3: 23; Taf. XXIX: 13), das aus einem rechteckigen greifenverzierten Beschlag stammt, welche schon in die zweite Hälfte des 7. Jh. datiert sind. Das Anhängsel deutet an, daß die Gruppe der unterschiedlich orientierten Gräber im Areal des Brandgräberfeldes zu den mittelburgwallzeitlichen Skelettgräbern gehören könnte und das sich auf dieser Stelle die Kontinuität zwischen Brand- und Leichenbestattung verwirklicht haben dürfte. Auch das Grab 25/LŠ mit einem Geweihbehälter (das man auch als Teil eines Musikinstrumentes interpretieren kann) und mit den eisernen Riemenzungen mit gehämmertem und tauschierter Verzierung der zweiten Phase des Blatnica–Mikulčice–Horizontes (Taf. XXX) bezeugt, daß die hiesigen kleinen Körpergräberfelder mindestens in der ersten Hälfte des 9. Jh. anfangen.

Kleine Gräberfelder und zerstreute Gräber enthielten die Begräbnisse der Reihenbevölkerung von Pohansko aus den verschiedenen Phasen des Burgwalles im Gange des 9.–10. Jh. Es scheint, daß einige von ihnen (die Gräber unter dem Wall und die Gruppen unterschiedlich orientierter Gräber) der Gründung des Kirchenfriedhofes vorangingen, die anderen (die die mittelburgwallzeitlichen Siedlungsobjekte überschneiden, und solche, die Reihen gleich orientierter Skelette bilden) sind mit ihm gleichzeitig und gehen teilweise bis in die nachgroßmährische Zeit des 10. Jh. über.

Übersetzt von O. Hájek

